

בס"ד

קונטרס
דולה ומשקה
ח"א

כולל בתוכו סיפור מעשי תקפו וגבורתו
של מרן רבן של ישראל
רבינו הגאון הקדוש מסאטמאר זי"ע

בפי שנשמעו ממקור ראשון על ידי
אחד המיוחד מגדולי בחירי תלמידיו
הגאון החסיד המפורסם
רבי מרדכי דוד קאהן זצ"ל
ד"ר מתיבתא תורה ויראה דסאטמאר

חלק זעיר מהתוך הספר 'מרדכי היהודי' תולדות ימי חייו
של הגרמ"ר קאהן זצ"ל העיסר לצאת לאור עולם

יו"ל בס"ד לדגל חילולא קדישא
כ"ז אב תשע"ו לפ"ק

התוכן

ה. מילין זעירין.....

פרק א'

ז. עבודתו בקודש וכח קדושתו והשמעתו.....

ראו פניו מאירים • לכל אחד כפי דרגתו • יחיד בדורו • עבודה קשה בעיני צניעות • מעמיד הדת על תלה • כאילתכם כן תורתכם • עבודת האכילה • אמירת דברי הזה"ק ברבים • כוחו באמירת דברי תורתו • הרשע גם יודע מזה? • עבודת השמחה • חיוק ידי אחרים • במקום גדולתו • נשמה כוללת • טובא גניז בה • בלתי לה' לבדו • מה אהבתי תורתך • רצון יראיו יעשה • ללמד זכות על ישראל • גירא בעינא דשיטנא • וזר לא יתערב בשמחתנו • ותשחק ליום אחרון • השפעת הקדושה של רבינו • הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו • לפני ולפנים • ספרי רבינו • השפעת קדשו לאחר פטירתו • שפע פרנסה • שפלות רוח בקרב אנשיו

פרק ב'

כ. שיחות קודש אמרות ופתגמים.....

אמונה ומצות מעשיות • טרם ההכנעה מפגעי הזמן... • הרגשת שמחה של מצוה הוא הרגשה אמיתית • כהיום כבר נזדקן... • צער גידול בנים • נסיון העקידה • הרבנות לא יברח... • המחלוקת נגד הרמב"ם • חוץ מצא... • שקר מדבר צדק סלה • ראש נקי ורגלים נקיות... • שיטת ר"ת והמסתעף • הגה"צ מראדזין אצל רבינו • ברכה על מצות צדקה • חסידי ראדזין • ביאור דברי הרמב"ם שהכחיש ענין הכישוף • ארבע בחינות באיש אחד • ספרי רבינו • דברי הגדולים בדורות הקודמים • וגם צדה לא עשו להם... • משקר אינו יוצא טובה • הצדיקים צריכים להכיר מעשי העולם • שערי הצלחה • ישר ועקום • אין לנו הבנה • תשובה ברגע האחרונה • סיפורי צדיקים • הם קנאוני בלא קל • חייב לעצמו • אינו דיחוי • לכבוד יחשב? • עם מה? • מסורת אבותינו בידינו • נפרעין בגלוי • לידע מה נשתכח • לא תרצח • הוי רועי ישראל • וישמעו רחוקים ויבואו • שלא יהא לבך חלוק על המקום • מאז היות ישראל לגוי • מראה עינים • תקות ענים תאבד לעד • שולחן ערוך • תשארו יהודים...

פרק ג'

מא. זמנים המקודשים בצילא דמהימנותא.....

בלי שייכות לגשמיות... • זה השלחן אשר לפני ה' • עבודת האכילה • קבלת עול מלכות שמים • רעוא דרעוין • טבילה בתוך בני ישראל • שלא למנויו... • אריכות התפלה • ויהי כנגן המנגן • מעמד הר סיני טיש... • הרגש אמיתי... • ראש השנה לפני התקיעות • ראה העתיד לנגד עיניו • כי ביום הזה יכפר עליכם • פחד יום הדין ושמחה במוצאי יום"פ • ליל סוכות • ביקורי כבוד • סעודות היום בחול המועד • סוכות • ריקודים בחול המועד • פנים מכובסות • לימוד גמרא תוספות לפני ההקפות • אור פניך עלינו אדון נשא • מביא אמונה בלבבות ישראל... • צוקומען צום אמת'ן דעת... • עד דיידע... • מלבושי שבת שושן פורים • השתדלות עבור פרנסה בליל שבועות

פרק ד'

נב. הוראות והדרכות.....

לימוד ספר שערי תשובה • אבי לא החמיר בזה... • מקום הדלקת נר תנוכה • חשיבות היראת שמים • לפני השו"ע? • טבילה במקוה והבנת התורה • לימוד ג"ך עם התלמידים

כל הזכויות שמורות להמו"ל

היות שהשקענו כוחות עצומות בליקוט הדברים וסידורם, אנו מזהירים באזהרה המורה כי אין רשות להעתיק לא בכולו ולא בחלקו, בין על פי דין תורה ובין ע"פ חוקי הממשלה, בלי רשות בכתב מהמו"ל

יואל אלי' גליק

718-599-5028

הערות והארות וכן כל הקשור לתולדות ימי חייו ושמועות מהגרמ"ד זצ"ל

נא להשאיר הודעות במספר

347-620-3577

Rebmdk@gmail.com

הקונטרס הזה נערך ונסדר ע"י
יצחק מייטעלמאן- יוסף צבי בנעט
קרית יואל

HADAF PRINTING

1370 51 St. Brooklyn NY 11219

718-622-5067 Fax 718-870-5849

• לא נחשב כתפלה... • דברי המטה אפרים • ניפוץ לשמה • טבילה בסווימינג פול • ולפעמים להיפוך • במקום טובה • לימוד בכובע עליון • אל תבואינו רגל גאון • שם קודש • תענית במקום יום החופה • כבוד בית מדרש, ולימוד בפורים • לימוד התורה בכל מצב ובכל זמן • הליכה למקומות ההריגה • יציאה לפני שידוכים • אוכלין תחת המטה • כקג • ברכת תפוחי אדמה • עין הרע • ברית בגולד אחרי השקיעה • חלומות שוא ידברו • דאורייתא ודרבנן • תענית שבעה עשר בתמוז • בחורים בני א"י יו"ט שני • בניית מקוה סגולה לזש"ק • תחנון על הדרך • תפלת הדרך • כיבוץ הגע"ז ביו"ט • לימוד השו"ע • לימוד כליל ניטל באשמורת • ביטול בית הכנסת • לימוד שמלה חדשה בכל יום...

פרק ה'

סו.....הליכות מלכי בקודש

גילוי דעת מהרה"ק מבוטשאטש • מנין הטבילות • רחיצת ידים • תפלת ר"ה • לימוד חומש רש"י • נשתנו העתים • אכילת היום ודיני ברכות • הטבת חלום • שתיית מים לבד • מורה שעות בקיץ • אבינו מלכינו במנחה יו"כ"פ • מנהגי סוכות • ברכת אתרוג • הנחת תפילין בתשעה באב • כתיבת חידושי תורה • ועשיית הישר והטוב

פרק ו'

עב.....עוזו ונפלאותיו אשר עשה

רבינו נפרד מן הציבור • מקומך אל תנח • נעשיתי מאמין... • יוצא מן הכלל • לדירה פלונית אני הולך • עינוי צופיות • ואין מחיר • ברכת צדיק • רפאנו ה' ונרפא

פרק ז'

עו.....בישיבתו של רבינו

זכור אהבת קדושים • טרוד במילי דשמיא • סדרי הישיבה • מבואר ברא"ש • סדר לימוד הסוגיות • שמחת התורה • שיעור סוגיא עם שטריימל • ליישב דברי זקנו • ספרי הראשונים מכת"י • דבר אמת בפיו • ט"ו פעמים סוגיא דלמפרע הוא גובה • כי הם חיינו

פרק ח'

פב.....סיפורי צדיקים מפי רבינו

מצא מים • גדולת הצדיקים • המגיד ממעזריטש ז"ע • דרך החסידות • התגלות התת"ס בהקיש • כח החינוך • כנורו של דוד • אחד מבני התבורה • מלחמת הדברי חיים • אבני נזר • יומא קא גרים • הרה"ק מקאמארא ז"ע • הרה"ק מהר"א מזידטשוב ז"ע • ספר ישמח ישראל • עצי חיים • דור דעה

פרק ט'

צ.....ענינים שונים

לא להפטר מהמצוה • שם תלמיד רבינו • הליכה לציון • הודאה שזכיתי להדבק לרבינו... • רק מויואל משה ידעו שהיה מדינה... • קצט • לא יצא מפי אותו צדיק • גדולים מעשי צדיקים • צדיקים אינם מטמאים • כ"א צריך לדאוג על עצמו • והוא יולכינו • ברכת רבינו • יום פטירת רבינו בישיבת עצי חיים סיגעט בצל הגרמ"ד ז"ל

מילין זעירין

ראח אנו נותנים לפניכם ברכה היום, אומר הבא מן החדש, אוצרות יקרים אמרות **דין** טבין מרבן של ישראל מרן רבינו הגאון הקדוש מסאטמאר זי"ע, כפי שנשמעו **ראשון** ע"י אחד מגדולי בחירי תלמידיו דו"ז הגאון הגדול המפורסם, זקן ויושב **בבא**, כש"ת מוה"ר מרדכי דוד קאהן זצ"ל ר"מ במתיבתא תורה ויראה דסאטמאר, **חלק** מתוך הספר 'מרדכי היהודי' תולדות וקורות ימי חייו של הגרמ"ד זצ"ל העומד **השי"ת** לצאת לאור על ידינו.

חבלים נפלו לי בנעימים זעירא דמן חבריא לבקשת בני המשפחה החשובים **תעסק** בעריכת תולדות ימי חייו של מורינו הגרמ"ד זצ"ל, אשר היה אחד המיוחד **יוחד** בגדולתו בתורה, ובגדולתו בעבודה, ובגדולתו במדותיו הטובות אשר לא מנע **טוב** מלהיות דולה ומשקה לאחרים הוצק חן בשפתותיו, ומתוך כך נגלה לפנינו אוצר **שמועות** טובות אשר לא יסולא בפז מתורת מרן רבינו מסאטמאר זי"ע, אשר כמי שזכה **לחיות** דבוק אצלו בלב ונפש מיום הראשון שהופיע על אדמת אמעריקא בשנת תש"י **בחייתו** בן י"ד, והיה מראשוני התלמידים בישיבתו, וגם זכה לשמש בקודש לפני ולפנים, **ואחר** כך עלה ונתעלה על פי פקודתו להרביץ תורה בישיבתו הרמה עד יומו האחרון, כל **ימיו** אשר חי שמעתתא דרבינו בפיו כל היום, מאשר עיניו חזו ואזינו שמעו ועיניו ראו **חמראה** הגדול, ואותו הנחיל לתלמידיו אחריו בבהירות נפלאה, והיה תל תלפיות שכל **סיות** פונות אליו להבין שמועות ממקור מקומו טהור.

ואם כי עדיין לא הגענו לחצי שבחו, ולא הספקנו ללקט מכל התלמידים שומעי **לקחו** מה שמסר מאוצרותיו בשם רבינו זי"ע, מכל מקום עלה בידינו ללקט אוצר נכבד **עד** מאד רב הכמות ורב האיכות, הרבה דברים שלא באו בשער בת רבים מעולם, ונרשמו מפי השמועה ע"י אנשים נאמנים, והרבה דברים נעתקו מטעיפ"ס, ולבקשת **רבים** וכן שלמים ולרגל ההילולא קדישא המתקרב ובא אמרנו להוציא לאורה חלק **מפרק** 'דולה ומשקה' לתועלת הרבים. וכמובן שזה רק מקצת ממה שסיפר מרבינו ז"ל, ועוד היד נטויה להשלים המלאכה, ויבואו בשלימות בתוך הספר 'מרדכי היהודי' ספר **רב** הערכין תולדותיו ושיחותיו של הגרמ"ד זצ"ל, אשר נקוה לברך על המוגמר בעז"ה בהוצאתו לאור.

וכאן המקום לברך את כבוד ידידי הרה"ג יצחק מיטעלמאן שליט"א אשר ידיו רב לו כבר בהו"ל ספרים נכבדים בתולדות רבינו, וגם עתה ליקט ברוב כשרון קונטרס זה, ואתו עמו הרב יוסף צבי ננעט שליט"א מקרית יואל שערך וסידר הדברים. יזכו לרב טוב סלה.

ומכאן הבקשה יוצאת לכל התלמידים אשר זכו לשאוב מימי חכמתו, כל ימנעו הטוב ויתקשרו אתנו במוקדם האפשרי, למען נוכל להו"ל דבר הראוי והיאות לכבוד התורה.

והנה מן הדין היה להזכיר שמות כל העוזרים והמסייעים, אמנם רבים המה ולא נוכל לפורטם, והשי"ת ישלם שכרם. ובעזה"ש"ת בגמר מלאכתנו נזכירם כולם כראוי.

והנני בזה להתנצל לפני הקוראים, כי היות שהקונטרס נעשה במהירות יתכן שנפלו בה כמה שיבושים, ואתכם הסליחה.

תודה וברכה מיוחדת לבנו יחידו ויקירו של מורינו הלא הוא ש"ב הרב הגאון המהולל יקר הערכין מוה"ר יחיאל מיכל קאהן שליט"א. העומד לימינו תמיד ברב עוז, יזכה לרב טוב והרחבת הדעת בכל עניינו.

אשא עיני אל ההורים הלא הוא אבי מורי הרבני החסיד המפואר עושה תורתו קבע ומלאכתו עראי כש"ת מוה"ר מנחם מאיר הכהן שליט"א, אשר בימי בחרותי עודד אותי ואת אחי הרה"ג ר' יושע צבי שליט"א לדלות ממנימי תורתו של דודינו הגרמ"ד ז"ל ולהיות מאוכלי שולחנו בתמידות, וגם עתה עומד לימיני בגוף ובממון למען נוכל להוציא מכח אל הפועל מחשבותינו הטובות. יתנהו ה' למעלה למעלה ברב נחת ושמחה תמיד. כן אברך את מו"ח הרבני החסיד חכם וסופר כש"ת מוה"ר שמואל יעקב טעללער שליט"א העומד לימיני בכל עת תמיד, יזכה לרב נחת ושמחה באהלו תמיד.

וברכה לראש משביר מע"כ זקני היקר זקן שקנה חכמה איש חסיד מרומם מוה"ר יעקב יודא עסטרייכער שליט"א, מעיר לאנדאן יצ"ו אשר מבארו אנו שותים תמיד ובצלו אנו חוסים, וגם עומד לימינו תמיד בל יחסר המזג, וברם זכור אותו האיש לטוב על גודל התמסרותו למען גיסו הגרמ"ד זצ"ל ועוד ידו נטויה, וברכותינו תעלה עוד ינוב בשיבה טובה דשנים ורעננים מתוך בריאות השלימות עונג וגם שמחה בחיי נחת, ונזכה כולנו לשאוב ממעיני תורתו וחכמתו עוד רבות בשנים.

יהא רעוא שזכותו הגדול והקדוש של מרן רבינו זי"ע יגן בעדינו להתברך בכל מילי דמיטב, וממרומים הוא יליץ בעדינו להוושע בדבר ישועה ורחמים עדי נזכה במהרה לביאת גואל צדק בב"א

הכו"ח

יואל אלי הכהן גליק

פרק א'

עבודתו בקודש וכח קדושתו והשפעתו

א

ראו פניו מאירים

כשרבינו ישב ללמוד ראו על פניו שמחה עילאה. היה על פניו שמחה כזו ווי א איד וואס האט אלעס גוטס אויף דער וועלט. ובכלל היה דרכו להיות בשמחה (אויפגעלייגט) וראו על פניו חיות ושמחה, אף כי היה לו הרבה דאגות ויסורים מצרכי הכלל והפרט, קיין עולם הזה האט ער נישט געהאט.

ב

לכל אחד כפי דרגתו

כח הנהגתו של רבינו נתגלה בעיקר אחר ימי הרס עולם בחורבן איירופא, כאשר מרן הנהיג את הכל דבר גדול ודבר קטן, והדריך כ"א כפי השגתו, הבעלי בתים כפי השגתם, הבחורים כפי השגתם, ואף לנשים כפי השגתם. היה לרבינו שפראך הן עם הבעלבי'ת'שע והן עם הפרומע. וכל אחד נדמה לו כאומתו.

גם בשנים הראשונות כאן באמעריקא אף שלא היו לו מוסדות מרובות היה טרוד, ואז טיפל כאב לבן עם כל אחד, וכל מי שהיה לו קושיות בעניני אמונות ודיעות, היה יכול לשאלו.

הגרמ"ד ז"ל ציין גם כי רבינו ז"ל היה מסור ומטופל בכל פרטי החיים, וסיפר על עצמו כי בשנות נעוריו אחרי חתונתו היה נצרך לעבוד לצורך פרנסתו, ועבד בפאסט אפיס, ותבעו הבעלי בתים שכדי שיוכל לעבוד שם ילבוש בריל"ן והוא לא רצה, ונכנס לרבינו לשאלו, וענה לו רבינו שכשיעבוד ילבש הבריל"ן ואחר עבודה יפשוט.

והתמרמר שכהיום כואב לו הדבר על מה שילדות היתה בו לשאול באורים ותומים שאלות פשוטות כאלו.

ג

יחיד בדורו

רגיל היה הגרמ"ד ז"ל לספר זכרונות משנים הראשונות, וכה אמר: בשנים הראשונות היה רבינו ממש יחיד בדורו, ממש כל העולם כולו עמד נגד רבינו, קוים די פאר אידן האבן מיטגעהאלטן.

ולדוגמא אגלה לכם סוד אודות רב פלוני שהיה מחזיק עם רבינו, ער האט פארשטאנען דאס עסק און מיטגעהאלטן, וגם רבינו היה מכבדו בכבוד גדול כשבא אליו. וזכורני, פע"א כשבא לשלחנו של רבינו, צוה לו רבינו לישב, וצויה שיתנו לו סעודה, ואני הגשתי לו דגים, ובשר. ועכ"ז לא רצה לחתום על איסור הבחירות, כי היה לו פראבלעמען עם בני קהלתו, ואמר סיבה זאת לרבינו. עס איז געווען א שווערע וועלט.

ד

עבודה קשה בעניני צניעות

רבינו היה בונה עולמות של תורה בזעת אפו, ובעניני צניעות הי' לו עבודה קשה. רבינו היה מתמרמר שחסידיו אינם מציינים לדבריו בזה. ואמר הגרמ"ד ז"ל כי לא נוכל לצייר כהיום העבודה שהיה לו בזה, וסיפר כמה דוגמאות לזה, עד היכן קשה היה העבודה בחינוך בנות ישראל וחינוך הנשים בדור הראשון שאחרי מלחמה שעבר עליהם סבל רב, ורבינו התבטא פעם 'מען העט ווען געדארפט נעמען די מאמעס אין בית רחל'. וכשהבתולות הראשונות מהבית רחל נתארסו קרא רבינו את החתנים וביקש מהם שיבקשו שהכלות לא ילבשו שייטל, כי רצה שהדור החדש של תלמידי בית רחל יתנהגו בצניעות בדרגא גבוהה. ואמרו הם לרבינו שלזה צריכין לדבר עם הורי הכלות, וקרא רבינו לאמם של הכלות, אמנם היה קשה לפעול אצלם בזה. והמשיך הגרמ"ד ז"ל ואמר בלשונו: שטעל דיר פאר דער גרויסער סאטמערער רב האט זיך אראפגעלאזט צו די מאמעס און צו די ראצפאסלעך. ועכ"ז לא הניח ידו מלפעול, עד שהצליח להקים לגיון של מלך בצניעות הלבוש.

ה

מעמיד הדת על תלה

הגה"ח רבי ישראל מרדכי גראסמאן זצ"ל שהיה ר"מ בשיבתנו הק', סיפר לי האיך נעשה חסיד מרבינו, כי הוא גר במונקאטש, ושם שמע לדבר על רבינו כי רבינו מתערב בהנעשה בכל עיר, ובכל עיר שבא, מברר אצל ראשי הקהלה, הדיין והשוחט, כל הפראבלעמען שיש בעיר, ופועל בזה.

וזה הענין ששמע מדברים על רבינו גרם לו להיפוך להיות חסיד מרבינו, כי הוא ראה בזה הנהגת רבינו, איך שעניני פקוחות על הכל, ובכל דבר ניסה לפעול ככל יכלתו למען כבוד שמים וכבוד בית ישראל.

וכן הוה, כאשר ביקש פעם רבינו מעסקן אחד לפעול באיזה ענין שהיה נוגע לטובת הכלל, ואמר לרבינו שהוא ירא להתערב בענין זה ולא היה רוצה שישתבב לו עגמ"נ מזה, א"ל רבינו, אם הנך ירא, יש לך עצה אחת לישב בבית המדרש ולומר תהלים, עצה אחרת אין כאן. (והיינו שאם נחשוש לזה, לא נוכל לפעול כלל).

כאכילתכם כן תורתכם

בשעת סעודתו היה רבינו מעיין הרבה בספר חובת הלבבות, וכ"פ היה שנירלעך טרערן יורדין על לחיו, ובין טעימה לטעימה היה בערך חמש מינוט. ובכל תקופה [יעדע שטיק צייט] היה מעיין בספר פרי עץ חיים (להגה"ק רבי חיים וויטאל ז"ל מה ששמע מפי רבו האר"י הק' זלה"ה).

עבודת האכילה

היה מספר הרבה פעמים, שבזמן שזכה לשמש את רבינו דקדק איך שאכל בכל פעם ט"ז-ט"ז כפות מרק ואכלו במשך ג' רבעי שעה, ובכל זמן אכילה היה לומד ומעיין בספר שלפניו והכף מלא בידו, ומובן שכ"פ נשפך רובו ככולו וכו', וואספארא טעם האט שוין געהאט דאס עסן.

אמירת דברי חזו"ק ברבים

בעיר סאטמאר כשהיה רבינו אומר מימרא מהזוה"ק לא היה רגיל להזכיר בדבריו שהזוה"ק אומר, רק היה רגיל לומר שבחק לישראל מביא מהזוה"ק...

אמנם כאן בגלות אמעריקא בשנים האחרונות (בערך משנת תשכ"ה ואילך) שינה רבינו את טעמו והתחיל לומר מאמרים שלמים מזוה"ק בתוך דברי תורתו, ולא אמרם בהסתר.

וביאור הדבר הוא, כי בשנים מקדם היו אנשים זקנים ולא רצה רבינו לומר בפניהם מאמרים מזוה"ק. אמנם בשנים האחרונות לא היה בוש מאתנו, לא היה איכפת ליה ששומעים אותו אומר מאמרים מספרי קבלה. ער האט אונז אנגעקוקט ווי אינגלעך...

ומאותו טעם גם לא הסתיר פניו מהמשמשים בקודש כשלמד ספרי קבלה, כפי שבזכרוננו שראיתי אותו למד בפרי עץ חיים בשעת הסעודה, כי לא היה לו עסק אתנו שאנחנו רואים, לא איכפת ליה, נו האסטו געזען...

זולת פעם אחת כשבאתי ועיין באיזה ספר הסיר כובעו והניח על הספר. וכן חזר ונשנה. וראיתי אח"כ כי היה הספר שערי אורה להר"י גיקטיילא ז"ל, וכנראה היה סיבה שלא רצה שאראה באיזה ענין לומר.

ט

היה לו לרבינו כח גדול בדברי תורה, שעל ידי המהלכים שאמר נתיישבו הפסוקים

הוא חיל דבר דיבור על אופניו באופן נפלא כפתור ופרח, והעקוב שם למישור. והזכרתי פעם כאשר אמר רבינו דברי תורה על הפסוק בתהלים (קו יז) תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירים, ודקדק רבינו דקדוק עצום על מה אצל דתן נאמר ותבלע דתן ואצל אבירים נאמר 'עדת' אבירים. ורבינו תירץ הדבר באופן נפלא, ונתיישב הדבר בטוב טעם. (כנראה הכונה על התורה שנדפס בדברי יואל שמות דף קב, ע"ש). הייתי מלא התרגשות איך נתיישב הקושיא בטוב טעם, עד ששאלתי את המשב"ק הרה"ח ר' יוסף אשכנזי ע"ה מאי חידש רבינו בזה, הלא אי אפשר לפרש הפסוק באופן אחר.

הרשע גם יודע מזה?

זכורני, כי פעם אחת בא אחד מאנ"ש והראה לרבינו קטע מצייטונג שכתב שם שבן גריון ימ"ש אמר כי יש לו כל המנהיגים בכיסוחוץ מהרבי מסאטמאר!, והלה סבר שרבינו יהנה מזה, שגם רשע זה מכיר בכוחו ובמלחמתו, ועל כן הראה זאת לרבינו, אבל מיד תפסתי שהוא עשה טעות גדול, כי פני רבינו נתחווירו ובכאב לב צעק, דער רשע ווייסט שוין אויך דערפון?! שכולם נמשכין בדיעותיהן אחר ציונות, וה' שבור מזה מאוד, ולא שת לבו כלל מה שאמר בנוגע אליו, כי כל כוונתו של רבינו היה למען כבוד שמים.

יא

עבודת השמחה

סיפר, שרבינו ז"ל כשלבש הקיטל לביל התקדש חג הפסח הזכיר שמרמזין בזה יום המיתה, אבל לא נשאר רבינו בזה, רק סיים את דבריו בשמחה שאנו צריכים לידע שיש לנו הזכיה שהחיים אתנו ויכולים לעשות עוד מצות ומעש"ט לעשות נח"ר להבוי"ת. וזה היה מהות רבינו, שהיה ההיפוך מדרך העצבון, רק הכל היה בשמחה רבה תמיד. ותמיד היה אויפגעלייגט בשמחה.

יב

חיזק ידי אחרים

רבינו צוה להרב מפאפא [כ"ק הגה"צ בעל ויחי יוסף] ז"ל שיעשה קהילה ומוסדות, וחיזק אותו מאוד לזה, באמרו שיש אנשים שימצאו יותר מקומם בקהילתו, כיון שכל

כוונתו הי' לש"ש ולא להתגדל רק להרבות תורה וקדושה. וכן לכ"ק האדמו"ר מהר"ש מבאבוב ז"ל חזק מאוד ליסד עדתו.

יג

במקום גדולתו

סיפר הגרמ"ד ז"ל, כשהייתי הויז בחור ובליה נרדמתי על הספרים בהגבאי שטוב [כדרכי בקודש...], וכשגמר רבינו עבודתו באשמורת הבוקר עבר דרך החדר וראה אותי נרדם, כבה בשופי העלעקטער כדי שאוכל לישן כראוי.

אגב סיפר הגרמ"ד ז"ל, כי רגילים היו ההויז בחורים לישון בחוץ, וכשרבינו היה נצרך לעזרתם היה מעירם. אמנם אצלו לא היה מעולם שרבינו יצרך להעירו, והיה לו זאת אצלו לחשיבות גדול].

יד

נשמה כוללת

אמר הגרמ"ד ז"ל על רבינו שהיה נשמה כוללת*, ועל כן התדבקו אליו הרבה שצריך לתקנם, ולאחר שבאו על תיקונם אצל רבינו הלכו בשדות אחרים.

טו

טובא גניז בה

רגיל היה רבינו לומר דברי צחות. אבל יש לידע כי דברי צחות של צדיקים טובט גניז בה. כגון מה שאמרו צדיקים עמ"ש בשו"ע או"ח ראוי לכל יר"ש שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש, אמרו שאם אינו יר"ש ידאג על חורבן עצמו*,

א. עיי' מאור ושמש פרשת במדבר (ד"ה עוד על פסוק שאו) כי צדיקי הדור הם כללות נשמת ישראל והן יכולין לקשר עצמן עם נשמות בני ישראל ולקרב אותם להבורא יתברך שמו, עיי"ש, ועיי' בדרך פיקודיך למרן הגה"ק בעל בני יששכר מצוה ט' בא"ד, והנה החונן לאדם דעת והמורה על בריותיו שולח לנו למחיה בארץ בכל דור ודור נשמות כוללות כמה אלפים נשמות, אשר יהיה הנשמה הכוללות מורה דרך להנשמות הנכללות עמה להנחותם במעגלי צדק כפי איכות נשמתם, עיי"ש.

ב. כן מתאמרא משימה דהגה"ק בעל חידושי הרי"ם זצ"ל.

טז

בלתי לה' לבדו

כשרבינו הי' אב"ד קראלי ורצו לקבלו בסאטמאר, והרה"ק מנאסויד זצ"ל דיבר על לב רבינו שיבא לסאטמאר ורבינו ענה לו שאינו רואה לתכלית כי כאן יש לו ישיבה נאה, ומה חסר לו?, ענה לו הה"ק איר מיינט זעך?. כשמוע רבינו זאת קיבל הרבנות תיכף ומיד, כי אצל רבותינו ובפרט בצאנז הי' 'מיינען זיך' א מיאוס ווארט. וכן הי' דרכו של רבינו כל ימי חייו, שלא להתכוון לעצמו כלל רק לשם שמים. (מדרשה בישיבה ערב כ"ו אב תשע"א)

יז

מה אהבתי תורתך

זכורני שפעם אחת בא רבינו לחדרו, ונעל הדלת, ופשט את כובעו ומעיל העליון וזרקו על הסאפע (קאטש) בזריזות, וישב עצמו ללמוד מיט אזא מין חיות ובפרישקייט, וצמאון, בניגון ובנענוע גופו, כאברך צעיר. וראו כי זה כל חיותו בעולמו*.

יח

רצון יראיו יעשה

סיפר הגרמ"ד ז"ל כי ראו אצל רבינו השגחה עליונה שרצון יראיו יעשה, כי בשנת השמיטה שנת תשי"ב לא הסכים רבינו עם ההיתר של כמה גדולים שמותר להוציא אתרוגי א"י לחוץ לארץ, וראה בזה ענין חמור וחזוק מחללי שביעית, ובאי ביתו של רבינו טענו לפניו כי רבינו יהיה ללעג כי יאמרו העולם כל דבר של ארץ ישראל הוא אוסר. וחששו כי זה יזיק להכנסות המוסדות. וביקש רבינו שלכה"פ יפרסמו

ג. ועיי' להלן בפרק בישיבתו של רבינו עוד מענין זה.

לאנ"ש את חוות דעתו. והדפיסו מודעה שלדעת כ"ק רבינו אסור ליקח האתרוגים אלו, ותלו המודעה בביהמ"ד.

מה עשה הקב"ה, אתרמי שנכנס צייטונג-שרייבער לביהמ"ד וראה את המודעה, ועשה מזה קאפי ופרסמו בעיתון מארגן דזשורנאל, ועשו לצנות מן רבינו כדרכם כסל למו, ומתוך כך נתפרסם גם בהרבה עיתונים ונתפרסמה בכל מחנה היראים דעת רבינו בענין זה, ומתוך כך נמנעו כל יראי ה' מלקנותו.

יט

ללמד זכות על ישראל

סיפר הגרמ"ד ז"ל: באותם שנים מקדם כאשר היה הציבור בזעיר אנפין, היה המצב שאנשים שלא הבינו שיחות חולין של ת"ח הטרידו אותו בהבלים. זכורני פעם כשיצא רבינו ז"ל מבית הכבוד אחר המקוה לפני התפלה, ואני שמשתי אותו וקנחתי מנעליו (עפ"י רצון רבינו שהקפיד ע"ז מחמת נקיות, ולפעמים היה לו לרבינו ענין להחליף את כל בגדיו אחרי היותו בביה"כ) ובהיותי כפוף לפניו, נכנס איש א' ופתח את פיו לפני רבינו באיזה שאלות, ורבינו אורייתא קא מרתחי ב' נגד דבריו.

אני אהבתי מאוד את רבינו ורציתי להרגיע את רוחו ולהניח את דעתו הק', ואמרתי לו (בחשאי בהיותי כפוף) הלא הוא נער (כלומר אינו כדאי שרבינו יתייחס לדבריו), רבינו ז"ל התבונן לרגע, וענה בקול 'ווייסט וואס כ'וועל דיר זאגן, כולם נערנים'. זה ה' המצב בימים ההם.

כפי הבנתי לא היה בזה אמירה בעלמא, להיפך, רבינו התכוון ללמוד זכות עליהם, שמתוך טפשותם מדברים ככה.

כ

גירא בעינא דשיטנא

בא' משנים הראשונים באמעריקע פעם אחת כשהלך למקוה גערו עליו שונא ישראל, והוצרך לא' מן הגבורים שיגן עליו.

ד. ועי' מה שכתב הרה"ח ר' יוסף אשכנזי ז"ל משב"ק בהקדמת שו"ת דברי יואל כי צלצלו אליו אז מדרום אמעריקא אחר שנתפרסם בעיתונים כי אין דעת רבינו נוחה מהאתרוגים וביקשו ממנו שישגי להם אתרוגים.

וסיפר עוד, שפעם אחת (בשנה ראשונה או שניה) הלך רבינו למקוה לפני תקיעת שופר, ועבר איזה אמעריקאנע"ר איד וראה את רבינו, ואמר 'א ברא"ך אויף דיר אמעריקא', וענה רבינו ואמר 'א ברא"ך, מיר האבן איהם געבראכ'ן, ע"כ. והסביר הגרמ"ד ז"ל, כי כונת רבינו ששבר כח השר והקליפה של אמעריקא.

כא

זר לא יתערב בשמחתינו

לא היה ניחא ליה לרבינו כשבאו אנשים זרים שלא ממחנינו לראות עבודתו בקודש. ודכירנא, בשנים הראשונות היו רגילים לבא אמעריקאנע"ר אידן לרוב הן בעת עריכת השולחנות והן בעת ההקפות לראות בעבודתו של רבינו, אך ראינו על פני רבינו כי לא היה שבע רצון מזה.

ופעם אחת בשנים הראשונות כאשר ראה הרה"ח ר' אברהם ווערצבערגער ע"ה בהקפות שלא ניחא ליה לרבינו, הלך ולקח את הזקן הרבני ר' יודא אליעזר עלעק ע"ה ותמך בידו מצד א' ולקח עוד איש שתמך בידו מצד השני, ויצא עמו מבית המדרש אל הרחוב, והיו אותם האנשים סבורים שזה רבינו וכבר גמר עבודתו, ונפטרו והלכו לבתייהם לחיים ולשלום.

כב

ותשחק ליום אחרון

מרגלא בפומיה של הגרמ"ד ז"ל לספר דבר נפלא. כי אצל רבינו ראו במוחש הענין של ותשחק ליום אחרון, כי רצון קדשו של רבינו היה שיתפרסם לאומות העולם התנגדות שלומי אמוני ישראל נגד ציונות. היה זה ביום פטירתו של רבינו ז"ל כאשר ידיעת פטירתו נתפרסמה, ובא גוי אחד מכותבי העתים להלויה הגדולה שאחד מגדולי היהודים נפטר. ורצה לשמוע אודות מעשי חייו של האיש שנפטר, אך לא היה לו עם מי לדבר כי הציבור היו שבורים ורצוצים עד מאד ולא קם רוח באיש. כאשר ראה שחוזר בידים ריקניות פנה אל הקאנסאל הציוני אשר במאנהעטן שהם היו המייצגים בעיניו את עם ישראל, ושאל אותם אודות רבינו, והם ענו לו בכעס כי רבינו היה אנטי ציוני... ומתוך כך נתודע לו מלחמתו של רבינו נגד הציונים,

ופירסם בעתונות בהרחבה גדולה שנפטר רבי שלחם נגד הציונים, והיה לו מאה אלף איש בהליתו, ומתוך כך נתפרסם מאד, ונתמלא רצון קדשו של רבינו להרבות כבוד שמים באופן גבוה.

כג

השמעת הקדושה של רבינו

אמר הגרמ"ד ז"ל, כי לאחר פטירת רבינו ראו שנתקיים במוחש מה דאיתא בגמ' חגיגה דף ה' ע"ב, כי קא ניחא נפשיה דרבי יהושע בן חנניה, אמרו ליה רבנן מאי תיהוי עלן מאפיקורסין, אמר להם אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם (ירמיה מט, ז), כיון שאבדה עצה מבנים נסרחה חכמתן של אומות העולם, ומבואר מזה כי לאחר פטירת הצדיקים שנלחמו נגד המינין תש כוחם של המינים, והכי נמי ראינו אצל רבינו כי לאחר פטירתו נחלש כח המינים, ואין הנטיה אחרי רעיון הציונות אצל החרדים לדבר ה' כפי שהיה בימיו.

כד

הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו

בדרשה לתלמידי הישיבה (בא' משנים האחרונות) העלה הגרמ"ד ז"ל כי א"א להקרא על שמו של רבינו רק אם הולכים בדרכיו אשר קבע. והזכיר הוראות מרבינו אשר יש כאלו הקוראים עצמו ע"ש רבינו ז"ל ונותנים תיקון לעילוי נשמתו ומזלזלים בהוראתו.

ולחיבת הקודש נעתיק מדבריו, וז"ל, מען מוז אביסל רעדן מעניני דיומא, וואס איז אין די לופט יעצט, עס איז געווען איינער פון ארץ ישראל א תלמיד חכם וואס איז אמאל געקומען צום רבי'ן ז"ל, האט ער געזאגט פארן רבי'ן אז די מדינה איז א גוטע מדינה, נאר די גאנצע פעלער דערפון איז, אז דער רבי איז דער צדיק הדור, און אז ער האט געזאגט אז נישט, ממילא וועט עס נישט זיין גוט, האט אים דער רבי ז"ל געזאגט 'הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו' (לשון פתיחתא דאיכה), לאז מיר אפ, האלט נישט אז איך בין דער צדיק הדור, האלט נאר וואס איך האב געזאגט,

ה. ועי' במחש'א שם כי ר' יושע בן חנני' היה מפורסם לבעל נצחון כנגד המינים, כמו דאיתא בבכורות (ח) ובחולין (נט:).

עכד"ק ודפח"ח. די נקודה דערפון איז אז דאס איז געווען זיין רצון, אז אזוי זאל מען טראכטן. יענער איז נאך געווען א פרומער אויכעט, ער 'האלט נאך' פונעם רבי'ן... ער איז נאך א חסיד אויכעט... און די גאנצע מעשה איז גארנישט. היינט גייט דאך אלעס אזוי, אז די גאנצע וועלט איז פארדרייט, דא גייט מען צום כותל, און כ"ז אב ביים יארצייט פון רבי'ן געט מען נאך תיקון... ער איז פאקרוםט בדיעות, און ער איז נאך א חסיד פון רבי'ן ז"ל. אזוי פירן זיך געוויסע עלעמענטן, און דאס האט געשטערט דעם רבי'ן ז"ל, פון דעם 'תורתי עזבו ואותי שמרו' פון דעם האט ער נישט געהאלטן.

כה

לפני ולפנים

כשנכנסו אנ"ש לרבינו להגיש פתקא ופדיון היה על פי רוב פחד גדול, ואף כי סדרתי מקודם המילים מה לומר, לא הי' ביכולתי לומר רק חצי השאלה או פחות מזה, אבל רבינו ברוב חכמתו כבר תפס כל הבקשות. [ופעם התבטא הגרמ"ד ז"ל לומר: כ'קען נישט פארשטיין ווי די בעלהב'טישע יודן האבן געקענט רעדן צום רבי'ן וואס זיי ווילן. ווען איך בין אריין צום רבי'ן האב איך אלעס פארגעסן, כ'האב מיר נישט געקענט עפענען דאס מויל פאר פחד].

יצא מן הכלל היו הפולישע אידן או כאלו שבאו ממקומות אחרים ולא השתייכו מקודם לרבינו, שהיה להם יותר פתחון פה. ודכירנא באיש אחד שהתקרב לרבינו, ורבינו הקפיד עליו באיזה ענין, ואח"כ פייסו רבינו, ואמר לרבינו שאיתא בגמ' (ברכות לא.) שהמפייס את א' צריך גם לברכו, וע"כ הוא מבקש שרבינו יברכו, וא"ל רבינו איזה ברכה רוצה, אמר לרבינו שיש לו ב' בנים ורוצה עוד בן, ובירכו רבינו, ונולד לו עוד בן שהוא היום ת"ח מופלג ובעל הוראה שליט"א.

כענין זה היה אצל רב א' בנש"ק שרצה להתקרב לרבינו, ומחמת סיבות שונות לא קירבו רבינו כראוי כי לא ידע כונתו, ולאחר זמן ראה רבינו שכונתו באמת ואז קירבו רבינו מאד, וגם הוא אמר לרבינו ענין זה שהמפייס צריך לברכו, ובירכו, וברכת רבינו הצליח בידו שזכה לדורות ישרים ומבורכים.

[ופעם אמר הגרמ"ד ז"ל, כשהייתי הויז בחור לא הרהבתי עוז כ'האב מיך נישט געטרויט צו עפענען מיינ מויל].

כו

ספרי רבינו

סיפר הגרמ"ד ז"ל מה שראה בהיותו משמש בקודש, בבית רבינו היה ארגז מלא של ספרי קבלה.

[עוד סיפר: רבינו היה לו באוצר הספרים שלו גם ספר צדקת הצדיק של הגה"ק רבי צדוק הכהן ז"ל, אמנם ספר פרי צדיק ושאר ספריו לא היה לו. ראיתי פעם ווי ער האט דורכגעקוקט דעם ספר צדקת הצדיק].

בזמנים הקודמים היו ההויז בחורים מסדרים הספרים ומניחים בחזרה למקומם, עד שפעם קרה שאחד לא הניחם בסדר הראוי, ורבינו היה לו עגמ"נ מזה, וסידר רבינו שרק ביום ה' הניחו הספרים כאשר רבינו עומד על גבם ואומר ואמר: לייג דאס דא, לייג דאס דא.

כז

השפעת קדשו לאחר פטירתו

ביומא דהילולא של רבינו ז"ל רגיל היה הגרמ"ד להאריך שהשפעת קדושתו של רבינו הוא גם לאחר פטירתו, ולא היה ניחא דעתיה מלדבר מחלק החסרון והצער בפטירת רבינו, ומאלו האומרים שלאחר פטירת רבינו נפסקה כח הקדושה בעולם ונשקעה היהדות, ואמר שענין זה 'איז פונעם רבונו של עולם'ס חשבונוט', ועלינו להמשיך כפי יכולתינו בהמשך קיום הדורות בדרך ישראל סבא, וזכות הצדיק מגין על ההולכים בדרכו גם לאחר פטירתו.

והזכיר מה שכתב התניא באגרת הקודש (פרק כז) אחרי פטירת הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטעפסק ז"ל על הלשון שאמרו חז"ל שבק חיים לכל חי, שהכונה שחלקי החיים של הצדיק שהמה חיים הרוחניים בתורה ובמצוות מתפשטים 'לכל חי' היינו התלמידים שנשארו כאן בעוה"ז ומקושרים אליו, עיי"ש.

והיה אומר לתלמידיו שיעיינו במכתב זה בעת ההילולא, ושם יראו גדול הענין של גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, ושעל ידי הדיבור מן הצדיק מתעורר האהבה אליו, עיי"ש.

כח

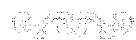
שמע פרנסה

מן העבודות הגדולות של רבינו היה מה שהשפיע פרנסה להציבור. עד כדי כך שפעם אחת אמר רבינו לר' וואלף ב"ר הערש לעפקאוויטש ע"ה כשרצה ליתן מעות למקום אחד שלא היה דעת רבינו נוחה מזה, אמר "מיין געלט געבסטו אוועק פאר יענעם?".

כט

שפלות רוח בקרב אנשיו

היה מתאר האיך רבינו הכניס שפלות רוח בלב אנשיו. ופעם סיפר בזה"ל: כשהיינו בתוך מחיצתו של רבינו היינו מוקפים ביראת שמים בדרגא גבוהה יותר מדרגתינו. אירע פעם ביום הפורים ורבינו קם ממקומו לצאת החוצה, ונעשה דחיפות גדול, והבחורים שעמדו צפופים סמכו עצמם על הזקנים היושבים אצל השלחן, ואני עמדתי סמוך לזקן אחד ת"ח ירא וחרד [שבכל השנה לא היה לי התבטלות כלפיו כ"כ...] ופתאום הרגשתי בנפשי שא"א לי לסמוך עליו כי הוא יהודי ואני לא, והרגשה כזו לא היה לי בכל השנה, ובודאי זה בא מכוחו של רבינו שהשפיע כן על הציבור.

1. הערת המעתיק. ידוע העובדא כשבא רבינו ז"ל בחזרה מטאראנטא בלי מעות, אמר כ'ועל מיר מאכן אייגענע עשירים, ומאז ירד שפע גדול אצל אנ"ש שכמה מהם נתעשרו. וכן ה' רגיל בפי רבינו מרן הבר"מ ז"ל לומר בשם אביו הק' מרן בעל עצי חיים ז"ל שאחיו רבינו ז"ל יש לו כח גדול להשפיע עשירות. (עי' בס' ומשה הי' רועה ח"ד).

2. ועי' להלן פ"ג 'זמנים המקודשים בצל רבינו' מה שאמר הגרמ"ד ז"ל בענין עריכת השולחן של רבינו.

לב

הרגשת שמחה של מצוה הוא הרגשה אמיתית

הפליא פעם את מה שהביא הרה"ח ר' סענדר דייטש ע"ה בספרו בוצינא קדישא (ח"א ע' שמה) שהעתיק מה שאמר א' לרבינו כי אין לנו זמני שמחה כמו שיש לאחרים, ואמר לו רבינו הלא יש לנו שמחה של מצוה, וכי לא מספיק יהודי חרד לדבר ה' מה שיכול לשמוח בקיום מצוה, הלא אין תענוג גדול יותר מזה מלשמוח בקיום מצות ה' עיי"ש שהביא אריכות משיחת רבינו. ואמר הגרמ"ד ז"ל על כך, כי מדברי רבינו אלו נראה שסבר רבינו כי הרגשת השמחה שיש ליהודי כשהוא שמח בשמחה של מצוה כשהוא מקיים מצוה הרי הוא הרגשה אמיתית ונכונה, ואף שסבר רבינו כי בצוק העתים וחולשת הדור אין הרגשות אהבה ויראה כראוי, מ"מ שמחה של מצוה הרי הוא הרגש אמיתי.

לג

כהיום כבר נזדקן....

סיפר הגרמ"ד ז"ל, שהר"ר אשר נוסב"ו ז"ל (שה' מלמד תשב"ר בשיבתינו חסיד בעלזא) אמר לרבינו בשם השר שלום מבעלזא ז"ל, אז דער בעל דבר לאזט לערנען, נאר נישט חזרן, ע"ז אמר רבינו כהיום איז שוין אסאך עלטער, ער לאזט שוין נישט לערנען אויך נישט. ופעם סיפר בל"א שרבינו אמר, דאס איז געווען דער אלטער יצר הרע, ער איז נאך געווען א גוטער, משא"כ כהיום...

לד

צער גידול בנים

סיפר הגרמ"ד ז"ל, אחד מאנ"ש שפך את לבו לפני רבינו שיש לו צער גידול בנים ר"ל, ואמר לו רבינו, שמטעם זה ה' לשבט לוי מועט אוכלסין, שבכל שבט צריך להיות פסולת, משא"כ שבט לוי שהיו נושאי הארון לא היה בו פסולת כלל והיו כולם נשמות קדושות, ע"כ ראיתי בני עליה והמה מועטין". רואים מזה שכך צריך

ח. על דברי יואל במדבר (עמוד פ), ודברי יואל קרח (עמוד כב) מה שכתב רבינו ביאור ענין זה, דמקום שיש ריבוי עם בהכרח שיש גם פסולת, ולזה כדי שהיה עמך כולם צדיקים בהכרח שהיו מועטים. כמו שאמרו רז"ל (יומא לח:): ראה

פרק ב'

שיחות קודש אמרות ופתגמים

ל

אמונה ומצות מעשיות

אמר ששמע מפי רבינו ז"ל שאמר: א שוואך דור, מען פארלאנגט נישט קיין סאך, נאר אמונה מיט מצות מעשיות.

וסיפר אברך אחד שהיה מבושם בפורים ושאל את הגרמ"ד ז"ל אם הקב"ה רוצה עבודה מסוסיים (פון פערד), היינו מצות אנשים מלומדה ובלי כונה. ענה ואמר, בעצמי שמעתי מרבינו לא מבקשים כהיום רק לימוד התורה ומצות מעשיות. וכאשר התאונן לפניו הנ"ל כי היה טרוד במשך יום הפורים בבניו ובמצות משלוח מנות ולא היה לו פנאי למלא קדושת היום כראוי, אמר הגרמ"ד ז"ל בהתרגשות: הרי דבר גדול עשית, הרי עסקת במצות ה', וגם בגשמיות הרי לאו כל אדם זוכה לזה.

לא

טרים ההכנעה מפגעי הזמן...

פע"א באמצע שלמד שיעורו לתלמידיו ונעשה קצת רעש, הזכיר את מה שאמר רבינו ז"ל פעם בברכתו שהשי"ת יעזור 'מען זאל נכנע ווערן איידער מען ווערט נכנע פאר די פגעי הזמן' וביאר הדבר, כי כל אחד נכנע לבסוף רק צריכין סיעתא דשמיא שלא יהא מחמת פגעי הזמן, ויש בזה עמקות גדולה. וציין לדברי הסה"ק דברי יחזקאל פרשת עקב עה"פ והיה עקב תשמעון, עקב מלשון סוף, שלבסוף בלאו הכי תשמעון, עיי"ש.

להיות, דאס נישט דיין שולד, עכ"ד רבינו במה שניחמו על לבו^ט. כשסיפר דבר זה אמר הגרמ"ד, שיין געטרייסט!

לה

נסיון העקידה

נודע מה שתמהו כל הספרים על מה שנתייחס נסיון העקידה רק לאברהם ולא ליצחק שכבר היה גדול בשנים, ואמר הגרמ"ד ז"ל (בעשרת ימי תשובה בשכבו על ערש דוי ל"ע, כמה ימים לפני הסתלקותו) שמעתי פעם מרבינו ביאור נאה על ענין זה, ונעתיקו כלשוננו: ס'איז געקומען צו איהם (אברהם אבינו) זקן אחד און זאגט איהם "אני שמעתי" שה לעולה ואין יצחק לעולה (סנהדרין פט:) און די האסט א טעות געהאט אין די נבואה. ער האט זיך ווי א רבי אהער געשטעלט... און ער (אברהם אבינו) איז געגאנגען ווייטער. דאס איז געווען דער נסיון.

'דער' נסיון איז נאר געווען פאר אברהם'ן, פאר יצחק איז דאס נישט געווען קיין נסיון, ווייל יצחק האט דאך געהאט א טאטן אברהם א נביא אמת, א נביא אמת מוז ער טוהן וואס ער הייסט, וואס דער אייבירשטער האט געהייסן פאר אברהם'ן. משא"כ אברהם האט מורא געהאט אפשר האב איך א טעות, איך האב געהערט, ער האט דאך אויך געהערט שה לעולה ואין יצחק לעולה, אברהם איז דאך געווען א עניו אויך נאך, ע"כ היה לו לנסיון^א.

הקב"ה שצדיקים מועטין עמד ושתלן בכל דור ודור, וזה הטעם שנתמעט מספרם, כדי שיהיו כולם נשמות קדושת וטהורות, עיי"ש.

ט. כששאל א' את הגרמ"ד ז"ל על סיפור המקובל על צדיק אחד שדחו אותו מב"ד של מעלה בעבור שהיה אחד מזרעו שנחמץ ל"ע, ונראה כאילו יש לענין זה שייכות להאבות, אמר כי אין לזה שייכות אלינו, שזה ענין גבוה דק מן הדק.

י. אגב היה לו להגרמ"ד ז"ל חוש מיוחד בזה שאנשים הרגישו בני לשפוך לפניו סגור לבם במה שהיה להם צער מביניהם, והגרמ"ד ז"ל בשפתו העשירה היה לו המלים הראויות איך לחזק אותם ולהכניס צרי בלבם, והיה מעודדם כי עוד יזכו לראות רב נחת וקדושה. ועוד חזון למועד להעלות עלי גליון כמה מאמרותיו בענינים אלו.

יא. ועי' בשו"ת חתם סופר (אורח חיים סימן רח).

לו

הרבנות לא יברח...

כשהיה מעודד בחורים ללמוד זירז אותם שילמדו כראוי ולא יזדרזו ללמוד מקצועות שלא בעיין, אלא ילמדו עד היכן שידם מגעת, והיה מרגלא בפומיה לומר מה ששמע מליצה נאה מרבינו ז"ל על כגון דא 'דאס רבנות וועט נישט אנטלויפן'.

לז

המחלוקת נגד הרמב"ם

שמעתי מרבינו בא' מהשיחות בשלחן חוה"מ סוכות, וכן אמרו פעם בהרצאת חשיעור, כשיביר פעם למה נחלקו הראשונים מחכמי צרפת כמו הרבינו יונה ועוד נגד הרמב"ם על ספרו מורה נבוכים^ב.

וביאר באריכות לפי מש"כ הרמב"ם בהקדמה למו"נ (מובא בעל הגאולה ועל התמורה סי' י"ח) וזל"ק ידעתי כי רבים וכן שלימים יקבלו תועלת מספרי זה, ואמנם המבולבלים שמוחם מזוהם בדיעות שאינם אמיתית ובדרכים המטעים יברחו מפרקים רבים ממנו ויקשו עליהם וכו', מ'מ לא אמנע הטוב כשיאות לאחד המעלה ולא יאות לעשרת אלפים סכלים אני בוחר לאמרו, וארצה להציל המעלה האחד ההוא, ולא ארגיש בגנות העם הרב ההוא, עכ"ל הזהב, וזה ה' גוף המחלוקת כי דרך הרמב"ם ה' בעיקר על חלק הטוב ותועלת, וכיון שמועיל לאותו יחיד משא"כ ראשונים אחרים סברו שצריכין להיזהר בציבור שלא יתקלקלו, כמו שמצינו בגמ' (ב"מ כח:) משרבו הרמאין. ואמר רבינו שאלו החולקים על הרמב"ם 'האבן אוועקגעשלעפט די טויזנט סכלים' שלא יבואו להקל בזה, והרמב"ם הציל את אחד מאלף המעולה, ונמצא בין שניהם יחדיו היה הצלת כלל ישראל, וכולם לשם שמים נתכנון [ועי' בדברי יואל לסוכות, קהלת ע' שמז מש"כ רבינו בזה]^י.

יב. עכ"ז לבחור שלא היו לו כשרונות מצוינות ולא הצליח בשיעור עיון, ואמר שאינו יודע מה רוצים משם, יעץ: ער זאל טוהן אזוי ווי דער אלטער וועג, ער זאל זיך זעצן לערנען שו"ע, סימן נאך סימן, וויסן דינים, וירגיש שמצליח.

יג. בשנת ד' אלפים תתקצ"ב הוציא הרמב"ם לאור ספרו מורה נבוכים, ועורר עליו מחלוקת גדולה מצד חכמי צרפת ובראשם רבינו שלמה מן החר בן אברהם ותלמידו רבינו יונה.

יד. ושמענו ממי שעוד היו בשיחה זו, שבוה הסביר רבינו גם את ההתנגדות לדרך הבעש"ט הק', ואכ"מ.

לח

חוץ מצא...

סיפור הגרמ"ד ז"ל: הייתי נוכח כשהלך רבינו ז"ל אל כ"ק האדמו"ר מווישניץ בעל אמרי חיים ז"ל כששהה בוויילאמסבורג, ורבינו שלחני לומר לו שרוצה לבא לבקרו. והלכתי אליו למסור שרבינו רוצה לבא, ותיכף ומיד התחיל לעסוק בביקורו של רבינו, ולהכין המקום שיהא מסודר כראוי להופעת רבינו. רבינו הופיע בהדרתו, והרבי מווישניץ היה לו כסא רחבה, ורצה למסרו לרבינו, ורבינו לא רצה. ואמר האמרי חיים לרבינו כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה חוץ מצא, ואמר לרבינו בשם הרה"ק בעל אוהב ישראל מאפסא ז"ל כי מי שאומר צא בטל ממנו שם בעל הבית (ווערט אויס בעל הבית), כי אין לומר ליהודי צא.

ואמר לו רבינו שהשל"ה הק' (עי' של"ה שער האותיות שער ק') מבאר זה, כל מה שיאמר לך בעל הבית, הכונה על הקב"ה, חוץ מצא, שגם אם שומע מפי הקב"ה שאין לו חלק לעולם הבא כמו אחר, והקב"ה אומר לו צא ממחיצתי, לא ישמע, רק יקיים להלאה שמירת תורה ומצוות^{טו}. למעשה הסכים רבינו לישב על כסאו, והרבי מווישניץ ישב על כסא צר למען כבודו של רבינו.

אח"כ דיברו מענין ברכת הפירות, ורבינו הזכיר פסק הרמ"א (סימן ריא ס"ה) דכל דין קדימה בברכות, היינו שרוצה לאכול משניהם לכן יש להקדים החביב או החשוב, אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם אינו מברך רק על זה שרוצה לאכול אע"פ שגם השני מונח לפניו, עיי"ש. והיה שם נוכח בנו הרבי מווישניץ מאנסי שליט"א וציין שמקור דין הרמ"א הוא מהתרומת הדשן. וסיים הגרמ"ד: דאס איז געווען מין אויפפאסונג, מה שנשאר בזכרוננו מהביקור.

טו. באחת השנים ביום הושענא רבא הועיש רבינו עולמות בדברי השל"ה הק' הללו, והביא מקנו הישמח משה זלה"ה שפירש הכתוב (איכה ג ז) גדר בעדי ולא אצא, גדולים הנסיונות בעקבתא דמשיחא, וקשה להגיע לענין יהדות ולכל דבר טוב הן בכלליות והן בפרטיות, ועד כמה קשה להיות יהודי באמת, וזהו 'גדר בעדי' היינו שנראה כאילו יש גדר, אמנם 'ולא אצא' אנו אומרים להקב"ה שלא נצא, ולא נעזוב את הקב"ה. רבינו זעק או בקול גדול ובהתעוררות 'ולא אצא' שלא נניח את הקב"ה, גם אם נראה שיצא. ונדפסו הדברים בדברי יואל להושענא רבא (אות ג).

לט

שקר מדבר צדק סלה

סיפור הגרמ"ד ז"ל ממה שמונח בזכרוננו בעת שבנה רבינו המקוה בעיר וויליאמסבורג יצ"ו, והשקיע בה יגיעות כבדות למען יהא כתיקונו בהידור רב, כפי מה שהעלה על סי' הלכה בגודל יגיעותיו^{טז}. וכאב לו מאד על אלו שדיברו נגד המקוה. ואמר אז דבר **נפלא** בשם הרה"ק רבי מרדכי מנאדבורנא זצוק"ל על הפסוק (תהלים נב ה) אֶהְבֶּתָּ **רַע מְטוֹב שֶׁקֶר מִדָּבָר צָדֵק סֵלָה**, שקאי על אלו המחפשינ מומים בדבר טוב, ושקר **בדבר אמת**, ואף שבעצמם עושים רע ומדברים שקר בכל עת, וזהו שאמר הכתוב **אהבת רע 'מטוב' אהבת לדבר דיבור רע על הטוב**, שקר מדבר 'צדק' לחפש איזה **דבר שקר בהצדק**, ואף ש'סֵלָה' (רבינו אמר זאת בנקודת צירי, כמבטאו של הרה"ק **רבי מרדכי ז"ל** שאמר על סגו"ל צירי) הלא כסדר (שטענדיג) אתה עושה רע ומדבר **שקר**, ועכ"ז אתה מחפש את הרע והשקר אצל הדבר טוב. (רבינו שמע דבר זה מפי הר"ר לייזער רויזמאן ע"ה שהיה המשב"ק של הרה"ק ר' מרדכי ז"ל, וגם היה משמש בקודש אצל רבינו בשנים הראשונות).

מ

ראש נקי ורגלים נקיות...

סיפור, כי פע"א הלך רבינו מבית המדרש לביתו, ובאמצע הדרך קפץ ההויז בחור לאחוריו, לשאלת רבינו מה אירע עמו, ענה כי כעת הבחין כי דרך בטעות על צואת בעל חי שהיה שם.

ענה רבינו בלשון קדשו, לשון חכמים מרפא:

'ווען מען גייט אויפן גאס ווי א ערליכער איד, מיט די אויגן אראפגעלאזט, האט מען ריינע פיס און א ריינעם קאפ. אויב גייט מען אבער בקומה זקופה, מען קוקט זיך איהם אויף די גאס, האט מען שמוציגע פיס, מיט א שמוציג'ן קאפ'.

טז. פרטי השתלשלות בניית המקוה ומעשה ההידורים וחלק ההלכה אשר תיקן רבינו ז"ל לדורות, באו ונקבצו בספר 'מים חיים' שי"ל בוויילאמסבורג חורף שנת תשע"ג לפ"ק, ומשם תדרשנו.

מא

שיטת ר"ת והמסתער

סיפור הגרמ"ד ז"ל:

בשנת תשי"ד ביום כ"ד ניסן התקיים אסיפת הרבנים הידוע אודות זמן מוצש"ק בביהמ"ד של רבינו 500 בעדפארד", עמדת בחוץ והטיתי אוזן, היו שם גדולי הרבנים ופילפלו שם הרבה, ודיברו מזה שכ' בסידור התניא כדעת הגאונים, ואמר רבינו ע"ז שמ"ש בסידור הוא בעיקר על עניני חסידות, ולהלכה העיקר הוא כמ"ש בשו"ע הרב, ושם פוסק כר"ת", וגם הצמח צדק (שו"ת יורה דעה סי' רב) מחזיק כר"ת, וגם התורת חסד תלמיד חב"ד (או"ח סי' טו) מחזיק כר"ת. גם דיברו משו"ת חת"ס שנראה שקיבל שבת אחר השקיעה ועוד.

אח"כ אמר רבינו שמה שהתניא בסידור וכן הגר"א ז"ל כתבו שבשקיעת החמה הוא בין השמשות, אפ"ל שבמקומות ההם הי' בקיץ הלילות קצרים מאוד וחששו שלא יקראו קריאת שמע כדיון, ע"כ היה להם נטיה להחמיר כשיטת הגאונים, שיהי' הלילה יותר מירוח. והזכיר רבינו דברי השל"ה הק' שיש שוחד במצות, ע"כ הם היו משוחדים מחמת מצוה אחרת, ואוהב מצוות לא ישבע מצוות.

והנה רבינו אמר זאת קצת בדרך צחות, אחר זמן שמעתי מהרה"ג חיים חנה טשארנעס ז"ל (שהיה הרב של הפולישע שטיבל בויליאמסבורג) בשם הגר"ר שלמה היימאן ז"ל ראש ישיבת תורה ודעת שמוצאו ממדינת ליטא שמקובל שזה הי' באמת טעם הגר"א ז"ל.

אח"כ נשאו ונתנו אודות זמן הדלקת הנרות בעש"ק, בין ראשי המדברים בהאסיפה הי' הגאון רבי יונתן שטייף ז"ל ועוד, והחליטו לקבוע זמן הדלה"נ כשיטת היראים שסובר שבזמן השקיעה הוא כבר לילה, והרב ממישקאלץ (הגה"צ רבי יודא סג"ל גאטליב) ז"ל הציע שלצאת כל השיטות יש לקבוע הזמן 18 מינוט קודם השקיעה, אמנם רבינו ז"ל לא רצה להחמיר כולי האי, ונמנו וגמרו לקבוע הזמן 15 מינוט קודם

י. כפי הנודע ש"ל אז קול קורא בחתימת הרבה רבנים בראשות רבינו ז"ל כי אין לעשות מלאכה במוצ"ש לפני ע"כ דקות לאחר זמן השקיעה, ובערב שבת יש להדליק נרות ולקבל שבת ט"ו דקות לפני השקיעה.

יח. וע"ע בענין זה ובסתירה שבין הסידור למ"ש בשו"ע הרב, בתשו' הגה"ק רבי משה לייב שפירא זצ"ל מסטריזוב שנדפס בסוף ספר חידושי הרמ"ל, ולהגה"ק מקאלשיץ בספרו דברי חנה קונטרס נהר פרת על בין השמשות אות ד' ו. ו"ע"ע בזה בספר ישראל והזמנים (ח"ב פ"ד שדגא לחיים אות יח), עי"ש.

שקיעה"ח. [רבינו בעצמו כשהלך למקוה במאוחר, וכשהגיע זמן הדלה"נ נתן מקלו להמשב"ק, כי לא רצה שיראו אותו ברבים לעשות מלאכה אחר הזמן שנקבע].

מב

הגה"צ מראדזין אצל רבינו

הייתי נוכח כשבא כ"ק הגאון הצדיק רבי ירוחם ליינער ז"ל האדמו"ר מראדזין במח"ס תפארת ירוחם" לברק אצל רבינו, והביא עמו בניו ונכדיו. רבינו צוה לו לישב, ונתן קוויטל לרבינו, וגם נתן את הגהותיו על הרמב"ם (נדפסו בכרך הוספות ליד החוקה, הוצאת פרדס). רבינו הביט בהספר ונשא ונתן עמו, אך איני זוכר השיחה.

בצאתו העזתי לשואלו אודות פרשת התכלת (מה שהמציא דודו הגה"ק רבי גרשון העניך בעל התכלת), ואמר לי סאיז געווען א הוראת שעה פונעם פעטער ז"ל: מלויז היו להם טענות עלי כי שאלתי אותו על ענין זה, אבער כ'האב הנאה געהאט דאס צו הערן"א.

מג

ברכה על מצות צדקה

כן הלך רבינו לברק אצלו. וסיפר לי הרה"ח ר' יצחק לעווי ע"ה שהוא נהג ברכבו את רבינו לברקו והיה נוכח שם. והגה"צ מראדזין אמר לרבינו דבר תורה בשם דודו

י. נולד בשנת תרמ"ח לאביו הגה"צ ר' אברהם יהושע העשיל מחעלם זצ"ל בן הגה"ק ר' יעקב בעל בית יעקב מאיזביצא בן הרה"ק ר' מרדכי יוסף מאיזביצא ז"ל. הי' מפורסם כחריף ובקי, יש תשובה מהרש"ם להגאון מברעזאן שכתב לו בימי ילדותו. בשנת תרצ"א עזב את ארץ מולדתו והתיישב בעיר הבירה לאנדאן.

בשנת תש"ו התיישב בברוקלין. התבודד כולו בד' אמות של הלכה, ישב על התורה ועל העבודה וכתב חידושים נפלאים הן בנגלה והן בנסתר. ונדפס ממנו גהות על ספרים שונים. גם התעסק בהדפסת ספרי דודו אחי אביו הגה"ק רבי גרשון העניך מראדזין זצ"ל בעל התכלת ובעל סדרי טהרות.

נסתלק כ' אב תשכ"ה, ומונ"ח בבית ישראל ניו זשערסי היה בידידות גדולה עם רבינו, ובספר בוצינא קדישא להרה"ח ר' סענדר דייטש ע"ה ח"א נדפס מכתב נפלא שערך לרבינו ובו הערות על סה"ק ויואל משה.

כ. אמנם הוא עצמו הלך עם תכלת שנצבע עוד לפני המלחמה ע"י דודו הגה"ק ז"ל, אמנם לאחר שבלו ציציותיו לא הסכים לילך עם התכלת שנעשה לאחר המלחמה, כי סבר שאין זה אותו התכלת מהחלזון מאיטליא כפי הוראת דודו. וגם פירסם לרבים כי תכלת זה מזויף הוא.

כא. נודע מה שהמציא הגה"ק מראדזין ענין התכלת, והעלה בספריו כי אחרי שנתוודע ענין התכלת יש לילך בזה, אמנם הרבה מגדולי ישראל לא הסכימו עמו מחמת הרבה טעמים, וכמה קולמוסין נשתברו ע"ז. וע"י בשו"ת דברי יואל יו"ד סימן מה מה שכתב רבינו בזה טעם נפלא מדוע נגזר ענין התכלת בימינו, ואין להשתמש היום בתכלת, עי"ש.

בעל התכלת זצ"ל, בביאור הענין מה שלא קבעו ברכה על מצות צדקה^{כב}. וביאר, על פי מה שאיתא בגמ' (בבא בתרא י.) שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע, אם אלהיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסם, א"ל כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם, א"ל [אדרבה] זו שמחייבתן לגיהנם, אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו ואתם קרוין עבדים שנאמר כי לי בני ישראל עבדים, אמר לו ר"ע אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגר לו ואנן קרוין בנים דכתיב בנים אתם לה' עכ"ד הגמ', ומבואר מזה שכל מה שאנו יכולין לפרנס העניים הוא רק כמו המלך שחבש את בנו ונהנה ממה שא' הולך ונתן לו לאכול, אף שצוה שלא להאכילו ושלא להשקותו, אמנם גם מי שנותן לבנו של אדם לאכול כשאביו חבשו, אינו מן היושר שילך לאביו ויאמר לו עכשיו אני נותן לבנך לאכול, ואף שנהנה ממה שנותן. ועל כן אין לברך ע"ז 'וציונו' כיון שהקב"ה אינו מפרנס העניים, וצוה שלא להאכילו ושלא להשקותו, ואין לומר וציונו על ההיפוך, עכ"ד^{כג}.

והנה טעם זה הוא דבר נאה (בלשונו של הגרמ"ד: לכאורה איז דאס א שיין ווארט), אבל רבינו לא אבה להסכים לזה, ואמר הלא בשו"ע כתב שמצוה ליתן צדקה^{כד}, ואין לומר על מצוה שבתורה שא"א לומר על זה 'וציונו'. ומה שאמרו בגמ' שציוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, הכונה לשבילי ההשפעה ברקיע, ולשערים העליונים שלא ליתן ההשפעה.

המש"ך הגרמ"ד ז"ל לספר בענין זה: לערך עשרים שנים אח"כ אחר ביקורו של הגה"צ מראדזין בבית רבינו, הייתי בבארא פארק באיזה ביהמ"ד, וראיתי ספר מי השילוח להרה"ק מאיזביצא, והצצתי בהשער בלאט וראיתי שהמו"ל הוא בנו של האדמו"ר מראדזין הנ"ל, וצלצלתי לו שישלח לי ספרו על הבי דואר, ובתוך הדברים אמרתי לו שהכרתי את אביו כשהיה בא צום סאטמארער רב [לא ידעתי שיש להם

כב. כבר עסקו הראשונים בטעם שאין מברכין על מצות צדקה, עי' בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' יח), ראב"ד אישות פ"ג הל' כב, ועוד.

כג. בספרים הובא טעם זה בשם הרה"ק הזקן מווארקא זצ"ל.

כד. לשון המחבר בשו"ע יורה דעה (סימן רמז ס"א) מצות עשה ליתן צדקה כפי השגת יד, וכמה פעמים נצטוונו בה במצות עשה, ויש לא תעשה במעלים עיניו ממנה, עיי"ש.

שייכות והערצה כ"כ לרבינו], השיב לי בנו בזה"ל: מיין טאטע איז געווען א גרויסער חסיד פון רבי'ן זאל זיין געזונט (היה אז בחיים חיותו של רבינו ז"ל). והתבטא הגרמ"ד בספרו זאת: הערסט ווי מען האלט!

והמש"ך לספר: כמה שנים אח"כ כשהייתי דר בקרית יואל, ראיתי הספר בית יעקב מבנו הרה"ק רבי יעקב מאיזביצא, ושוב בקשתי מהמו"ל לשלוח לי. (כשחתן אחי הרה"ג ר' יוסף דוד לעווי שליט"א הדפיס את ספרו הואיל יהודה לחזק לבבות, נתתי לו ספר זה שיעתיק משם בחיבורו איזה הקדמה נפלאה).

לאחר זמן פגש בי מו"ה משה פרידמאן הי"ו (מאנרא), ואמר לי שדיבר עם המו"ל, וכששמע שהוא מקרית יואל, אמר לו שיש שם ראדזינער חסיד ושמו ר' מרדכי דוד קאהן^{כה}.

מד

חסיד ר' ראדזין

מענין לענין סיפר הגרמ"ד ז"ל אודות חסידי ראדזין ואמר: חסידי ראדזין היו טובים בדעות, זיי האבן געהאלטן גוט. ואספר מה שאירע לי, כשהתפללתי בשנים מקדם בביהמ"ד סיגעט ברחוב יוז סטריט, ופגשתי שם פולישער איד אחד, ושאלתי אותו למה אין מתפלל ב'פולישע שטיבל' (שם התפללו בימים ההם רוב חסידי יוצאי פולין שהיה מקום מושבם בווייליאמסבורג), ענה לי בפולישע אקצענט. מיין רבי האט מיר געזאגט אז ציוניסטען זענען ערגער ווי קאמעניעסטן, ועל כן כיון שיכולין לשמוע שם דברי ציונות אינו הולך להתפלל שם. שאלתי אותו מי היה הרבי שלך, ענה לי רבי שלי היה חייט, שלמד עמי מלאכת החייטות, והיה ראדזינער חסיד.

והאיש הנ"ל היה אח"כ מלמד בקראסנע העמיד דורות נאים, אזוי ווי ער האט זיך אוועקדרייט פון זיי, איז ער געבליבן היימיש.

פה. יש בנותן ענין להעתיק מש"כ בספר עדן מקדם מפי הגרמ"ד ז"ל בענין זה, וז"ל: בזמנינו אלה יש לשאוב חיזוק מכל דיבור שיצא מפי צדיק אמת במשך דורות הקודמים, יהיה מי שיהיה, ובלבד שידע האדם בלבו שאינו עובד ה' בדרך זה או בדרך זה, כי המדמה או האומר כך, אין בה כי אם גיאנות ודמיון.

כסם. שהלומד בספה"ק עבודת ישראל לא נעשה ולא נקרא עי"ז קאנזיצער חסיד, כך מי שלומד בליקוטי מוהר"ן נעשה ברעסלער חסיד, והלומד בספרי חב"ד לא נקרא ליבאוויטשער חסיד, אלא לומדים והוגים בספרי כל תלמידי הבעש"ט על דרך הנ"ל, ע"כ.

ומענין לענין נסתבב השיחה אודות ספר מי השילוח להרה"ק מאיזבצא ז"ל שהיו מי שפקפקו ע"ז מחמת מה שנדפס שם בפרשת פנחס, עיי"ש. וציין הגרמ"ד ז"ל שגם רבינו דרך בכעין דרך זה, שזמרי בן סלוא נתכוון לש"ש, מחמת שראה שזה הוא בת זוגו, עי' בחידושי תורה תשט"ז ליל שב"ק פרשת פנחס"י.

מה

ביאור דברי הרמב"ם שהכחיש ענין הכישוף

זכרוננו פ"א כשבאו רבנים בחול המועד סוכות, והיה שיחה נפלאה במו"מ של תורה בין רבינו עם שאר רבנים. פע"א ביאר רבינו את דברי הרמב"ם (הלכות ע"ז פ"א ה"א) מי שנשכו עקרב או נחש מותר ללחוש על מקום הנשיכה ואפילו בשבת כדי ליישב דעתו ולחזק לבו אף על פי שאין הדבר מועיל כלום הואיל ומסוכן הוא התירו לו כדי שלא תטרף דעתו, עיי"ש, ומבואר מדברי רמב"ם הללו שמכחיש כח מעשה הלחשים והכישוף, וכתב 'שאיין הדבר מועיל כלום'. והביאו המחבר בשו"ע יו"ד סי' קע"ט ס"ו, ובביאור הגר"א (שם סק"ג) השיג בחריפות רבה על דברי הרמב"ם, וכתב שהרבה לחשים מצינו בגמ', רק הפליסופיא הטתו ברוב לקחה לפרש הגמרא בדרך הלצ"י ולעקור אותן מפשטן ואינו מאמין בהם, עיי"ש באריכות גדול. ורבינו הוסיף להקשות ממה שמצינו ברמב"ם הלכות יסודי התורה (פ"ח ג), וז"ל, לפיכך אם עמד הנביא ועשה אותות ומופתים גדולים, ובקש להכחיש נבואתו של משה רבינו אין שומעין לו, ואנו יודעין בבאור שאותן האותות בלט וכשוף הן לפי שנבואת משה רבינו אינה על פי האותות כדי שנערוך אותות זה לאותות זה אלא בעינינו ראינוה ובאזנינו שמענוה כמו ששמע הוא, עיי"ש, ומזה מבואר כי גם הרמב"ם האמין במציאות כח הכישוף בעולם, ואיך יתקיימו שניהם.

ואמר רבינו, א ערליכער איד אז מען זאגט איהם א זאך שרואים מופתים נגד התורה קודם צריך לומר 'אז עס איז נישט אמת', ואף שידע הרמב"ם שלפעמים יש כח בכישוף והקב"ה עושה כן כדי לנסות את ישראל, מכל מקום יש להכחישו עד כמה שאפשר (ווי ווייט מעגליך), ואמר רבינו בשם הייטב לב או הקדושת יו"ט ז"ל שפירשו הפסוק (דברים יח יג) כי הגויים האלה אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה"א, כי על המעוננים ועל הקוסמים צריך לומר 'לא כן' שאין בהם שום כח. אויב עס גייט נישט, באין ברירה, ורואים שיש להם כח, אז אומרים

כו. וע"ע בזה בדברי יואל (תדומה, ע' רטז) עיי"ש, ובדברי יואל בלק (ע"י קטן), עיי"ש.

שהוא רק מצד הכישוף. והביא רבינו הרא"י מהגמ' במס' ע"ז (נה.) במעשה דזונין ור"ע שאמר לו לבי ולבך יודעין שע"ז לית ביה ממשא, והקשה לו שהרי מצינו נסים אצל הע"ז, ור"ע השיב שאין כח ע"ז רק אז היה הזמן שהחולי היה צריך לילך, ובגמ' שם מסיק דעת המ"ד דלפעמים יש בזה כח כדי לטורדן מן העולם, עיי"ש, ולכאורה מדוע לא רצה ר"ע להודות שיש כח בע"ז לעשות גם דמיונות של נסים גלויים, רק כל זמן שהיה בידו להכחיש כח הע"ז רצה להכחישו לגמרי, וזה כונת הרמב"ם שכתב שאין מועיל כלל, כדי להשריש בלבבות שאין כח בעינים אלו כלל, כי רצה להסתיר הדבר מהמון העם. (אחר מכן האריך רבינו ביסוד זה שאין לגלות כח הס"מ בהרחבה גדולה בספרו על הגאולה ועל התמורה (מסימן יד ואילך), עיי"ש).

מו

ארבע בחינות באיש אחד

ציין הגרמ"ד ז"ל לבחינה נחוצה שאמר רבינו (בדרשה חוה"מ סוכות לאברכים, נדסס בדברי יואל לסוכות אות קג) על הא דמבואר בחז"ל כי הארבעה מינים רומזים נגד ד' כתות, אתרוג נגד בעלי תורה ומצוות וכו', שכעת בעיקבתא דמשיחא יש באדם אחד כל בחינות הנ"ל, יש זמן שמשתוקק לתורה ולמצוות, ויש זמן בבחינת לולב, ויש זמן בבחינת ערבה, עיי"ש שהאריך.

ואמר שבס' שער היחוד והאמונה להה"ק ר' אהרן מ'סטרשאעליע ז"ל תלמידו הגדול של בעל התניא ז"ל נמצא שורש דברים אלו בשם הבעש"ט הק', והוא בהקדמה בהגה"ה, וז"ל שם: שמעתי ממו"ר נ"ע שקיבל מרבו ורבו מרבו, שדורות האלו שהם בחינת עקביים הם משונים מדורות הראשונים, כי בדורות הראשונים היה כל אחד מכיר בחינתו בעבודתו, כי היה הבדל גמור נגלה בבחינתם מצד שורש נשמתם וכו', ונשמות שהיו מבחינת "בריאה" הם היו רבנן ותלמידיהם, ונשמות שהיו מבחינת "צירה" היו עוסקים במשא ומתן והן היו תמכין דאורייתא, ונשמות הבאים מ"עשייה" היו עמי הארץ גמורים, אבל בדורות האלו באין הנשמות מעורבים בבחינותיהם, אשר בכל בחינות נשמות יכול להיות כל בחינות האלו בערבוביא, ולכן עבודתם ג"כ הוא שלא בבחינת סדר וכו', עיי"ש והבן.

ועי' מש"כ בקונטרס 'עדן מקדם' שםביא מדברי הגרמ"ד ז"ל בענין זה: רבותינו הק' לבית סיגוט כשדברו ברבים לא נקטו אך ורק לשונות של נגלות התורה, וכשהזכירו

כו. קונטרס נפלא מתורתו של הגרמ"ד ז"ל ש"ל ע"י תלמידיו היקרים, ועוד ידם נטויה.

בתוך דבריהם ענינים בתורת הנסתר הלבישו את דבריהם בלבוש של אגדה, ועל דרך זה כתבו בספריהם הק'. והזכיר ענין זה לדוגמא. ואמר עוד כי מה שנקרא בספרי חב"ד התגלות אלקית נקרא בלשונם של רבותינו לבית סיגוט 'סייעתא דשמיא'.

מז

ספרי רבינו

בקונטרס 'עדן מקדם' הביא מדברי הגרמ"ד ז"ל: רבינו לא אמר הרבה דברי חסידות ברבים, ועיקר דברי תורה שבספרו הק' דברי יואל, המה בעיקרי יהדות ויסודות הדת, או ביאורים על הפרשה. הוא חי בדור האחרון, ודיבר לפי נשמות שבדור הזה. ואנו רואין כי כמה מיראי השם מוצאים בדבריו די סיפוקם הנצרך להם לעבודת הש"ת, וזה די להם, כי רבינו היה בבחינת נשמה כוללת, ובעסקם בדברי תורתו מאירה לנשמתם הארה גדולה, שזה די להם.

וחובה בזמנינו ללמוד דברי רבינו, זיך צו האלטן מיט די אמונה, ומי שלומד בספרי רבינו בקביעות, הוא ערליכער איד, ע"כ.

מח

דברי הגדולים בדורות הקודמים

סיפור, שהיה פעם עם רבינו בסעודת ברית, והראה א' לרבינו בס' חזו"א (כמדומה על מקוואות) שהוא חולק על החת"ס והדברי חיים, והסתכל רבינו בתימה על סגנון דבריו שדוחה את דבריהם בחזקת היד. [עי' לשון קדשו של רבינו בהסכמתו לס' צבי לצדיק על תיקו"ז למרן עטרת צבי ז"ל].

מט

וגם צדה לא עשו להם...

סיפור, שפעם אחת פגש איש שאמר לו שהוא יודע תורה מרבינו ז"ל שאין אחר חוץ ממנו יודע, והוא, כי רבינו אמר אליו שהטעם שלא עשו צידה קודם יציאת מצרים, שהיות שאסור לעשות פעולות בידים לקרב הגאולה, נכלל בזה גם שלא להכין דבר על אחר הגאולה, ולכן לא הכינו צידה הנצרך אל אחר הגאולה. ושאל האיש את

רבינו, הרי מספרים שהישמח משה ז"ל הכין מקלו סמוך למטתו לילך לקראת משיח **צדיקינו**, והשיב לו רבינו על אתר, הרי הכנה זו מפורש בתורה "ומקלכם בידכם".

נ

משקר אינו יוצא טובה

סיפור הגרמ"ד ז"ל מה ששמע מפי איש אחד שדיבר עם רבינו, ושאלו הלמאי **במקום** אחר אמרו כזאת וכזאת על רבם, וכיון לסיים מדוע אצל רבינו לא שומעים **כדברים** האלו. רבינו התעמק במחשבותיו, לא ענה על אתר, קם מכסאו והלך אנה **ואנה** עד שאמר לו 'ווייסט וואס כוועל דיר זאגן, פון שקר קומט קיין גוטס נישט **ארויס**, כי רבינו החזיק שדברים אלו הם אמירות בעלמא.

נא

הצדיקים צריכים להכיר מעשי העולם

סיפור הגרמ"ד ז"ל שהיה נוכח בעת שהרב מסאדאוונע הגה"צ רבי ירחמיאל ישראל **סעקולע** זצ"ל¹ סיפר לפני רבינו שהיה אצל צדיק אחד ואמר שהוא 'פארציטישער איד', ושאל לו רבינו מה הכונה 'פארציטישער איד', אמר לרבינו שאינו מכיר בהאי **עלמא**. שאלו רבינו, ומנין לך שזו הוא מעלה? רבותינו ואבותינו ג"כ ידעו שהעולם **הוא** הבל הבלים, ועכ"ז הכירו את העולם. [דער טאטע ז"ל [וכמוהו עוד צדיקים], **די** גאנצע וועלט איז ביי זיי געווען הבל הבלים און זיי האבן געוויסט וואס טוט זיך **אויף** דער וועלט]. ואמר רבינו, מצינו בגמ' בבא בתרא (פט'): אמר רבי יוחנן בן זכאי **אוי** לי אם אומר אוי לי אם לא אומר, אם אומר שמא ילמדו הרמאין, אם לא אומר **שמא** יאמרו הרמאין אין תלמידי חכמים בקיאין במעשי ידינו. וחזינן מזה שהגמרא **קורא** 'אוי' אם אומרים על הת"ח שאין בקיאין במעשה הדור².

¹ רב חשוב בנש"ק מוצא מפולין מחסידי אלכסנדר, ונתקרב לרבינו פת בארה"ב, ונשתעשעו הרבה בדברי תורה, והוא הו"ל מחדש הספה"ק ישמח ישראל והביאו לרבינו שעיין בה הרבה, עי' לקמן??

² ועי' בדברי יואל שלח עמוד שצג, שהביא רבינו גמ' זו וסיים ע"ז: הרי דגם דבר זה עצמו שיאמרו הבריות אין ת"ח בקיאין במעשי ידינו, אף אם אינו אמת זו רעה חולה, ועאכ"ו אם אמת נכון הדבר שאין ת"ח בקיאין במעשה הדור, ודאי שאין צרה גדולה מזו, עכ"ל.

נב

שערי הצלחה

אמר פעם רבינו, אז א איש מוצלח איז מצליח אין אלעם. לקח להנהלת המוסדות והקהלה אלו שהצליחו במסחר^ל.

נג

ישר ועקום

שמעתי מרבינו ז"ל שא' בשם הרה"ק ר' שלום קאמינקער זצ"ל בדרך צחות ס'איז נישטא אזא קרומע זאך ווי א גלייך ווערטל, ס'איז נישטא אזא קרומע זאך ווי א גראדע לייטער, עכ"ד. והוסיף רבינו ע"ז, ס'איז נישטא אזא מיאוסע זאך ווי א שיינע יוד.

נד

אין לנו הבנה

רבינו א' פעם רא', שסברתינו אינו אמת לאמיתו, כי הרמב"ם לעולם קשה, אלא מאי אין לנו הבנה.

נה

תשובה ברגע האחרונה

בהיות מורינו הגרמ"ד ז"ל בבית החולים כמה ימים לפני פטירתו דיבר בתשוקה גדולה והתעוררות כמה פעמים, מדברי רבינו בויואל משה (מאמר ישוב א"י סי' מ"ז) על ודרך תשובה הורית, וז"ל רבינו שם, וכעין זה אמרתי לפרש מה שאומרים ודרך תשובה הורית, שלכאורה סגי לומר תשובה הורית כי מזה אנו מדברים, ומה זה שהוסיף תיבת דרך הוא לכאורה מיותר, גם אינו מובן הכונה. אלא נראה שאמר, שאף שאין בכחו לעשות תשובה שלימה מקוצר דעתו והשגתו ומצב לבבו הסתום והאטום, מ"מ הורה לנו הקב"ה לילך בדרך תשובה, שאם יש לו איזה הרהור תשובה

ל. וכן אמר רבינו כששלח את הנגידים ר' געציל בערגער ע"ה ור' יוסף לייב כהנא ע"ה לקבץ מעות לצדקה, שכיון שהצליחו במסחר על כן יצליחו בקיבוץ מעות.

נו

סיפורי צדיקים

אמר הגרמ"ד ז"ל, בענין המקובל כי רבינו ביטל הרבה סיפורי צדיקים^ל, כי האמת הוא כי רבינו בעצמו סיפר הרבה סיפורי צדיקים, וגם קיבל עובדות מצדיקים מאבותיו חק', עכ"ז היות שראה כי באו עם סיפורים בדויים להכחיש מזה גופי התורה, ורבינו סבל מאד מזה במלחמתו בקודש כי דחו יסודי היהדות בסיפורי מעשיות, ע"כ לא היה לו ברירה אחרת.

נז

הם קנאוני בלא קל

אמר הגרמ"ד ז"ל פתגם קולע אל השערה מרבינו ז"ל שאמר באסיפת הנהלה רוחנית של הישיבה, שאמר עה"פ (דברים לב כא) הם קנאוני בלא קל, מ'האט געפראוועט קנאות אנעם באשעפער...

ל. עי' יואל משה סוף מאמר שלש שבועות מה שהאריך רבינו בענין זה, עיי"ש.

נח

חייב לעצמו

כשהייתי משב"ק ובא הרה"ג ר' נתן יוסף מייזעלס ז"ל והרה"ג ר"מ יאזאפאוויטש ז"ל שרוצים לעשות פרוזבול בשנת השמיטה, אמר רבינו איך בין קיינעם נישט שולדיג, קיינער איז מיר נישט שולדיג, איך בין מיר אליין שולדיג...

נט

אינו דיחוי

כשנשאל הגרמ"ד ז"ל על מה היה שרגיל לבכות רבינו במר נפשו 'מען זאל נישט נדחה ווערן' וא"כ מה יהיה התכלית אתנו, אמר כי רבינו אמר כן מחמת שהוא היה רבי של כלל ישראל. ונתכוון בדבריו אויף אלע סארטן אידן, אויף אלע שוואכע אידן, אויף גאנץ כלל ישראל, והתפלל על כולם ומילין לצד עילאה ימלל. אבל א איד וואס דאווענט, וואס לייגט תפילין יעדן טאג, אזא איד ווערט נישט נדחה!

ס

לכבוד יחשב?

כשהיה רבינו בא"י הדפיס כתב אחד בצייטונג, ששאל את רבינו האין מרגיש לאחר הקבלת פנים הגדול כשמלוים אותו כל כך אנשים. (דאס איז א גוישע קשיא, אבל אותו כתב בעיתון כך שאלו).

רבינו השיב, וואספארא כבוד איז דאס, הלא אני גדלתי אותם והרבה מהם גם אביהם, נו, וואס איז אז א קינד באגלייט זיין טאטן.

סא

עם מה?

איש אחד התאונן לרבינו שסובל מהרגשת גיאות ומבקש עצה לזה, ואמר לו רבינו בגערות קול, מיט וואס?... וזה הספיק לו שלא סבל עוד מגיאות....

לב. עי' בס' באילנא דחיי בזכרונות של הרה"ג ר"מ יאזעפאוויטש ז"ל מה שסיפר ענין נפלא בזה.

סב

מסורת אבותינו בידינו

דכירנא כשרבינו עבר פעם ביהכ"נ שה' משתיין לכת המזרחי וה' עליו טבלא 'מסורת אבותינו בידינו', אמר ע"ז רבינו שהמסורת אבותינו הזה נובע מן 'מתחלה עו"ז היו אבותינו', כי באמת גם להם יש מסורה, רק כיון שהלכו מן הדרך נתחדש 'מסורת חדשה'. כי באמת זיי האבן אויך א מסורה אז מ'גייט אוועק האט מען נייע 'מסורות... אונז דארפן לויבן און דאנקען דעם באשעפער אז מ'האט די אלטע מסורה וואס אונז האמיר מקובל פון פריעדיגע צדיקים (מדרשה כ"א כסלו בהיכל הישיבה).

סג

נפרעין בגלוי

כשח" בא' מן השנים שערורי' אודות איזה ענין, אמר הגרמ"ד ז"ל כשה' בימי קדם עובדא כזו שאחד דיבר בפומבי דברי ציונות וה' בזה חילול השם, אמר רבינו שחז"ל אמרו (אבות פ"ד ד) המחלל ש"ש בסתר נפרעין ממנו בגלוי, מי יודע איזה חילול השם עשה בסתר שזה יצא ממנו בגלוי.

סד

לידע מה נשתכח

כששאלו את פי רבינו ע"מ שכתב בספרו הק' ויואל משה (מאמר ש"ש אות קפ"ה) שדרך הבעש"ט נשתכח לגמרי מהדור א"כ וכי יש להוציא כל ספרי חסידות מביהמ"ד, ענה מרן ז"ל צריכין להגות בספרי חסידות כדי לידע מה נשתכח.

סה

לא תרצח

מע"א בהשלחנות הנעימים של חג הסוכות, נסתבב השיחה אודות איינשטיין'ג, והגדירו רבינו ואמר שהוא רוצח, אז פון איהם איז ארויסגעקומען א אטאם באמבע,

כנראה היה זה לאחר מותבאותו שנה. ועי' בסוף השיחה כ"ט שבט תשכ"ה, נדפס בסוף כרך ה' דברות קודש לשובבי"ם, כעין זה.

סח

שלא יהא לבר חלוק על המקום

סיפר הגרמ"ד ז"ל, שפעם היה איזה אסיפה אצל רבינו בנוגע מה שהבחורים **חתאנונו** בישיבה באיזה ענין והיה להם טענות על הנהלת הישיבה, ובתוך דבריו אמר **רבינו שאפילו** במקום שעובדים ע"ז אין לחלוק על הנהגת המקום. והוסיף הגרמ"ד **ואמר ראי' לזה**, ולא זכר אם רבינו אמרו או הוא מדילי, שכשעבדו ע"ז בבית שני **חלכו להם עשרת השבטים** ליהודה ולא חלקו עליהם שם.

סט

מאז היות ישראל לגוי

כשנשאל הגרמ"ד, על כונת קדשו של רבינו שכתב בהקדמת ספרו ויואל משה **על צרת מלחמת העולם** האחרונה שלא היתה צרה כזאת לישראל מאז היות ישראל **לגוי**, הלא המעיין במדרש איכה יראה גדול החורבן שהיה אז, ומספר הרוגים גדל **יותר** מהחורבן האחרון. ענה ואמר שכונתו על חורבן הקהלות, ומה שחיפשו אחרי **הגדולי** ישראל להרגם, ולא נשאר רק אחד מעיר ושנים במשפחה, דבר כזה לא היה **מימות** עולם.

ע

מראה עינים

בשנת תשי"ד כששמשתי את רבינו, ה' אז המחאה (פראטעסט) הראשונה, ואחר **האסיפה** אמרו לרבינו שאשה אחת שהסתובבה בבית רבינו ספרה שראתה את רבינו

שלא ארהיב להציע הצעתו לפני מרן דסאטמאר שליט"א, כי אינני מסופק, שאפ"א לא יזרוק אותי החוצה מחדרו. אבל עכ"פ יביט עלי ברחמנות, שראשי נעשה "פארקאלעכט" וגו' ע"כ. ובהספדו של הגה"צ אב"ד נייטרא ז"ל בעל משאת משה, שנרפס בקונטרס דרש משה עמ' י"ב כ': והוא אשר ה' האחד והראשון שעמד מנגד וממול כל העם לצעוק ולצווח מ' לה' אלי, וקמעה קמעה נאספו עם רב, וממילא דעת קדשו נשפעת גם לאלו שעדיין עומדים מרחוק, כאשר אמר לי כ"ק מרן ז"ל בעצמו, פעם בעת היותו בשער א"ן ספרינג"ס תחת אחד השיחים, "איך האב מיר אנגעגאטען אין מיין בעכער ריין וויין, עס גיסט זיך איבער און צושפרייט זיך אויף אלע וייטן, איך האב מיין עולם געוואלט האלטן ביי די אמונה פעסט אזוי ווי עס ברויך צו זיין, און ממילא וועט עס אויך אויף אנדערע משפיע זיין". אלו דבריו הקדושים, וכן ה' כידוע שהשפעת קדשו נכרת גם באלו שעומדים מרחוק וגו' עכ"ל.

דאס איז א סימן פון א רוצח. ואמר רבינו לר' יהושע לויפער ע"ה שהיה שם, ער איז געווען א גרויסער נער!, ור' יושע תמה על דברי רבינו הרי היה בעל חשבון גדול, ענה לו רבינו: זעהסט אמאל א קרומער איד קען מאכן א פשטל, און איז א נער.

סו

הוי רועי ישראל

סיפר הגרמ"ד ז"ל: כי היה נוכח באסיפה שהיו מי שרצו לאסור את המארגן זשורנאל כי יש שם חילול שבת, ורבינו לא רצה להצטרף להאיסור וטעמו ונימוקו עמו, ואמר אז רבינו באותו אסיפה כי כל רב שיש לו עשרה אנשים מחוייב לילך ללמוד קאפיטל ל"ד ביחזקאל המתחלת "הוי רועי ישראל", וסיים הגרמ"ד ז"ל:

אני רצתי מיד אחר האסיפה קודם שטעמתי מידי והלכתי לביהמ"ד ללומדה, (וכמדומה לי שלמדתי הקאפיטל קודם הרבנים...).

סז

ישמעו רחוקים ויבואו

אמר הגרמ"ד ז"ל ששמע בשם רבינו, ולא זוכר אם שמע מעצמו או שמעו אז מפי השמועה, שאמר רבינו על מעשי כ"ק האדמו"ר מהריי"ץ מליבאוויטש זצ"ל ששלח שליחים לעשות בעלי תשובות, אמר רבינו בזה"ל: ווער עס דארף קומען קומט ממילא'.

לד. עי' בדברי רבינו פורים תשי"כ מה שאמר בזה, עיי"ש.

לה. עי' בחידו'ת לשביעי של פסח (עמוד מח) הגם שצריכים להיות בגולה בכל מקומות שגלו שמה כדי להמשיך הניצוצות, אבל כ"ז צריך להיות רק באופן שיושבין בבית המדרש ולומדים שם תורה, וכח התורה גדול מאד להמשיך נשמות הנדחים, אבל אין לצאת ברחובה של עיר וללמוד תורה בחוץ, ועי' בדברי יואל (בחוקותי עמוד שעא) ועי' לימוד התורה בבית המדרש בקדושה וטהרה יתגבר כח הקדושה על כוחות הטומאה, וימשכו אותם הנשמות מעצמם אל התורה, עיי"ש ועי' בשו"ת דברי יואל חיד"ד סי' כ' אות ג', סי' ל"ה.

אלו הם דברי רבינו בדרשת יסוד בכינוס התאחדות הרבנים ב' שמות תשט"ו, נדפס בח"ת תשי"ז (ח"א בסוה"ס, עמ' תקס"ב) בו דן רבינו אודות מה שלא הצליחו הרבנים הקודמים על אדמת אמעריקא, וז"ל ואחת מן הסיבות העיקריות היתה משום שרצו לתקן את כל יהודי המדינה, אשר זאת היא מן הנמנע להחזיר למוטב את כל אוכלסי המדינה היהודיים, אם לא שמוכרחים לוותר מדרך המקובל ולעשות פשרות וויתורים וגו' עכ"ל. ועי' בשו"ת באר צבי יעקב סי' י"ג שחסיד ליובאוויטש ביקש ממנו: היות שידועים מאתי שהנני מכיר את כ"ק האדמו"ר מסאטמאר שליט"א (רבינו ז"ל) עוד ממולדתו, אולי ה' מהמועיל, שאני הצעיר אתייצב לפני מרן מסאטמאר, ואספר לו את כל ונכחת נחיצות הענין, ועי"ז אבקשו שיתן צו לכמה מאות מתלמידיו, שגם הם יצאו ויחדרו למקום מושבם שלב"גריניטש-ווילעטש, כדי לדבר על לבם שיחזרו בתשובה וגו' ע"כ. ועיי"ש אחר שהאריך בדבר סיים: ובכן ימחול נא לי אהובי וגו', שלא לבד

על הטעלעוויזיע ששם נתפרסם הפראטעסט, ותמה רבינו מאוד טעלעוויזיע? אפילו שראתה דבר כשר.

עא

תקות ענים תאבד לעד

סיפר בנו הר"ר מיכל שליט"א, אבי לא הי' מהעשירים גם הי' לו כמ"פ חובות והיה נתון במצב דחוק, והי' מרגלא בפומי' אז לומר דברי הבינה לעתים ששמע מרבינו על הפסוק (תהלים ט יט) כי לא לנצח ישכח אביון תקות עניים תאבד לעד, כי השי"ת לא יעזוב את האביון, אבל הישועה לא יבא כפי שהוא מצייר לעצמו. והי' מחזר ומחקה אחריו עם הניגון כפי שאמרו רבינו, כי לא לנצח ישכח אביון, אבל 'תקות עניים' (בלשון תימה) דער ארימאנ'ס פלענער כ'וועל אזוי געהאלפן ווערן אדער אזוי געהאלפן ווערן שאפן פון דא בארגן פון דא וכו' תאבד לעד. וחזק עצמו ואחרים בזה.

עב

שולחן ערוך

סיפר, שפ"א דיברו עם רבינו ז"ל אודות הגאון הראגאטשאווער ז"ל שלא למד אלא ש"ס וראשונים ופסק הוראות בלי השו"ע, וענה רבינו ס'קען נישט זיין א ערליכער איד אהן לערנען דעם שו"ע, ער האט געלערנט [ורמז בעיניו] 'בגניבה'. (עי' ויוא"מ מאמר ג' אות ל"ו, שו"ת דברי יואל סי' ק").

עג

תשאר ייחודים...

כשקבע חותני ז"ל מקומו בעיר שיקאגא, ורבינו פגש פעם בבניו שיחיו אמר להם עטץ זאלטס נישט זיין קיין שיקאגער בויעס, עטס זאלסט בלייבן אידן, כי ירא שלא ושפעו ממנהגי אמעריקע. (מדרשה כ"א כסלו תשס"ו).

פרק ג'

זמנים המקודשים בצילא דמהימנותא

עד

בלי שייכות לגשמיות...

רגיל היה הגרמ"ד ז"ל לתאר עבודת השלחן של רבינו ז"ל בליל שב"ק, כפי התבטאותו **חיה מעלת השלחן** אצל רבינו שכל המשתתפים היה אצלם ביטול הישות, ולא באו **לשלחן** רק בשביל רוחניות לבד... ואפילו לא בשביל להרגיש רגשי התעלות הנותנים **חרגשה** טובה לנפש. וכה היה רגיל הגרמ"ד ז"ל לתאר בשפתו, ובמילים ספורות היטיב **לחגדיר** את השלחן בזה"ל:

די רבי איז געזעסן אין אלטן ביהמ"ד א קליינער עולם, געווען די בחורים ביי **די זייטן** פון די הויכע בענק. די רבי האט געזאגט תורה האלב טונקל, אינמיטן **תורה** זאגן האט די רבי כסדר איינגעדרימלט, נאכדעם ווייטער געזאגט, און ווייטער **געדרימלט**. אידן האבן אויך געדרימעלט די בחורים ביי די זייטן האבן אויך האלב **געדרימלט**, אבער דער דרימל האט מיט גשמיות קיין שייכות נישט געהאט.... דער **שיש** האט מיט עולם הזה נישט געהאט קיין שייכות.

התורה שאמר רבינו נאמר עם הרבה הפסקות כששהה הרבה זמן, ועמדנו צפופים **נשענים** זה על זה וכמה פעמים נרדמנו בעמידה אחד על חבירו וכו', אבל עם עולם **הזה** לא הי' לה שום שייכות. ס'איז געגאנגען אזוי... מ'האט געזונגען אזוי..., אבער **קיין** מחשבות זרות האט מען נישט געהאט, מיט קיין עוה"ז האט נישט געהאט קיין **שייכות**, מען איז געווען אויסגעטון פון די וועלט.

עה

זה השלחן אשר לפני ה'

עוד אמר: בשלחן רבינו היה ביטול גדול מאד, כי הבא אל השלחן לא היה מרגיש שצריכים אותו בשביל הניגונים וכדומה, כפי שנהוג אצל שאר מקומות, והחסיד מרגיש דער רבי דארף איהם האבן צום טיש צום ניגון, אן איהם קען איהם מען נישט פירן, ואצל רבינו היה הרגשת הביטול גדול מאד.

עוד סיפר הגרמ"ד: שרבינו הביע רצון קדשו לכמה בעלי בתים שיבואו לשלחנו, ואף אם יפול עליהם תרדימה בעת השלחן, ראה רבינו ענין גדול בזה שישתתפו אצל השלחן. רבינו רצה שיבואו אף אם לא הבינו התורה.

וסיפר שראינו השפעה קדושה אצל אלו שבאו לשלחן רבינו, וסיפר לי אחד שפעם אחת נכשל בחלב עכו"ם, ואז חשב שבאיזה פנים יבא לשלחן רבינו, וחדל לבא, ומני אז שהפסיק מלבא נתדרדר מטה מטה רח"ל.

והעיד עוד הגרמ"ד ז"ל, שזוכר פראסטער מענטש שצוה לו רבינו לבא לשלחן, ואף לא התיישב עצמו אצל השלחן, רק ישב בקצה הביהמ"ד, אכל ונמנם, ולבסוף העמיד דורות ישרים ומבורכים, מכח זה שהשתתף כסדר אצל שלחן רבינו.

עו

עבודת האכילה

מן העבודות שראו אצל רבינו ז"ל באיתגליא היה עבודת האכילה. ופע"א כשדיבר הגרמ"ד מענין זה, נתלהב לבו בהתרגשות גדול בעגועים למה שראה אצל רבינו באכילתו, ואמר: ווען די רבי האט געגעסן האט דאס געהאט אזא מין חן, אזוינ'ס וואס שטייט ביי צדיקים.

עז

קבלת עול מלכות שמים

הגאון רבי ישראל מרדכי גראסמאן ז"ל ר"מ בשיבתינו הק' היה מרגלא בפומיה לומר לי בזה"ל: ה' מלך של רבינו לעולם לא רוצה להפסיד... דעם רבינ'ס ה' מלך וויל ער קיינמאל נישט פארפאסן...

עח

רעוא דרעוין

התבטא הגרמ"ד ז"ל: איך האב געקענט ציילן וויפיל שלש סעודות איך האב **פארמעלט** ביים רבינ'ל, עס איזמיר ניטאמאל בייגעפאלן אוועקצוגיין, צו מען האט **יא געהערט**, נישט געהערט, געדרימעלט וכו'.

סיפר בנו שליט"א, שאביו הגרמ"ד ז"ל היה לו הרגש גדול לדברי התורה שנאמרו **בשעת רעוא דרעוין**, ואחז שדברי רבינו הם 'נשמה שפראך' ונאמרו לכללות נשמת **ישראל**, וכיון שהתורה מן השמים ונאמר בקדושה וטהרה אין חילוק בין התורה שנאמרו **בשאר פרשיות** ובין התורות שנאמרו בשובב"ם. וכדרכו התבטא שאין הדברי תורה **תלוי מתי הבעה"ב** הרבו לבא.

עט

טבילה בתוך בני ישראל

בביהמ"ד הישן בצל רבינו היה המקום דחוק. ובמיוחד בסעודה שלישית. ועלה בדעתי **את חמובא בספרים** שמה שמקוה מטהר הוא כמו כן כשהם בתוך בני ישראל"ל, ואסמוכו **אקרא** (ירמי יז יג) מקוה ישראל ה', מ'האט זיך געטובל'ט צווישן יודן ס'איז געווען **באטעמ'ט**. וזה נשאר עד היום, שבסאטמאר איז די באטעמסטע זמן ביי שלוש סעודות.

פ

שלא למנויו...

סיפר הגרמ"ד ז"ל, רבינו הקפיד מאד למי ינתן רשות להיות אצלו בליל הסדר. **וחיה** לו בזה ענין גדול ונשגב כפי שמצינו אצל הקרבן פסח שצריך להיות למנויו. **ואמרו** שמקור הענין ממרן הייטב לב ז"ל שהקפיד בזה משום מעשה שהיה.

רגיל היה הגרמ"ד זצ"ל לעורר רבות את הבחורים שישבו בעת שלש סעודות בקרב חסידים ואנשי מעשה ולומר ביחד זמירות שירות ותשבחות שנהגו לומר בעת ס"ג בהתרוממות הנפש, והיה מתבטא כי זה הסימן לבחור ירא שמים, ועוד **חזון** למועד להביא מדבריו א"ה.

וסיפר בנו, שפעם אחת בשבת אחצ"ה כששכב עם 103 פיבער ביסורים וכו', פתאום שמעה נור"ב איזה רעש ונכנסה **וראתה** שלוש עצמו כמה סועטער'ס, ושאלה מה זה וענה כ"י צו רבינ'ס שלוש סעודות ולא הסכימה, ונתלהב באש **קדוש** א' סאטמערער בין איך געבוירן א סאטמערער וועל איך שטארבן ולא הסכים לותר על תפילה בציבור הסכים **עמה** אבל לא ע"ז.

כן הוא בשם הרה"ק מריזשין ז"ל. על נוצר חסד על אבות פ"ו משנה א'.

ומכאן יש ללמוד עד כמה היה רבינו מוכן לפעול ולבטל עצמו למען בחורים הלומדים תורה, והיה פעם בישיבה שבחורים נבחנו על ששים דפי גמרא, וכאות ברכה על מה שהתאמצו בלימודם נתן רבינו לבחורים אלו הרמן ורשותא להיות אצלו בליל הסדר. כי היה מוכן לותר על מדרגתו הגדולה ליתן חיזוק לעמלים בתורה בבחינת וירד משה מן ההר אל העם^{לט}.

פא

אריכות התמלה

א' התלמידים שאלו אם נכון מה שאומרים הטעם שהאריך רבינו בתפלתו בימים טובים כי רצה שלא יסתובבו סתם בשוקים וברחובות בימים המקודשים, ענה ואמר כי אין הוא יודע הסיבה האמיתית. ובלשונו: איך קען דיר נישט זאגן פונקטליך פארוואס דער רבי האט אזוי געטוהן, איך ווייס נישט.

פג

ויהי כנגן המנגן

סיפר מל"ג בעומר בשנה אחת, שרבינו ביקש מר' יקותיאל הערש ווערצבערגער ע"ה שינגן הניגון בר יוחאי שנגנו אצל אביו ולא ידע, ואז ניגן רבינו בעצמו היתה זאת מסתמא פעם היחידי שנגן רק רבינו יחידי, ואמר הגרמ"ד: ס'זייער באטעמ'ט געווען.

פג

מעמד הר סיני טיש...

אמר הגרמ"ד ז"ל, שאף שאצל רבינו היה על פי רוב עוז וחדוה במקומו, מכל מקום בשלחן של ליל א' דשבועות הרגישו את היראה, ואמר שהשלחן של ליל א' היה מעמד הר סיני טיש.

לט. והתבטא הגרמ"ד ז"ל בלשונו 'דאס איז ואס דער רבי האט געגעבן פאר די בחורים'.

פד

הרגש אמיתי...

פעם כשדיבר מעניני הרגשים בתפלות הימים נוראים, אמר על רבינו דער רבי האט געהאט הרגש, אבער אמת'ע רגש...

פה

ראש השנה לפני התקיעות

ראש השנה שרבינו למד לפני תקיעת שופר גמרא תוס' שיעור הישיבה^א.

פו

ראה העתיד לנגד עיניו

פשהתמלל רבינו לפני התיבה בימים הנוראים, והיה עומד אצל 'ובכן צדיקים' או 'אין קצבה' רקד בשמחה גדולה עד אין לשער, ומעיניו ירדו דמעות של שמחה. פי הצדיקים יש להם אמונה חזקה עד אין לשער, ובעיניהם רואים המציאות העתיד לבא על ישראל כאילו כבר קרה הדבר עכשיו, ומתוך כך נתמלאים הרגשי שמחה למעלה מהשגתו. וכשניגנו במקומות ההם ניגון ע"ז, הסתירו הצדיקים את התרגשותם ושמחתם, שהעולם לא ירגיש עד היכן מגיע גודל השמחה שלהם^א.

והידיש הגרמ"ד ז"ל ואמר: כי גם מה שבכה רבינו בעת אמירת 'ומפני חטאינו' לא היה בכיה על העבר, רק היה בכיה מחמת השתוקקות והתרגשות כי כבר ראה לפניו הטהורים את העתיד, ועל כן בכה בומפני חטאינו שאנו מתפללים שם ותעלינו שמחה לארצינו, והיו אלו דמעות של שמחה והתרגשות.

הגרמ"ד ז"ל סיים ע"ז ואמר: אן דעם גייט נישט קיין מוחות, עס ארבעט גארנישט כיוצא בזה אמר פעם הגרמ"ד ז"ל לנבדו לפני התפלה ביום הקדוש איזה דבר לומדות עמוק בדברי התוס' יו"ט בנס' יומא, ואמר כי אינו יכול לגשת לחסלת היום בלי התעמקות בדברי תורה (כלשונו הרגיל: בלי לומדות).

והי בספר הגה"ק בעל ישמח משה, שהרה"ק מקאלוב ז"ל ניגן פעם בברכתו המוציא לחם בתנועה עריבה, ואמר ע"ז הי"ט שובח הנגינה שלו הסתיר מה שמכון הסודות, והתחרט שהוא לא קיבל הכח לנגן שבוזה היה יכול ג"כ להסתיר חכונות.

וסיפר עוד: כשניגנו אצל רבינו ז"ל ובכן צדיקים בבית המדרש הישן הייתי עומד תחת הגאלערי, ראיתי כל הגאלערי מתנועע בחוזק, וברור לי שזכותו של רבינו הגין שלא נפלה, כי לא היה בנוי בחוזק כמו שבונים היום.

פז

כי ביום הזה יכפר עליכם

אמר הגרמ"ד ז"ל: הייתי משמש בקודש פעם אחת ביוהכ"פ, ולדעתי לא ישן כל המעת לעת. בשעה חמש באשמורת הבוקר כבר אמר תהילים, וקודם לזה הסתובב בביתו בחדרו ושפתותיו נעים וקולו לא ישמע, ואף אחד לא ידע מה קאמר. וכמדומה לי (כן השערה שלי) דאמר אז תיקוני זוהר שרבינו ידע הלשון בעל פה.

פח

פחד יום הדין ושמחה במוצאי יו"כ"פ

סיפר הגרמ"ד ז"ל ביום י"ג מדות לפני פטירתו לחיי העוה"ב, ראיתי את פני רבינו ז"ל בסעודת ערב יו"כ"פ שהיה שבור ורצוף כחרס הנשבר מפני פחד יום הדין, ובמוצאי יום כיפור היו פניו מאירין ושמחין בנהירו עילאה.

וביאור הדבר, כי הצדיק רואה פני הדור, ולפי מצב הדור כן הוא הבחינה אצל הצדיק, ועל כן בערב יום כיפור בהאי פחדא הוה יתיב לעורר רחמים בעד כנסת ישראל הצריכים לזכות בדין.

אמנם במוצאי יו"כ"פ אחרי התשובה וההמתקה, ונתעורר למעלה בשמים רחמים וחמלה על בני ישראל, מאירין פני הצדיק.

פט

ליל סוכות

פעם אחת בליל ראשון של יו"ט סוכות ירדו גשמים, וכשפסקו הגשמים בערך בשעה עשר הלכנו לעריכת שולחנו של רבינו, והנה כשהגענו לשם מצינו את רבינו

הוא אנה ואנה שכבר גמר סעודתו, כי הזדרז עצמו לקיים המצוה תיכף. וכשראה חתנו איך שאנו באים לשלחן, העלה שחוק על שפתיו...

צ

ביקורי כבוד

הלכתי עם רבינו בחול המועד סוכות לביקור אצל רבנים, והיה דרכו לאכול חצי פת, או ענב אחת.

רבינו היה לו חשבון מדויק למי לילך, ולכמה רבנים הלך מחמת שידע שיהיה לו השמחה עליהם שלא יתפסו בציונות. והיו בני גזע קדוש אחד שרבינו הלך לבקרם ונאלץ אלו שבכאן והן אלו שהיו בא"י, שהיו מטבעם פיינע מענטשען, ולא הלכו שמה [עם המתחברים לציונות] רק מחמת אינטרעסן אבל לא היו בעלי שיטה אחת, ולא חלקו עם רבינו בשעת מעשה³⁰.

צא

סעודות היום בחול המועד סוכות

היה רגיל לספר כאשר הסתופף בצילא דמהימנותא, בלי התחשבות בצרכי רעבון וכדומה. במיוחד היה מרבה לדבר בכיסופין אודות סעודות היום שערך רבינו בחול המועד סוכות, והיה מעלה על הנס הידיעות שקנה כאשר הסתופף אצל השלחנות ביום בסעודות חול המועד³¹, ומה ששמע מפי רבינו בתולדות ומנהגי הצדיקים וקורות חירות.

ונעתיק כאן מלשונו מה שסיפר: היה אז באטעמטע טיש, והאמת היה קשה לי מאוד להיות אז, כי התפללתי במנין של רבינו³², והייתי רעב מאד, ופע"א הייתי חלוש מאוד, והלכתי לקנות בחנות קופסת סארדין, לאכול בסוכה.

הגרמ"ד זצ"ל התבטא פעם בצחות על כמה מאלו שהלכו עמם, רק מחמת שכן היה האירי בימים ההם, ווען איך האב א מיליאן דאלער מאך איך זיי אלע נטורי קרתאציקעס, ווען איך האב ווען געלט...

באלו השנים היה רגיל רבינו ז"ל לערוך שלחנו בסעודת היום לאחר תפלת שחרית בסוכתו, ואז השתתפו הרבנים ואנשי שם, וכטוב לב המלך היה מאריך אז בשיחות קודש בענינים שונים שעלו על שלחן מלכים בדברי תורה והלכה וסיפורי צדיקים וענינים העומדים על הפרק בנעימות דקדושה.

שכידוע היה בשעה מאוחרת, ונוסף לזה עבודת הקודש של הנענועים שארכה זמן רב.

בשלחנות אלו היו שיחות נאות, מלא טעם. ופעם נסתבב הדיבור אודות סיפורי בית חב"ד, ובהרבה מהם פקפק רבינו, ואז שמעתי מפי רבינו על הספר בית רבי (תולדות בעל התניא, האדמו"ר האמצעי, והצמח צדק) 'בדרך כלל איז ער קראנטיק'.

צב

ריקודים בחול המועד

פעם שח הגרמ"ד ז"ל אודות ריקודים הנהוג בחצרות החסידים, נענה ואמר: פעם אחת הרגשתי טעם אמיתי בריקודים, היתה זאת בבחורתי אצל רבינו, והיה המנהג בימי חוה"מ דבין מנחה למעריב רקדו הציבור בבית מדרשו של רבינו, ופע"א כאשר ראה רבינו שעומדים מן הצד אמר לנו: גייט'ס טאנצט לכבוד יום טוב...

צג

פנים מכובסות

בדברו מיום ערבה בצל הקודש אמר: אין לשער גודל ההתעוררות אשר היה בהושענא רבא אצל רבינו כאשר השמיע דברות קדשו מלהבות אש וטיהר לבבות ישראל לאביהם שבשמים. והי' תענוג לראות אחר התפלות בהושענא רבא את הבחורים והאברכים עם אויסגעוואשענע ריינע פנימע'ר...

צד

לימוד גמרא תוספות לפני ההקפות

הגרמ"ד ז"ל זכה לשמש את רבינו לפני ולפנים, היה מתאר איך שהיה נראה אצל רבינו סדר הלילה טרם ערך ההקפות הגדולות בליל שמחת תורה, אשר כנודע עבד אז רבינו עבודתו בקודש למעלה מהשגת אנוש^י, והדגיש את העובדא כי רבינו היה לומד גמרא ותוס' לפני ההקפות, וכה היה מתאר:

מח. ופע"א כשדיבר מזה הגרמ"ד ז"ל אמר כי רבינו נזהר בלשונו ואמר רק 'בדרך כלל'.

מח. ע"י בדברי רבינו ביואל משה סוף מאמר א' בשם התניא ז"ל בסידור, כי סוד ההקפות הוא תורה שבע"פ, כי אי אפשר לצמצמו בכתב, עיי"ש.

לאחר השלחן ביום נח רבינו איזה זמן, ואח"כ התיישב עצמו ולמד גמרא ותוס' עד **שחניע** הזמן להכין עצמו ואז הכין עצמו להקפות כמו לתפלה, והלך לטבול, ואח"כ **התפלל ערבית** ורקד ההקפות.

בדרך כלל היה לומד גמרא תוס' משעה 10 עד 12:30 ואח"כ היה מעיין בספרי **קודש**, וידעו המשמשים בקודש כי אם לא למד כמה שעות גפ"ת, לא יכנס לערוך **ההקפות**.

צה

אור פניך עלינו אדון נשא

בשנה שנה ושנה כשהגיע עת שבת שקלים נתעורר הגרמ"ד ז"ל בהשתוקקות לשבת **שקלים בצל רבינו** ז"ל, והיה מדבר בגעגועים אודות האור פניך שזכה לשמוע מפי **רבינו**, ומענין לענין היה מאריך אודות מה שהיו רגילים לנסוע לצדיקים על שבת **שקלים**. ואמר: כ'קוק מיך אום אין ביהמ"ד איך זוך די יודן וואס געדענקען נאך דעם **רבין ווי אזוי** ער האט געזאגט דעם אור פניך...

פע"א הגדיר את השבת שקלים בצל רבינו ואמר: שבת שקלים ביים רבין האט **מען** געשפירט דעם אייבערשטן...! ער האט אריינגעלייגט אינעם עולם מען זאל **שפירן דעם** אייבערשטן!

צו

מביא אמונה בלבבות ישראל...

מן העבודות הכי גבוהות שהיה מרגלא בפומיה של רבי מרדכי דוד ז"ל לספר היה **זאת** הקודש שערך רבינו ז"ל ביום הפורים. לפי דבריו ביום הפורים נתגלה מעט **סתרי** נפשו של רבינו ויצא לחוץ קצת ממהותו הפנימית אשר עמוק עמוק מי **אננה** ומי יבא בסודו. ורגיל היה הגרמ"ד ז"ל מדי שנה [לאחר עבודת היום שכלל **לימוד** עמוק של תורת התניא והצמח צדק בקדושת יום הפורים] לבשם עצמו ביין, **זב** לבו ביין היה נזכר מעבודת הקודש של רבינו ז"ל בפורים והאריך בזה, וראינו **כמציץ** מבין החרכים גודל דביקותו בקדושת רבינו ז"ל, כאשר התלהב ברגשי קודש **זכיר** פעם אחר פעם עבודת רבינו ודברי תורתו, בהשתוקקות וכיסופין גדולים.

וסיפר הגרמ"ד ז"ל שבפורים שנת תשי"ח לפ"ק כטוב לב המלך ביין, אמר רבינו שהוא מתחזק עצמו במה שהוא מכניס אמונה בלבבות ישראל, ואמר הגרמ"ד שבחינה זו ראינו אצל הרבה צדיקים שלאחר השתיה בפורים גילו מגדלות נפשם, אמנם החידוש הוא אצל רבינו שבעיניו שהיה אצלו דבר זה הדבר הכי גדול בעיניו, שזכה להכניס אמונה בלבבות ישראל.

צז

צוקומען צום אמת'ן דעת...

דרכו של הגרמ"ד ז"ל היה מדי שנה בשנה עד שנתו האחרון בעת סעודת פורים לרקוד בהתלהבות גדולה, ובאמצע הריקודים היה מפסיק באמירת דברי תורה, ואז היה רגיל להזכיר מדברי תורתו של רבינו ז"ל וחזר על דברי קדשו, ובמיוחד על הביטוי שיצא מפה קדשו הרבה פעמים בעת אמירת הדברי תורה בימי פורים: מ'טרונקט אפאר גלעזעלעך וויין קומט מען צום אמת'ן דעת וכו'. והרבה להזכיר לעצמו ולאחרים דברי רבינו איך שדבר אז מ'קומט צום אמת'ן דעת, והיה מסתובב אל עבר אחיו הרבנים שליט"א או שאר מהסובבים שעוד זכו להיות אצל רבינו ושאל אותם, געדענקסט ווי די רבי האט דאס געזאגט, מ'קומט צו צום אמת'ן דעת...

צח

עד דידע....

סיפר הר"ר שמואל עקשטיין שליט"א מח"ס ליקוטי אורה, שהיה לו כתבי התלמידים שונים שרשמו לעצמם מדברי תורתו של רבינו ז"ל ביום הפורים, ואחד מהכותבים הביא ד"ת אחד ע"ש רבינו, אשר תמצית היוצא מזה היה שלאחר השתיה מתערבים המחשבות ומגיעים לבחינת עד דלא ידע, ואינם יודעים האמת. ואמר לו הגרמ"ד ז"ל שאינו כן וכפי הנראה לא רשם הדברים כפי שאמרם רבינו, כי רבינו ז"ל היה רגיל בכל שנה לומר להיפוך, כי על ידי השתיה מגיעים לידיעת האמת, ואין כן סגנונו של רבינו, וכפי הנראה אין הדברים מדויקים. ואח"כ מצאו מה שרשם תלמיד אחד הלא הוא הרה"ח ר' שמואל אבערלענדער ע"ה שהיה ידוע לדייקן בכתובת התורה, והוא כתב אכן כדברי הגרמ"ד ז"ל.

צט

מלבושי שבת שושן פורים

אמר הגרמ"ד ז"ל, כי מה שבשושן פורים החמיר רבינו וציוה שכל אחד ילך בבגדי שבת וילבוש שטריימל, אף שבימי קדם לא נהגו כן, טעם הדבר כדי לחלוק כבוד לירושלים עיה"ק. ויתכן, שכיון שהיה אב"ד עדה החרדית בירושלים עיה"ק, ע"כ רצה כזה.

ק

השתדלות עבור פרנסה בליל שבועות

סיפר הגרמ"ד ז"ל: אחד דיבר עם כ"ק ר' יענקעלע ז"ל מ'פשעווארסק ממנהגי רבינו ז"ל בליל שבועות, ואמר לו שרבינו דיבר בליל שבועות אף סתם שיחת חולין. ושאלו ר' יענקעלע דהיינו?, סיפר הוא שהרה"ח ר' מאיר פעקעטע ע"ה שה' דר במאנטריאל ונא לרבינו לשבועות, וכשעבר אחר התפילה לומר גוט יו"ט, שאלו רבינו אם בעבודתו שהוא עובד בשיבת טאהש, יש משרה לר' יעקב מרדכי ט"ב ז"ל שהיה דר במאנטריאל שחיה לו אז קושי בפרנסה, א' ע"ז ר' יענקעלע, א שיינע אויסגערעדכץ!!!

פרק ד'

הוראות והדרכות

קא

לימוד ספר שערי תשובה

סיפר הגרמ"ד ז"ל, בשנת תשכ"ג נקראתי לבוא בעצת רבינו לעבוד בישיבה בתור משגיח, ובתקופה הראשונה העמידו לי כתה מבחורים חשובים, ורציתי ללמוד עמהם ספר השוה לכל נפש. ועלה לי ספק בלבי איזה ספר מוסר ללמוד עמהם. וביקשתי את המנהל הגרנ"י מייזעלס ז"ל שישאל את רבינו מה עלי לעשות. ובא אלי בחזרה בתשובה שרבינו אמר לו שאלמוד עמהם ספר שערי תשובה לרבינו יונה שהוא שוה לכל נפש, ואמר שזה יותר מובן למעשה מספר חובת הלבבות, ואח"כ כבר יבינו גם את ספר חובת הלבבות.

קב

אבי לא החמיר בזה...

סיפר הגרמ"ד ז"ל מה שהיה נוכח אצל רבינו, ולפי דרכו ראה בזה הוראה עמוקה עד מאד. פע"א כשישב רבינו על מקומו לומר השיעור שאל אחד את רבינו אם אינו קפידא לישב מאחורי ארון הספרים, שאולי אין כבוד הספרים שאחוריו יהי לפני הספרים. רבינו חשב איזה רגעים ואמר, שנזכר האיך עשה אביו מרן הקדיו"ט ז"ל בכה"ג, ונזכר שאכן הקדיו"ט ישב כן ולא הקפיד ע"ז. וראינו בזה כי אף שרבינו הי' למדן גדול לא התחיל לעסוק בההלכה, רק העמיד לנגד עיניו דרך אבותיו הק' כמ"ש (משלי א ח) אל תטוש תורת אמך.

קג

מקום הדלקת נר חנוכה

אמר הגרמ"ד ז"ל, ששאל את רבינו אודות בחורי הישיבה אם ידליקו נר חנוכה ירי שינה שלהם או בבית המדרש שלומדים", והשיב רבינו שאין חילוק וואו ידלט איז גוט. והוסיף הגרמ"ד דזהו שייך רק לבחור שעוסק בתורה, אבל בחור תלמיד בלימוד וכו' ואין לו קביעות להיות בבית המדרש לא ידליק בביהמ"ד כי בחדרו. ובשביל זה אין להנהיג למעשה שידליקו הבחורים בביהמ"ד כי נתת דבריך לעורין, עכ"ד.

קד

חשיבות היראת שמים

סיפר הגרמ"ד ז"ל, מה ששמע מפי המשמש הרה"ח ר' יחזקאל ווערצבערגער קדו, שפעם אחת נפטר ל"ע בחור מבית עשיר א' והב' למד (שטודירט) בקאלעדזש, וחביו שהיה לו קשר לסאטמאר ביקש לקברו בביה"ח דקהלתינו, וביקש מר' יחזקאל והיה מוכן לשלם סכום רב בעבור חלקה, ר' יחזקאל הציע זאת להרה"ח ר' חיים הערש יאקאבאוויטש ע"ה שהי' היו"ר דחברה קדישא והוא לא רצה. הלך לרבינו והציע כל הענין, ורבינו אמר שרח"ה צודק ובחור כזה אין להניחו בביה"ח שלנו רק בין הנפלים. והוסיף רבינו לר' יחזקאל שאל תטמינו אצל בחור פלוני (שנמטר ל"ע מקודם לזה ולא הי' דעתו מיושבת עליו...) כי הוא היה ערליכע בחור. וראיתי מזה הוראה חשובה מרבינו, א' היאך שרבינו מחשיב היר"ש של בחור שלא הי' דעתו מיושבת, עד שלא הניח שיניחו אצלו בחור נחות דרגא. חשיבות עד כמה שרבינו הי' מתנגד לבחור שלמד בקאלעדזש. וקיימתי הוראת רבינו שנים רבות אח"כ, כשהציעו לי שאלמוד עם בחור שלמד בקאלעדזש ונזכרתי ראיתו של רבינו, גמרתי בדעתי לא לקבלו אצלי שלא רציתי שיהיה לי שייכות אוניווערזיטעט בחור.

קה

לפני השו"ע?

סיפר הגרמ"ד ז"ל, נהירנא בימי קדם כאשר למדתי בישיבתו של רבינו, ראה רבינו את האבני מילואים על השולחן של אחד מן התלמידים שאל לו רבינו האם כבר למדת את השולחן ערוך? ע"כ. כי אף שהאבני מילואים הוא קודש קדשים, אבל לא רצה רבינו שתיכף מן הגמ' ילכו אל הלומדות, טרם שלמדו היטב בפרטי דיני הסוגיא.

קו

טבילה במקוה והבנת התורה

סיפר הגרמ"ד ז"ל מה ששמע מהרה"ח ר' אהרן פאלאק ז"ל, שבעיר סאטמאר שאל בחור אחד את רבינו בלימוד, ורבינו ראה שאינו מבין הלימוד, ושאל לו רבינו האתה הולך בכל יום למקוה, ענה הבחור לא, שאין לו מעות לשלם המקוה, א"ל רבינו אני אשלם לך הוצאת המקוה. ואכן כן הי' שרבינו שילם ההוצאות, והוא התחיל לילך למקוה מידי יום ביומו והתלמיד נתגדל לת"ח מופלג, וגם העמיד דורות ישרים ומבורכים. וממעשה זה רואים שרבינו תלה חסרון ההבנה בתורה בחסרון טהרה¹.

קז

לימוד נ"ך עם התלמידים

סיפר הגרמ"ד ז"ל, הייתי נוכח באחד מאסיפות המלמדים כאשר דיבר רבינו הוראות להמלמדים². בין הדברים אמר רבינו שעל המלמדים ללמוד נ"ך עם הילדים, שיהיה להם ידיעה בדברי ימי הנביאים הקדמונים³.

מח. הגרמ"ד ז"ל היה רגיל הרבה לעורר בחורי חמד שלא יחסרו מהליכה למקוה.

מט. כידוע קיים רבינו בכל שנה אסיפה למלמדים בו היה רגיל לשאת מדברות קדשו בהדרכה ובדברי חיזוק למלמדים, וכמה פעמים נשאו ונתנו עמו המלמדים בדברים העומדים ברומו של עולם. חלק מהדברים נרשמו למזכרת ונדפסו בסוף החידושי תורה לדינערס ח"ג המכונה בשם 'דינער תורות' שיצאו לאור ע"י הנהלת המוסדות בקרית יואל.

ג. רבי מרדכי דוד ז"ל עצמו בנוסף לבקיאותו בכל חלקי התורה, היה לו בקיאות מיוחדת בפרקי תנ"ך. ונעתיק כאן ממה שנדפס בקונטרס עדן מקדם (אוצר מאמרים מהגאון רבי מרדכי דוד ז"ל, אדר תשע"ו, קרית יואל). מה שנדפס בשמו כמה ענינים בלימוד התנ"ך, וז"ל, כל איש מישראל צריך ללמוד כל התנ"ך כולו עכ"פ פעם אחת במשך ימי חייו. הלא אלה דברי הקב"ה ששלח אלינו ע"י נביאיו. והאיך יעבור האדם כל ימיו עלי אדמות, מבלי שישמע עכ"פ פעם אחת את דברי ה', אתמהה. ואמר, כי די לקבוע לזה זמן מיוחד פעם אחת בשבוע, עד שבמשך כמה שנים יגמר נביאים

קה

לא נחשב כתפלה...

סיפר הגרמ"ד ז"ל לפני התלמידים, מה שהיה לו אצל רבינו, וכה היו דבריו:

כשזכיתי לשמש בקודש אצל רבינו, נהגתי לקום מוקדם, וללמוד לפני התפלה, **חתפלל**, ולהיות בבית רבינו לשמשו בשעה תשע, וכבר הייתי אז לאחר התפלה, **יה** נהוג שהרבנית ע"ה הכינה סעודת הבוקר להמשמשים. פע"א אחרתי מלקום,

וכתובים כולם. היתה לי תשוקה לעבור עוד הפעם על כל הנ"ך, וקבעתי לעצמי סדר בכל ערש"ק אחר הדלקת הנרות **עד זמן** הליכה לביהמ"ד, ללמוד כעשרים פסוקים עם ילקוט שמעוני, ובמשך כמה שנים גמרתי את כל ספרי הנביאים **וכתובים**.

ועוד הכיא שם משמו. פסוקי הנביאים והכתובים מלאים דברי מוסר, ומביאים את האדם לידי יראת שמים, ואחר לימוד **המקרא** טוב לעיין בילקוט שמעוני, שמביא דרשות חז"ל על כל פסוק, ועו"ש יש ללמוד היטב את שבע הפטרות **דנחמנות**, 'דארט ליגט באהאלטן דאס נצחיות פון כלל ישראל'.

יש להעתיק מה שאמר רבינו באסיפת המלמדים שנת תשכ"ו, ואמר בתוך הדברים שיכולין להיות אפילו ת"ח גדול ולא **יחיה** לו ידיעה בתנ"ך כלל, וכאשר היה מעשה באחד שחשב שירבעם היה קודם משה רבינו, והכ"ד כתבי קודש הרי **ניתנו** לישראל ללמוד והם חלק מהתורה⁴, על כן מההכרח ללמוד עם הילדים תנ"ך, והאמנם שכמה צדיקים בדורות **שלפנינו** היו מקפידים שלא ללמוד נ"ך, זה היה לפי שהאפיקורסים לקחו להם דרך ללמוד תנ"ך בדרך לא טוב, ועל **כן** אמרו אל תרגילום במקרא יותר מדאי כמ"ש ז"ל (ברכות כח:), וישנם כמה ענינים בתורה שלא יובנו על פי פשוטן **ויכולין** להשתבש בפירושים להוציאם לדברים הפכיים, וע"ד שאמרו ז"ל (מגילה כה:), מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם, **וכמו** כן ישנם כמה אגדות הש"ס שיש בהם פנימיות וסודות נפלאות וא"א להבנים על פי פשוטן, וה"ל בעיני נ"ך חששו **הצדיקים** שילמדו נ"ך ולא יבינו אמיתית הדברים שאין הדברים כפשוטן לכן פחדו בזה ואמרו דשב ואל תעשה עדיף **בזה**, אבל האפיקורסים שבזמננו חדשים מקרוב באו אינם מקושרים בתנ"ך כלל ואינם יודעים ואינם בקיאים בתנ"ך, **ואף** לשונם הטמא ברובו אינו מהתנ"ך, ורובם עמי הארצים וטועים גמורים הם כנודע, ע"כ אין לנו לחשוש לחשש **הנ"ל** ויכולין ללמוד עם הילדים נ"ך, ע"כ.

יש לציין עובדא נפלאה המורה ובא עד כמה נגע הדבר ללבו הטהור של רבינו שילמדו תנ"ך ויהיו בקיאים בפסוקי **התנ"ך** (נדפס בגליון צאצאינו, י"ל ע"י ועד החינוך דסאטמאר, גליון ז') מה שסיפר הרה"ח ר' משה אלי' פאלאשעק הי"ד שזכה לשמש בקודש אצל רבינו ז"ל, שפ"א בעת לימוד השיעור בישיבה בשנת תשי"ז או שנת תשי"ח למד רבינו עם התלמידים וישבו שם גם מבין האברכים החשובים שלמדו בבית מדרשו של רבינו והיו ת"ח גדולים, ורבינו למד **עממה** גמרא בו מביא רש"י פסוק באיוב ומפרשו אחרת מהפשט הפשוט, ורבינו שאל לכל הנוכחים (שהיו בערך 14 **אנשים**) אם יודע הפשט הפשוט ואף אחד לא ידע, ורבינו נרתע מאד מזה, ואמר נישט וויסן א פשט אין פסוק, מען **קען** נישט קיין פסוק, וסגר הגמרא ולא המשיך ללמוד, ואמר וויאזוי קען מען לערנען גמרא או מען קען נישט קיין **פסוק**, וסיים את השיעור, והרה"צ רבי שמואל זאנוויל גאלד ז"ל שהיה שם שאל את רבינו והרי לא למדו אצלנו תנ"ך, **ענה** רבינו ואמר בלשון קדשו: מיר זענען נישט 'הוגה' קיין תנ"ך, מען איז נישט 'הוגה' קיין תנ"ך, אבער לערנען תנ"ך **דארף** מען, ע"כ.

והיות שהזדרזתי להיות בבית רבינו בשעה המיועדת, הצטרפתי למנין שכבר התחילו להתפלל, והיה בדעתי להשלים אחרי התפלה את 'הפארענט' ועוד. ואכן התפללתי שם, ועוד הספקתי להגיע לבית רבינו בזמן.

ויהי לפלא, כי כשישבתי שם לאכול סעודת הבוקר כדרכי, נפתחה הדלת ורבינו ז"ל שואל אותי 'האסט שוין געדאווענט?'... והרבנית ע"ה שעמדה שם השיבה 'ער האט שוין געגעסן אויך', ושחק רבינו. אך אני ידעתי בלבי על מה רבינו שואל אותי שאלה כזו, ולא השבתי. ואמר הגרמ"ד ז"ל, כי מעולם לא לפניו ולא לאחריה לא שאל אותו רבינו שאלה כזו, וכנראה הרגיש רבינו כי תפלה כמו שהיתה לו באותו יום במהירות ושלא כסדרן 'דאס איז קיין דאווענען'...²¹

קט

דברי המטה אפרים

סיפר הגרמ"ד ז"ל: סיפר לי איש אחד שבבחרותו ה' זמן שהתחיל להתנהג בעניני עבודת ה' באופן חזק מאד, עד שבמשך הזמן לא דיבר עם איש, ורבינו קרא לו ודיבר עמו, וצוה לו לעיין בספר מטה אפרים סוף סימן תרכ"ה. [וז"ל שם, אחרי שהאריך בגודל החיוב לדבר רק דברי תורה ומעניני המצוה אצל הסעודה בסוכות, כתב וז"ל, 'אבל מי שהוא יושב ודומם לגמרי אין לו שכר טוב בשביל זה כי זה גורם בטול מצות שמחת יום טוב, שעל ידי זה בני ביתו הם יושבים ודוממים כאבלים ומנדים ומצטערים, כי פה להם ולא ידברו. ואם הם המדברים והוא כאלם לא יפתח פיו, דומה לאבל בין החתנים, והרבה חשו חכמים למניעת שמחת יום טוב. וגם כי אין לו לעלות במעלות ומדות של חסידות אם אינו מאנשי השם בענין שהוא נראה כגבר יהיר, אלא יאחז מדה כמדתו הכל לפי מה שהוא אדם. ועל כיוצא בזה אמרו (סוטה ה, ב) כל השם אורחותיו זוכה ומקבל פני השכינה' ע"כ].

קי

ניפוץ לשמה

אמר שאינו מקפיד על ניפוץ לשמה בציצית, כי לא ראה את רבינו מקפיד ע"ז.

²¹ כשעורר כ"ק מרן רבינו שליט"א לאחרונה על החוב לבא בתחלת התפלה ולומר התפלות והקרבנות כסדרן לפני התפלה. סיפר הגרמ"ד ז"ל סיפור זה לעורך הלבבות.

קיא

טבילה בסווימנ"ג פו"ל

כששאלו את רבינו אם לילך למקוה ולטבילת טהרה בסווימנ"ג פו"ל לא היה נוח דעתו מזה, ולא היה החשש בעבור כשרות, רק כיון שהוא מקום מזוהם (באותם מקומות שרוחצים בתערובות רח"ל) סבר בקדשו, כי אין המקום מסוגל עבור טבילה לתוספות טהרה.

קיב

ולפעמים להיפוך

צדיק אחד שהיה דרכו לסגף עצמו ולהניח הרבה מלח במאכלו, היה אצל רבינו ואמר לרבינו שהרופא לא מרשה לו לעשות כן מחמת מצב בריאותו, ענה רבינו ואמר 'עסט מען נישט קיין זאלץ, א פארקערטע סיגוף!'

קיג

במקום טומאה

רבינו החמיר מאד שלא יהיו בניני המוסדות במקום שהיה שם בית טומאה של ע"ז, ולא רצה להקל בזה בשום אופן, אף שכבר עברו שנים הרבה מאז שהיה שם מקום טומאה.

וזכורני, שברחוב בעדפארד עוו. אצל מארטאן סט. היה קלויסטער, והגה"צ מפאפא זצ"ל בעל ויען יוסף התיר, אמנם רבינו לא רצה להתיר בשום אופן.

וכשרצו לקנות שם דירות, אמר רבינו שיודרו רק מסביב, ולא יודרו באותו חלק שהיה שם מקום טומאה.

קיד

לימוד בכובע עליון

פעם ראה הגרמ"ד ז"ל איש אחד לומד בהיכל התורה סה"ק ליקוטי תורה להתניא ז"ל בלי כובע עליון על ראשו, ניגש אליו, ואמר לו שספרי קבלה הקפיד רבינו ללמוד רק עם כובע עליון, ויש להזהר בזה. [וכנראה כן הוא לפי דעתו גם בספרי חסידות].

קטו

אל תבואינו רגל גאווה

בנוגע לרומם בחורים, אמר כי רבינו הקפיד שלא להכניס בבחורים הרגש התפעלות של גאווה. אבל להוקיר אותם על מה שעמלים בתורה הוא דבר טוב. ועיקר מה שהקפיד רבינו הוא לא להגדיל את שמם. כאשר נשאל מה הגדר בזה, ענה כגון שאומרים על פלוני שהוא 'גייענדיגע ספר תורה'.

קטז

שם קודש

באמצע השיעור בישיבה הביא פעם ראי' שיכולים להשתמש עם שם ק-ל לשם קודש, אפילו כשהכוונה בפסוק הוא לשם ע"ז, ואמר אז פתגם מרבינו ז"ל שאמר באסיפת הנהלה רוחניות שאמר רבינו עה"פ (דברים לב כא) הם קנאוני בלא ק-ל, מ'האט געפראוועט קנאות אנעם באשעפער... ואף שפשטות הכונה בפסוק הוא לשם ע"ז.

קיז

תענית במקום יום החופה

סיפר הגרמ"ד ז"ל: זמן חתונתי היתה בר"ח כסליו, וביום חופתי לא התענתי כמבואר בשו"ע, ואחר זה שאל אותי רבינו ז"ל אם התענתי תחתיו ביום שלפניו, ועניתי שלא התענית, ושאל אותי רבינו למה, על כן יש לי עגמת נפש מזה שלא התענית. (והשומע אמר להגרמ"ד ז"ל, כי המרדות שהיה בלבו יותר מהתענית, ונהנה מאד מזה ושחק).

קיח

כבוד בית מדרש, ולימוד בפורים

סיפר הגרמ"ד ז"ל כי ביום שושן פורים שנת תשי"ג נכנס רבינו לבית המדרש של הבחורים וראה שם מהפכה והשלחנות והספסלים לא היו במקומם, וכן היה מונח לכלוך על הארץ, ולא היה ניחא מראה זה לרבינו, ועורר את הבחורים ואמר

"היתכן דער בית המדרש זעט אזוי אויס, די גמרא זאגט דאך (שבת קיד.) אז א תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה, דארף דאך דער בית המדרש נישט זיין אין א קלענערער מדריגה ווי א בגד, היתכן מען איז נישט נזהר עס זאל זיין ריין?". הבחורים ניסו לתרץ עצמם לפני רבינו כי הרי היה יום הפורים ולא למדו ועל כן זה נראה כך, אך רבינו תמה על כך, וכי לא יכלו ללמוד בפורים כמה שעות, וגם דבר זה לא הבין מדוע לא למדו בפורים, ואמר וואס הייסט מ'האט נעכטן גארנישט געלערנט, מ'מעג לערנען פורים אפאר שעה!

ואמר הגרמ"ד ז"ל, כי כששמע דברים אלו מפי רבנו נכנסו ללבו לאורך כל הימים, ובמשך השנים שאחר כך עשה כמה פעולות לטובה שהבחורים ילמדו בימי הפורים.

קיט

לימוד התורה בכל מצב ובכל זמן

סיפר הגרמ"ד ז"ל, כי פ"א התנצל תלמיד אחד לפני רבינו שלא היה בקו הבריאות ולכן התרפה מעסק התורה בשבוע זה, ענה לו רבינו, אדרבא ביסט נישט געזונט האסט נישט וואס צו טוהן, זיץ און לערן גמרא בהתמדה.

קכ

הליכה למקומות ההריגה

אודות הליכה בימינו אלה לאושוויץ, סיפר לי רבינו בעל ברך משה ז"ל שדיבר פעם עם דודו רבינו זי"ע וראה שאין דעתו נוחה מזה לילך על מקומות האלו שנרצחו שם היהודים רח"ל.

קכא

ציאה לפני שידוכים

פעם דיבר רבינו עם ח"א הרב ממוזשאי [הגה"צ רבי מנחם מענדל רובין ז"ל] אודות הפירצה של אויסגיין קודם שידוך, ואמר רבינו שהוא חשש של איסור יהרג

קטו

אל תבואינו רגל גאווה

בנוגע לרומם בחורים, אמר כי רבינו הקפיד שלא להכניס בבחורים הרגש התפעלות של גאווה. אבל להוקיר אותם על מה שעמלים בתורה הוא דבר טוב. ועיקר מה שהקפיד רבינו הוא לא להגדיל את שמם. כאשר נשאל מה הגדר בזה, ענה כגון שאומרים על פלוני שהוא 'גייענדיגע ספר תורה'.

קטז

שם קודש

באמצע השיעור בישיבה הביא פעם רא"י שיכולים להשתמש עם שם ק-ל לשם קודש, אפילו כשהכוונה בפסוק הוא לשם ע"ז, ואמר אז פתגם מרבינו ז"ל שאמר באסיפת הנהלה רוחניות שאמר רבינו עה"פ (דברים לב כא) הם קנאוני בלא ק-ל, מ'האט געפראוועט קנאות אנעם באשעפער... ואף שפשטות הכונה בפסוק הוא לשם ע"ז.

קיז

תענית במקום יום החופה

סיפר הגרמ"ד ז"ל: זמן חתונתי היתה בר"ח כסליו, וביום חופתי לא התענתי כמבואר בשו"ע, ואחר זה שאל אותי רבינו ז"ל אם התענתי תחתיו ביום שלפניו, ועניתי שלא התענתי, ושאל אותי רבינו למה, על כן יש לי עגמת נפש מזה שלא התענתי. (והשומע אמר להגרמ"ד ז"ל, כי המרדות שהיה בלבו יותר מהתענית, ונהנה מאד מזה ושחק).

קיח

כבוד בית מדרש, ולימוד בפורים

סיפר הגרמ"ד ז"ל כי ביום שושן פורים שנת תשי"ג נכנס רבינו לבית המדרש של הבחורים וראה שם מהפכה והשלחנות והספסלים לא היו במקומם, וכן היה מונח לכלוך על הארץ, ולא היה ניחא מראה זה לרבינו, ועורר את הבחורים ואמר

"היתכן דער בית המדרש זעט אזוי אויס, די גמרא זאגט דאך (שבת קיד.) אז א תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה, דארף דאך דער בית המדרש נישט זיין אין א קלענערער מדריגה ווי א בגד, היתכן מען איז נישט נזהר עס זאל זיין ריין?". הבחורים ניסו לתרץ עצמם לפני רבינו כי הרי היה יום הפורים ולא למדו ועל כן זה נראה כך, אך רבינו תמה על כך, וכי לא יכלו ללמוד בפורים כמה שעות, וגם דבר זה לא הבין מדוע לא למדו בפורים, ואמר וואס הייסט מ'האט נעכטן גארנישט געלערנט, מ'מעג לערנען פורים אפאר שעה!

ואמר הגרמ"ד ז"ל, כי כששמע דברים אלו מפי רבנו נכנסו ללבו לאורך כל הימים, ובמשך השנים שאחר כך עשה כמה פעולות לטובה שהבחורים ילמדו בימי הפורים.

קיט

לימוד התורה בכל מצב ובכל זמן

סיפר הגרמ"ד ז"ל, כי פ"א התנצל תלמיד אחד לפני רבינו שלא היה בקו הבריאות ולכן התרפה מעסק התורה בשבוע זה, ענה לו רבינו, אדרבא ביסט נישט געזונט האסט נישט וואס צו טוהן, זיץ און לערן גמרא בהתמדה.

קכ

הליכה למקומות ההריגה

אודות הליכה בימינו אלה לאושוויץ, סיפר לי רבינו בעל ברך משה ז"ל שדיבר פעם עם דודו רבינו זי"ע וראה שאין דעתו נוחה מזה לילך על מקומות האלו שנרצחו שם היהודים רח"ל.

קכא

ציאה לפני שידוכים

פעם דיבר רבינו עם ח"א הרב ממוזשאי [הגה"צ רבי מנחם מענדל רובין ז"ל] אודות הפירצה של אויסגיין קודם שידוך, ואמר רבינו שהוא חשש של איסור יהרג

ואל יעבור. ולשאלת הרב מהיכן נלמד זה, ציין רבינו לדברי הגמ' בסנהדרין ע"ה ע"א ימות ואל יספר עמה מאחורי הגדר, עיי"ש.

קנב

אוכלין תחת המטה

סיפר הגרש"ש שטיינבערגער שליט"א ר"מ בישיבתינו הק' ששמע מפי הגרמ"ד ז"ל, שהי' עובדא בביתו שהיו אוכלין (כמדומה שהי' ביצים) מונחין תחת מטה שישן עליה תינוק, וביקש את ההויז בחור דאז ר' יעקב הערש ברייער הי"ו לשאול את רבינו ז"ל דאולי יש לצדד להיתר עפ"י ד השולחן ערוך הרב (דיני נטילת ידים מהדו"ק סימן ד ס"ב) דתינוק א"צ ליטול ידיו נעגל וואסער דעליו אין שורה רעה, א"כ ה"ה י"ל דרוח רעה ששורה על האוכלין תחת המטה אינו שורה ע"י שינה של תינוק^{נג}. והשיב לו רבינו דאי משום הא אין להתיר דא"א לדמות רוח רעה זו לרוח רעה אחרת דאין אנו בקיין במהותם, דאולי שונים זה מזה, אלא דיש לצדד היתר כיון דיש כמה אחרונים שכתבו דבדיעבד מותר באכילה אוכלין שתחת המטה, אלא דלכתחלה ינסה אם אפשר להחליפם בשל גוי שיתן אלו לגוי, והגוי יתן לו אחרים תחתם ואם אי אפשר מותר לאכלן, עכ"ד.

קנב

ברכת תפוחי אדמה

פעם הגישו לפני רבינו ז"ל פטריות (שוועמליך), וביקש רבינו ממנו שאביא לפניו איזה מאכל שברכתו שהכל ואיזה מאכל שברכתו האדמה, כדי לצאת מדי ספק ברכה. והבאתי לפניו קארטאפל, [רציתי לשמוע דעתו בענין הברכה על קארטאפל]. אמר לי מרן זה אינו האדמה, ברענג מיר עפעס אנדערשיי.

נג. עיי' תורת חיים שבועות דף ט, צוין בגליון הש"ס לדעק"א י"ד סי' קט"ז ס"ה, שטעם אוכלין תחת המטה הוא רק באדם ישן שם, כי רוח מסאבא שורה, והיינו טעמא דצריך נטילת ידים שחרית, עיי"ש.

נד. עיי' בתהלה למשה תולדות מרן הישנח משה ז"ל דעתו בזה, ובספר הדרת קודש להגה"ק מנאסויד ז"ל בשם מרן הגה"ק בעל דברי יחזקאל ז"ל.

קכד

עין הרע

רבינו היה זהיר מענין עין הרע, והי' מפחד מאנשים מסויימים (אני יודע מאיש אחד) שלא יזיק לו עין הרע. ונהג רבינו לומר הלחש נגד עין הרע, שמקורו בספר עבודת הקודש להחיד"א ונדפס בכמה סידורים וגם בטבלאות לילודות.

וסיים הגרמ"ד ז"ל: באמת לאנשים כערכינו, די להתפלל ולכוין פעם אחת ביום ותצילנו מעין הרע. וכן אצל התפלה לפני קידוש ושיזבנגא מעינא בישא.

קכה

ברית בנוולד אחרי השקיעה

שמעתי בשעת מעשה מאחד ששאלאת רבינו ז"ל אודות ברית מילה במי שנולד אחר השקיעה, ואי רבינו שהרופאים מחשבים כשיצא הוולד כולו ובאמת חשבינן כשיצא ראשו ע"כ אם הם חושבים עד עשרה מינוט אחר השקיעה, יכולין לחשבו כיום.

קכו

חלומות שוא ידברו

סיפר הגרמ"ד ז"ל הוראה שקיבל מרבינו, פעם אחד בא אלי בחור אחד שחלם לו חלום לא טוב ר"ל ופחד מאוד מזה, ורצה להתענות תענית חלום כשמאחז"ל (שבת י"א) יפה תענית לחלום כאש לנעורת, ורצה לדעת מהו חו"ד של רבינו על זה, ושאלתי אז את רבינו השאלה, וענה ע"ז רבינו בנימא של קפידא (שטרענגע טאן) ער זאל זיך דאס ארויסקלאפן פון קאפ!

והוה עובדא פע"א כשבחור קבל לפני רמ"ד כנ"ל על חלום רע (שאיזה מת הזיק לו וכו') התחיל לשחוק, וא"ל גם אני חלמתי שראיתי את רבינו אבל כשהסתכלתי יפה כ'האב גוט געקוקט האב איך געזען אז דאס איז נישט דער רבי (ראיתי שאין זה רבינו).

וכן ענה הגרמ"ד ז"ל לאחד ששאלו על חלומות, והזכיר דברי הוזה"ק שיש שדים שמבלבלים בני אדם עם חלומות וכו' וצוחקים ממנו איך שמפחד וכו'. ואמר על עצמו כנ"ל.

קכז

דאורייתא ודרבנן

פעם אחת שמעתי מרבינו שאמר שבדאורייתא מחמירין ככל השיטות, ובדרבנן כגון תפלה יכולין להקל.

קכח

תענית שבעה עשר בתמוז

בשבעה עשר בתמוז הקיל רבינו לבתולות בקעמפ שיפסיקו להתענות בביהשמ"ש.

קכט

בחורים בני א"י יו"ט שני

חז"ד של רבינו בבחורים מארץ ישראל שלמדו בישיבה (שאינם חתנים ויכול להיות שישארו כאן) היה חוות דעתו של רבינו שיחזיקו כאן יו"ט שני של גלויות, ואין לזלזל בזה.

קל

בניית מקוה סגולה לזש"ק

אחר שבנה רבינו ז"ל המקוה בוומ"ס בשנת תשי"ז, התחיל לעורר הציבור שיתפללו עליו שיפקד בזש"ק, וכנראה החזיק מה שבנה המקוה לסגולה.

קלא

תחנון על הדרך

רבינו לא אמר תחנון בשערן ספרינג'ס ולא כשהי' בארץ ישראל. ובאיור הדבר לפי מה שאמרו חז"ל (ברכות כט.) דהבא בדרך מתפלל תפלה קצרה, ואמרו צדיקים (ומטו ב' משמ' דהגה"ק משינאווא ז"ל) דהיינו שאין אומרים תחנון.

קלב

תפלת הדרך

תפילת הדרך אמר בשמו"ע בברכת שומע תפילה.

קלג

כיבוי הגע"ז ביו"ט

רבינו אמר פעם להרבנית שלא תכבה הגע"ז ביו"ט. [היא אמרה לרבינו שהרב מצעהלים [הגה"צ רבי לוי יצחק גרינוואלד בעל מגדלות מרקחים] ז"ל התיר להי", והוסיפה שהלא רבינו אומר שאינו רב! ואינו פוסק הלכות, ע"ז ענה לה רבינו, וכי גם לך איני כבר רב?, וציוה לה להחמירי"].

קלד

לימוד השו"ע

אודות הלומדים גמ' וראשונים בעיון ואין לומדים שו"ע, ציין הגרמ"ד ז"ל בזה מה שכתב רבינו בויואל משה (מאמר לשון הקודש אות לו) אודות החיוב לכל מי שלמד כמה מסכתות גמ' תוס' ללמוד שו"ע עם הנושאי כלים, עי"ש באריכות, והוסיף הגרמ"ד לציין ע"ז דברי רש"י באיכה ב' ט' בגוים אין תורה, פרש"י אין בה מורה הוראה, הרי שזה נקרא בלי תורה. ופ"א הוכיח קרוב א' ממשפחתו במכתב על לימוד שו"ע, וציין לס' המדות למוהר"ן מברסלב אות פ' שלימוד פוסקים מבטל הרהורי עבודה זרה.

קלה

לימוד בליל ניטל באשמורת

סיפר א' התלמידים, כשלמדנו אצל הגרמ"ד ז"ל בישיבת קראסנע בשנת התש"ל, יצאה שמועה שרבינו ז"ל נתן הוראה בישיבתו שלא ילמדו בתקופת ניטל אף

נה. עי' בשו"ת מגדלות מרקחים סימן צז מש"כ בזה להתיר, ועי' בסוף התשובה שציין המו"ל בזה, שלא התיר כביית הגאון, וגם המעטת הגאון ביו"ט, אף שדעתו היתה ברורה להיתר, מ"מ שכיון שרבו עליו חבריו שנחלקו עליו ציוה להכריז בבית מדרשו שהגם שעל פי דעתו מותר, מ"מ לא יסמכו עליו בזה.

נו. סיפר זה סיפר הגרמ"ד ז"ל לכ"ק רבינו שליט"א אחר שהרצה שיעורו בישיבה בסוגיא דמתוך.

באשמורת^נ, ולא היה בידינו לברר שמועה זו על בוריה. ובאו לשאול אותו מה לעשות ענה כדרכו 'ספיקא דאורייתא' [של לימוד התורה] לחומרא^א, ולא הבינו מה כונתו לחומרא, ענה תקומו באשמורת ללמוד (היינו אם יש ספק אם ללמוד או ללמוד, יש לילך לחומרא).

קלו

ביטול בית הכנסת

בש"ת דברי יואל סי' ח' תשובה להגאון ר' מיכאל אליעזר ליפמאן פארשלעגער ז"ל תלמיד האבני נזר אודות להתפלל בביהכ"נ שמחללין שבת בפרהסיא ורבינו משיבו בקיצור שאין להתפלל שם כי אין לצרף מחללי שבתות וכו' עיי"ש. ולאחרונה יצא לאור ספר מיכאל באחת תולדותיו של הגאון הנ"ל, ושם הובא שהגאון הנ"ל נהג אז בדווקא מנהג בזיון בביהכ"נ להראות שאין לו דין וקדושת בית הכנסת. שעל ידי מעשה בזיון זה מכוון לבטל מדין קדושתה. הגרמ"ד ז"ל מאד נהנה מהמצאה זו, ואמר: דאס איז א גוטע מעשה...

קלו

לימוד שמלה חדשה בכל יום...

אחר חתונתי כששאלתי את רבינו מה אעשה לפרנסה, אמר לי שאלמוד עצמי להיות שו"ב^נ, אבל אבי ז"ל אמר לי שמכיר את טבעי בהיות פחדן ורך הלבב ע"כ לא אעשה בדבר זה, וכשאמרתי זאת לרבינו אמר לי אף על פי כן, אבל למעשה לא הרהבתי עוז בנפשי לזה. והיה לי עגמ"נ כי לא עשיתי כדבריו, על כן קבלתי על עצמי ללמוד בכל יום בספר שמלה חדשה הל' שחיטה, והלימוד נחשב כעשייה, וכן אני נוהג בכל יום.

נז. כן מסרו אז מנהלי הישיבה בשם רבינו, שאין ללמוד אף באשמורת, וכפי מנהג כמה מקומות. בשנים קדמוניות היה הסדר בישיבה שהיו המתמידים בתורה משכימים קום לפנות בוקר ולמוד.

נח. בנותן ענין לציין כאן מה שאמר רבינו ז"ל בסעודת פורים שנת תש"כ וז"ל, ושמעתי פע"א מאבא מארי ז"ל, לאשר שבעיניו היתה השו"ב אומנות גרוע מאד לפי שהוא אחריות גדול, ולא היה מיעץ לשואלי לבחור להם אומנות השו"ב, עיי"ש, ומה יש להבין חשיבותו של הגרמ"ד דל בעיני רבינו שיעץ לו להיות שו"ב.

ז"ל כי סיפור זה נדפס כבר בשמו, אבל לא הביאו טעם האיסור. (עיין רמ"א או"ח סי' שכ"ו ס"י, ובביאור הגר"א שם בשם המרדכי (שבת פ"ה) ועוד פוסקים שחולקין על שיטת ר"ת ואוסרין לסוך ולרחוץ בשומן וחלב גם בחול דסיכה כשתיה, ועיי' ביאור הלכה שם).

קמא

תפלת ר"ח

דרכו של רבינו היה להתפלל כל יום עם מנין מבחורי הישיבה. ובר"ח הניח תפלין דר"ת קודם מוסף. ופע"א כשראה שנתעכב הזמן, ולא רצה שהבחורים יתמהמהו, אמר להבחורים שיתפללו מוסף בעצמם, ואמר עמהם כתר, והניח תפלין דר"ת והתפלל מוסף ביחידות (מגודל מעלת תלמוד תורה דרבים של הבחורים).

קמב

לימוד חומש רש"י

רבינו היה לומד כל יום חומש רש"י עם תפלין דר"ת, וכמה פעמים גמר הסדרה בשבוע שאחר זה, ובדברי תורתו שאמר בשעת רעוא דרעוין היה ניכר שהיסודות הם מהשבוע הקודם.

קמג

נשתנו העתים

רבינו לא אהב כשהביטו אחר מנהגיו, ולא היה ברצונו שאנ"ש ינהגו כמנהגיו ויתפללו כתנועותיו וכו'. ופעם אחת שמע כשא' ספר ספירת העומר לפני התיבה בנוסח בתיבת היום וכו' כפי שאמר, התבטא ע"ז רבינו בצחות, היינט זאג איך שוין אנדערש...

קמד

אכילת היום ודיני ברכות

לאחר תפלת שחרית אכל רבינו ארוחת היום בשעת צהרים. לקח פרי ובירך עליו בורא פרי העץ, ואח"כ לקח קאצקע צוקער ובירך עליו שהכל, ואח"כ אכל כל סעודתו.

פרק ה'

הליכות מלכי בקודש

קלח

גילוי דעת מהרה"ק מבוטשאטש

ראיתי בכל יום אצל רבינו בשעת ברכת התורה שאומר איזה דיבורים בחשאי, ולא שמעתי רק התיבות 'כל' 'תקיף' וכו', ותפסתי כי זה הקבלת תנאי על כונת השמות הקדושים, כפי הנוסח של הרה"ק מבוטשאטש ז"ליט.

קלט

מנין הטבילות

אמר הגרמ"ד ז"ל, הרבה שואלים אותי מנין הטבילות של רבינו. כששמשתי את רבינו טבל את עצמו בדרך כלל שש טבילות או שבע, וכשהיה בבור הטבילה דיבר איזה דיבורים לעצמו פארמוח"ט, ובחוץ דיבר על פי רוב עם המנהל הרה"ח ר' ליפא פריעדמאן ע"ה עניני הכלל.

קמ

רחיצת ידיים

פ"א כשכתב רבינו איזה תשובה בבוקר, ונתלכלך קצת ידיו מדיו, ביקש ממני אח"כ שאביא לו "כשר זיף" כי חשש על שיטת הפוסקים דסיכה כשתיה. ואמר הגרמ"ד

נט. אמר המעתיק, בימים ההם לא נדפס עדיין תפלה זו בסידורים, ורוב המשמשים ששאלתי על זה אמרו שאינם יודעים מזה, כי לא הבינו מה שרבינו אומר אז. ומה"ע עקיבא וויינשטאק הי"ו שהי' משב"ק כמה שנים מספר שרשם בכל יום איזה תיבות ששמע עד שבמשך הזמן תפס הדבר. אמנם רבי מרדכי דוד ז"ל תפס הדבר תיכף ומיד. אנב יש לציין דבר פלא מה שסיפרו כמה מהמשמשים בקודש, שהיה דרכו של רבינו לומר עוד דיבורים קדושים בשפת אידיש בזמן זה, אמנם היה סגור בפני עצמו ולא הבינו מה אומר, ומי יבא בסוד קדושים.

ובפשטות היה טעמו, כיון ששתה בתחילת הסעודה כוס אראנדזש דזשוס לבריאות גופו, יש מבוכה איזה ברכה לברך על אראנדזש דזשוס, כיון שנוטעים את הפירות אדעתא דהכי (ומרן הברך משה ז"ל כתב בזה תשובה לברר צדדי הספק בזה) ^פ, ואף שעמא דבר לברך עליו שהכל, ומרן ז"ל החמיר שאולי יש לברך עליו בורא פרי העץ^{סא}. על כן בירך על צוקער ונתכוון לפטרו בזה.

ומה שביירך על צוקער שהכל היה לי לחידוש, אף שגם בזה נחלקו הדעות (עי' בטור שו"ע או"ח סי' ר"ב סט"ו ובנו"כ, ובחוט המשולש הביא שהחת"ס נהג כל ימיו לא לאכול צוקער לבד מחשש זה של ספק ברכה), מסתמא ראה כן אצל אביו הק', כי כן ראיתי שנהג בכל עניניו כפי שקיבל מאביו הק'. ועי' בשו"ת דברי יואל (או"ח סי' יג) בתשובה להגה"צ מצעהלים ז"ל, שכתב: גם אצל אבא מארי הגה"ק זלה"ה ראיתי בכל פעם שאכל כזית רק בעוגה כזו ולא ידעת אז הטעם, אבל אחר שלמדתי את ההלכה הבנתי שהטעם הוא בשביל שהלעקיך הוא ספק ברכה אחרונה, עכ"ד.

קמה

הטבת חלום

רבינו ה"ל עושה אצלי כמ"פ הטבת חלום, והנני זוכר את הנוסח מאז^{סב}.

קמו

שתית מים לבד

שח הגרמ"ד ז"ל על מה שידוע בין אנ"ש שרבינו ז"ל לא שתה מים בלי מיזוג דבר מה בתוכו מטעם שמים מקור התאווה, ואומר שזוכר הא"י שהוא והרה"ג רבי שמואל בראך שליט"א (כעת הרב מנאנאש) כשימשו לפני מרן בימי בחרותם, הבחינו בדבר, ונפלגו בדעותיהם לעמוד על דעת רבם, הוא נתן טעם בדבר משום

^ס. עי' בקובץ עולת החודש (קובץ ז, תשל"ז). ועי' בחזו"א (או"ח סי' לג).

^{סא}. ויש לציין כי הגאון בעל שבט הלוי, כי כשהיה רבינו ז"ל לבקר אצלו והגישו לפניו משקה זו לא רצה לברך עליו מהאי טעמא.

^{סב}. ועי' בפרק חוראות וחזירות מה שאמר הגרמ"ד ז"ל הוראה בענין חלומות מרבינו.

ספק ברכה, דעל מים אין מברכין כ"א בשותה לצמאו (עי' סי' רד) אבל רבי שמואל נראה לו יותר לומר טעם פנימי בדבר, והוא משום שיסוד המים היא שורש התאווה כמבואר בספרים.

ואמר הגרמ"ד ז"ל בצחות לשונו: הקשיתי לו קושיא, דלדבריו א"כ מה מהני אם מערבין בה דבר מתוק, ואדרבא. וכנראה שהר"ר שמואל שליט"א היה בר מזל ונתפשט טעמו בין החסידים אעפ"י שיש עליו קושיא, ואני הייתי 'שלים-מזל' ולא נתקבלו דברי, אבל לדעתי זהו האמת. והוסיף הגרמ"ד ואמר, שבשבת שתה רבינו באבל-וואסער [מי סאדע] בתוך הסעודה.

קמו

מורה שעות בקיץ

יש אומרים שרבינו ז"ל לא קבע את המורה שעות שלו בימות הקיץ כפי שעות הקיץ, כי לא רצה לאבד השעה. כשאני שמשתי לפניו ה"ל דרכו שבתחלת הקיץ התחיל בכל יום קצת להתקדם בסדר יומו, עד שהשתנה עם שעות הקיץ.

קמט

אבינו מלכינו במנחה יו"כ"פ

רבינו לא א' אבינו מלכינו אחר תפילת מנחה ביוה"כ"פ. וביום כיפור יום האחרון לימי חייו הזכיר הגרמ"ד דבר זה, ולא רצה לומר אבינו מלכינו. ואמר על רבינו, ער האט מיך ביז יעצט געפירט, און ער וועט מיך ווייטער פירן!

קנ

מנהגי סוכות

בחזה"מ סוכות כשרבינו הלך לבקר רבנים אכל חצי ענב, ולא בירך לישב בסוכה. ובסוכתו כשבאו הציבור א' שהוא מוציא הציבור הבאים בברכת לישב בסוכה, ולא ברכו בעצמם על השיריים.

קנא

ברכת אתרוג

בין החסידים מקובל שאינו ידוע על איזה אתרוג בירך רבינו (יאנעוו"ע או מאראק"א). ואמר הגרמ"ד ז"ל: ברור אצלי שרבינו בירך הברכה על מאראקאנע"ר אתרוג. רק הקפיד שלא יראו הציבור על איזה אתרוג מברך, כי לא רצה להפסיד המארקע"ט להסוחרים.

קנב

הנחת תפילין בתשעה באב

בשיחה עם הגרמ"ד ז"ל דיברו אודות מנהגו של רבינו ז"ל להניח תפילין בלא טלית בתשעה באב בבוקר בצינעא בשעת ברכת התורה וקר"ש, (כמובא בבאר היטב או"ח סי' תקנ"ה בשם הקדוש מהר"ם גלאנט"י), ודיברו שלכאורה זה פלא, כי שאר הצדיקים תלמידי הבעש"ט הק' שהתנהגו כן היו דרכם בכל יום לקרות קר"ש בזמנה עם התפילין, אבל רבינו הרי לא הקפיד ע"ז בכל השנה.

השיב הגרמ"ד ז"ל ואמר: אין לנו השגה בדרך הצדיקים, אבל לפי דעתו זה ענין עמוק, כי הנחת תפילין הוא המשכת חיות להשכינה הק', וביום תשעה באב השכינה הק' בסוד נקודה קטנה (טעם זה הובא באמרי נועם פ' ואתחנן אות ו ומקורו בסידור רבי קאפיל ז"ל). אמנם גם בעת שינה יש איזהו חיות "קיסטא דחיותא" (זוח"א פג.) ויהודים פשוטים אין יכולים להמשיך חיות להשכינה הק' בחינה כזו, רק צדיקים, ועל כן הניח רבינו גם תפילין בתשעה באב, כי זה עבודה מיוחדת ביום זה להמשיך חיות להשכינה הק' גם במצב כזה.

קנג

כתיבת חידושי תורה

אמר שרבינו היה בכל שנה בתחלת השנה מתחיל לרשום חידושי תורה שלו על הסדרות בסדר בראשית, רק במשך הזמן של השנה הפסיק מחמת טירדותיו המרובים.

קנד

ועשית הישר והטוב

רבינו ז"ל שלח הספרים והמנורה שקיבל שהיה שייך לאביו מרן הגה"ק הקדושת יו"ט, ושלחו לבן אחיו מרן הברך משה זצ"ל (שהיה מירושת אביו), ואף שעל פי דין היה לזה דין המציל מזוטו של ים, אבל רבינו קיים בזה ועשית הישר והטוב.

קנז

נעשיתי מאמין...

סיפר הגרמ"ד ז"ל מעשה שהיה ידוע לו ממקור ראשון: בחור אחד חתן שלמד בא' מישיבות של אנשי ליטא, ונתקלקל קצת ורצה לילך ללמוד בקאלידז"ש, ביום מן הימים התחיל להרגיש יסורים והרופאים גילו אצלו געוויק"ס רח"ל. היה זה כבר בשנות חולשתו של רבינו, והבחור נסע לרבינו להזכיר עצמו בפתקא ופדיון. הבחור הזה היה חתן אצל איש אחד שהכרתי אותו שהיה קרוב למחנינו, ובבואו לפני רבינו וראה את המקורבים סביב לרבינו חשש שאם יזכיר עצמו כראוי אצל רבינו ישמעו הסובבים ויתודע הדבר למחותנו, וחשש לעזיבת השידוך. ועל כן אמר לרבינו שאכל ווייטאמין סי ועל כן נתקלקל לו הבני מעיים. רבינו שאל מה חסר לו והשיב כנ"ל. ככה חזר ונשנה הדבר כמה פעמים שהשיב שסובל על בני מעיים ורבינו חזר ושאלו מה חסר לו, והוא השיב כל פעם כנ"ל, עד שראה שרבינו לא מפסיק לשאלו והשיב האמת, ואז עלה בת שחוק על שפתי רבינו כלומר שלא תוכל לרמות אותי, ובירך אותו רבינו ברפואה, ונתרפא.

והמשיך הגרמ"ד ז"ל, איך וועל פארציילן די צווייטע העלפט מעשה. שסיפר לי בחור אחד מתלמידיו בשעתו, שהיה חבירו של אותו בחור שהזכיר עצמו וכבר היה מקולקל קצת, שגילה לו חבירו שלאחר שהיה אצל רבינו 'בין איך געווארן א מאמין' שהרי ראה במוחש כח הצדיקים שיכולים לראות מה שבלב הבריות, ועל ידי כך נתעורר לתשובה. וסיים עלה: דאס איז די גרעסטע מופת פון אלע מופתים, אז מען קען אריינברענגען אמונה אין אידישע קינדער.

וענין זה היה מרגלא בפומי' בכללות כשהיה מדבר מענין רבינו ז"ל, שהמופת הגדול ביותר שעשה רבינו שזכה להכניס אמונה טהורה בלבבות ישראל.

קנח

יוצא מן הכלל

סיפר הגרמ"ד ז"ל, על עבודת קריאת הפתקאות אצל רבינו, אם קרא בלי עיכוב (געשמיר"ט) ידעו שהכל מסודר, אך אם לא קרא במהירות הבינו שיש דברים בגו. וסיפר ממה שראו עיניו, כי פע"א נתן איש אחד לרבינו חבילה עם פתקאות, ורבינו קרא את כולם כהרף עין, ואצל שם אחד נעצר ועמד ושאל אודותיו, והיה לפלא

פרק ו'

עוזו ונפלאותיו אשר עשה

קנה

רבינו נפרד מן הציבור

סיפר בנו הרה"ג ר' מיכל שליט"א, כי הגרמ"ד ז"ל תיאר לו הרגשתו, כי בפר' לך לך תשכ"ח אמר רבינו תורה, ואמר בחינה על המדרש שהקב"ה נגלה לאברהם ואמר לו אני הוא בעל הבירה שהכוונה שהבוכ"ע אמר "איך פיר", והרגיש אז שרבינו געזעגנט זיך. ואמר די רבי האט אזוי געקרעכץ אני מנהיג וכו' האב איך געהאט מחשבות זרות... ס'איז מיר נישט געפאלן...! [עיי"ש בהתורה שמדבר מהבחינה הידועה שבירה בלא מנהיג היינו בלא צדיקים שינהיגו את הדור, ובדור הזה הבוכ"ע הוא המנהיג]. ותו"מ כשנחלה רבינו הלך למו"ה יצחק וויינגארטן נ"ו לשמוע הטעיף מתורה זו, מפני שהרגיש בה כנ"ל.

קנו

מקומך אל תנח

סיפר הגרמ"ד ז"ל, במאנטרעאל היה דר יהודי חשוב אחד הרה"ח ר' יעקב מרדכי טייטלבוים ע"ה, ורצה לבא לגור בניו יארק, ובכל פעם ששאל אודות ענין זה לרבינו דחאו רבינו בהלוך ושוב, ולא רצה לענות לו. אח"כ העתיק מקומו לכאן והתיישב עצמו בק"ק נייטרא במאנט-קייסקא. והיה הדבר לפלא כי עד אז דיבר אליו רבינו בלשון נוכח 'דו', ומני אז שהעתיק מקומו לכאן שינה רבינו את טעמו ודיבר אליו בלשון 'איר'. בזמן פחות משנה שהעתיק מקומו לכאן נפטר ל"ע בקוצר ימים. והבינו מזה מה שרבינו לא רצה ליתן הסכמתו שיעתיק מקומו לכאן, כי ראה שלטובתו ולטובת אריכות ימיו טוב לו שלא יגור פה.

בעיני הגרמ"ד ז"ל, ואח"כ נתברר לו שהיה זה אחד שיצא ל"ע לתרבות רעה, ורבינו ראה זה בעיניו הבדולחים בעת קריאת הפתקא.

קנט

לדירה פלונית אני הולך

סיפר הגרמ"ד ז"ל התגלות גדולה שראה אצל רבינו. כי פע"א קודם קידוש שלח רבינו את הרה"ח ר' אברהם ווערצבערגער ע"ה שילך לדירה פלונית, ועל שאלתו מה יעשה שם, אמר דו וועסט שוין זעהן. והלך ר"א לשם וראה שהיה שם מחלוקת גדולה באותו בית בין איש לאשתו ונמשך עד כדי הכאה, ועל ידי שבא הציל את המצב. ובאמת לא היה רבינו רגיל לעשות מעשים גלויים כאלו, אבל כאן שהיה פיקוח נפש להציל לא היה יכול רבינו להסתיר את מדריגתו.

קס

עיני צומיות

סיפר הגרמ"ד ז"ל מאחד שנשא גרושה, ורבינו השתתף, וסיפר לו אחד מהמשתתפים שרבינו ז"ל דיבר אז בשיחתו שהוא פלא מדוע מרן החת"ס שה" אדם השלם לקח בזיווגו הראשון גרושה, ובמשך השתתפותו הרבה רבינו להתפלל על זה טובא ולא השיב על זה כלום. ואמר הגרמ"ד, כי כשהלה סיפר לו העובדא, חשב שאין זה כ"כ פשוט, שרבינו ז"ל ישאל קושיא ולא ימצא שום יישוב עליו, ואטו לכל מדרש פליאה היה יכול להמציא כמה ישובים וחידושים עצומים, ורק על קושיא זו לא מצא תרופה, וחשב שבודאי יש דברים נסתרים בגו, ולבסוף הזיווג לא עלה יפה רח"ל, ואמר הגרמ"ד ז"ל: האנשים אינם משימים לב לדברים הקורים לפני עיניהם.

קסא

ואין מחריד

סיפר הגרמ"ד ז"ל: פעם אחת היה בלעקאוי"ט בניו יארק וגיסתי שהיתה בתולה נמצאה אז במאנהעטן, והי' דאגה במשפחתנו עלי', ותיכף רצנו לרבינו, והיה פלא

כי רבינו לא נתן דעתו על הדבר, ואף שבימים ההם היה זה דבר חמור כי בכגון דא אירעו רציחות ע"י השחורים רח"ל, וכשבאו לרבינו שחק מזה כאילו לא אירע שום דבר [ער האט נישט גענומען די זאך ערנסט נאר געשמייכלט אזוי]. ואכן לא אירע שום אסון בכל העיר ניו יארק, אף שבפעמים אחרות נסתיים בנזקין, ורבינו המתיק הדבר.

קסב

ברכת צדיק

בשנת תשכ"ג הייתי מלמד במוסדות רבינו ז"ל בקרנהייטס, ונתבקשתי ע"י רבינו להרכיץ תורה בישיבתו הרמה, ורבינו נתן לי אז ברכת קדשו שאצליח בישיבה עם הבחורים. ורואה אנכי כי ברכתו עמדה לי ב"ה, כי לדוגמא ה'לומדות' שאני לומד בביתי אינו באותו בחינה גבוהה כפי ה'לומדות' שאני לומד בישיבה^{סג}. וזה הכל בברכתו של רבינו.

קסג

רפאנו ה' ונרפא

פע"א היה לי איזה מיחוש (מאנדלע"ן), ורציתי לילך לרופא שהיה קרוי בשמו ד"ר מעז, ורבינו יעץ לי שלא לילך אצלו כי משתמע כמו 'מת' (שמא קגרים). אמנם היה זה רק דבר שהלביש רבינו בזה, כי באמת ראה בעיניו הבדולחים שאין לי לילך כלל לרופא, ואכן נתרפא הדבר גם בלי עזרת הרופא.

סג. נודע הגרמ"ד ז"ל בקרב התלמידים בלמדנותו העמוקה וסברותיו הנפלאות, והיה תל תלפיות לכל מי שרצה להתבשר מיפיה של תורה ומתיקותה, ועכ"ז תלה בעצמו כי החידושים אשר מתחדשים לו בישיבה עולים במעלה על החידושים שנתחדשו לו בביתו.

פרק ז'

בישיבתו של רבינו

קסד

זכור אהבת קדומים

סיפר הגרמ"ד ז"ל זכרונות על הישיבה הק' של רבינו, וכה אמר בנעימות לשונו: הגענו לאדמת אמעריקע בשנת תש"י בהיותי בחור בן י"ד שנים, ותומ"י נכנסתי לישיבת רבינו ז"ל שנתייסד אז באותו תקופה ולמדתי בהישיבה עד שנת תשט"ז כשנשאתי בשטומ"צ, למדו אז בישיבה בערך י"ח בחורים, בשנת תשט"ו ה' כ' בחורים, ובשנת תשט"ז כשיצאתי מהישיבה ה' כבר ישיבה רבתי מכ"ז בחורים..

והאמת אגיד, כי המתי מספר שכבר היו כאן באמעריקע רובם מהם לא רצו עדיין לשלוח לסאטמאר, והלומדים [לדוגמא הגר"י פילאף ז"ל והגריח"מ פרי"מ שליט"א] הלכו לביהמ"ד עליון במאנסי, וכמה הלכו אז לישיבת נייטרא, שאלו הישיבות כבר היו כאן מקודם, ורק איזה שלעפערס ואני בתוכם נכנסנו לישיבת רבינו. וכמובן שהיה חסר הכח בישיבה. אמנם לא עברו כמה שנים ונתרבה כח הקדושה בישיבת רבינו. וכ"ת, הלא רואין שיצאו משם פירות נאים ומשובחים, תדעו כי רק בכוחו ותפילתו של רבינו ז"ל הכל שלא כדרך הטבע, וע"ז אמר רבינו פעם שאמת שיש ישיבות אחרות שלומדים שם יותר יפה וכו' אבער אינגעלייט האב איך שענער', וכן הוא עד היום. עכ"ד.

קסה

טרוד במילי דשמיא

אם כי בישיבות רבינו קודם החורבן בעיר ארשיווא קראלי סאטמאר ה' בעצמו הראש ישיבה, וה' יותר קרוב להבחורים שינה כאן דרכו, ומינה ראש ישיבה ומנהל

וכו', והסיבה לזה ה' כי ה' כאן טרוד מאוד להעמיד הדת על תילה, ולא ה' עתו בידו כבשנים מקדם.

גם בשנים הראשונות כאן באמעריקע, אף שעדיין לא היה הקהלה ובתי החינוך כ"כ גדולים, עכ"ז ה' מאוד טרוד, ובימים ההם טיפל א"ע כאב לבן עם כאו"א, וכל מי שהי"ל קושיות וכד' בעניני אמונות ודיעות וכד' ה' יכול לשאול את רבינו, ורבינו השפיל א"ע להשיב ולהסביר לכל אחד בטוב טעם ודעת. ובאמת שבשנים ההם שמעט מעט נתרבה הקהילה והישיבה לא נחה עדיין דעתו הק', עד שנות התש"כ, כשכבר ראה ברכה מרובה בעמלו, וראה הפירות שיצאו מישיבתו לגיון של מלך.

קסו

סדרי הישיבה

סיפר הגרמ"ד ז"ל, כי כשלמד בישיבתו של רבינו היה סדר הלימוד באופן כזה: בסדר אשמורת למדו מה שרצו. לפני הצהרים עד שעה שתיים וקצת מן אחה"צ למדו גמ' פירוש תוס' שהיה נקרא בפי רבינו 'נעבן שיעור'. אח"כ שוב למדו כ"א במקום שלבו חפץ. ובלילה היה הזמן לשיעור סוגיא. מטעם הישיבה היו צריכין ללמדו, אבל הרבה מהבחורים לא למדוהו.

סוגיא א' למדו כד' שבועות, ורבינו הופיע ג' ימים בשבוע להרצאת שיעורין לימוד הסוגיא. במשך הזמן תיקנו ששבוע אחד מהד' למדו במשך כל היום הסוגיא כדי שהבחורים יהיו בקיאים בה, ובאותו שבוע שלמדו הסוגיא ניסה רבינו את הבחורים הסוגיא. ובשאר השבועות ניסה רבינו את 'הנעבן שיעור'.

בתחלה לא ניסה רבינו רק את דברי גמ' תוס', אח"כ ביקשו מאתו לטובת הישיבה שינסה גם הראשונים, ואז התחיל לשאול איזה שאלות מדברי הראשונים, בעיקר רי"ף רא"ש ר"ן, פה ושם שאל רבינו שאלות גם בחומש רש"י. עיקר הלימוד היה לקנות הרבה גפ"ת. למדו כדף ומחצה בשבוע, ורק בסוגיא למדו הגמרות שנוגע לענין זה עד השו"ע.

לימוד הסוגיא ה' שלמדו כל הגמרות שנוגע לענין זה עד השו"ע, אבל גם בסוגיא למדו בעיקר דברי הראשונים וכן מהרש"א מהר"ם ופנ"י, ולא עסקו בהרבה אחרונים.

הרפתקאות דעברו עליו, וכשנכנס העביר ידיו הק' על פניו ועל זקנו, ופשט צורה ולבש צורה של שמחה עילאית ונהפך לאיש אחר 'מיט א רואיגקייט', וככה לימד עם התלמידים.

קע

שיעור סוגיא עם שטריימל

הגרמ"ד היה רגיל לספר ממחזה הוד כאשר רבינו למד סוגיא עם השטריימל חבוש על ראשו באחד מימי חול המועד, ולמד עם הבחורים לימוד הסוגיא, שלמדו בישיבה לפני פסח סוגיא 'המשכיר בית לחבירו על מי לבדוק (פסחים ד.)', והשמיע ע"ז חידושים. (אמר המעתיק, זה היה בשנת תשי"ד. ויש לציין שגם כ"ק האדמו"ר מפשעווארסק רבי יאנקעלע זצ"ל היה אז נוכח בשיעור סוגיא. ובמכתב שכתב בתקופה ההוא לר"ט לעפקאוויטש ע"ה, (נדפס בספר כתבי קודש אות מב) העלה עלי גליון דבר זה, וכתב בזה"ל: הייתי בשבת הגדול בסאקמיר, מער"ש עד מוצ"ש, ומה ששאל על השקפתי על סאקמיר, הוא אינו צריך להסכמתי, כי הוא גאון וקדוש. מאד נהניתי מאמרי תורתו, ובפרט בחול המועד בהשיעור' פה מפיק מרגליות, ומאז לא שמעתי כזה, ע"כ).

קעא

ליישיב דברי זקנו

פעם בשיעור הסוגיא נתקשה מרן בדברי חו"ד אחד, ופלפלתי עמו הרבה ונסיתי לישבה, כשראה רבינו האיך שאני מדחיק את עצמי ליישיב דבריו, אמר לי גם אני הייתי רוצה ליישובו, כ'בין דאך אן אייניקל.

קעב

ספרי הראשונים מכת"י

הביט בספרי הראשונים החדשים מכת"י, אבל לא רצה לסמוך עליהם להלכה ולמעשה, באמרו כי כיון שגדולי האחרונים לא ראוהו, אין אנו יכולין לסמוך עליהם^{סה}.

סה. עי' שו"ת דברי יואל ח"ב (חור' סימן קלט), וול"ק, כ"מ שנדפס מכתב יד בדורות האחרונים אין רוח חכמים נוחה מהם לסמוך עליהם להלכה, כי שכיחי טעותים על ידי המעתיקים, ואין לסמוך אלא על אלו הספרים שלמדו בהם כמה

קסז

מבואר ברא"ש

ודכירנא, כשרבינו בחן אותי פעם במס' פסחים ושאל אותי דבר ועניתי שבקרוב נתנאל מיישובו, הראה לי שברא"ש עצמו הוא מבואר.

קסח

סדר לימוד הסוגיות

סדר לימוד הסוגיות היה בחשבון מדויק ובסדר נאה. בתחלה למדנו הסוגיות להלכות מקואות, והסיבה לזה הי' כי באותה תקופה בנה רבינו המקוה טהרה עם הרבה הידורים. ודכירנא, שבאותו זמן בא רבינו כמ"פ לראות המלאכה, והבחורים תלמידי ישיבתנו זכו לראות איך שרבינו בעצמו מטפס ועולה על הסולם עם עוד כמה רבנים. אח"כ למדנו סוגיות דשמיטה פרוזבל חשבון השמיטה וכו', כיון שהי' אז בשנת תשי"ב שנת השמיטה.

אח"כ למדנו סוגיות מהל' שבת שכירות וקבלנות, שהי' נוגע להרבה אנ"ש בעלי בתים במסחרם לענין שמירת שבת כאן באמעריקע.

אח"כ למדנו סוגיא דבין השמשות שהי' באותו תקופה שרבינו בירר הדבר להלכה למעשה, ואז הי' האסיפת הרבנים הידוע כאשר רבינו קבע מסמרות בענין שיטת ר"ת [שזכיתי להיות נוכח שם].^{סז}

גם למדנו הסוגיות דהל' ריבית, שלמדנו אז מס' בבא מציעא עפ"י סדר הפרק איזהו נשך, גם קודם יו"ט הי' עפ"י רוב הלימוד מענינא דיומא וכו'.

הרצאת השיעור מרבינו הי' בכל לילה ג"פ בשבוע, ובזמנינו הי' זה מאוחר מאוד [פופציג אזיגער..].

קסט

שמחת התורה

הגרמ"ד היה מתאר ברגש גדול, האיך שרבינו נכנס להרצות שיעורו בסוגיא לתלמידים, היה אז טרוד בכל מיני צרות ורדיפות מבית ומבחוץ, והי' חשוך בנים ל"ע ועוד

הגה"צ רבי יקותיאל יודא זצ"ל אב"ד סיגעט בשנת תר"ץ, רצה רבינו להרציא השיעור לבחורים בערב כמעשהו בכל יום. למעשה לא אסתייע מילתא, אבל היה זה לימוד מוסר להבחורים מה זה דביקות בתורה^{סו}.

קעג

דבר אמת בפיו

סיפר הגרמ"ד ז"ל: בשנת תשכ"ו למדו בישיבה מס' בבא קמא והגאון החסיד ר' ישראל מרדכי גראסמאן ז"ל ר"מ בישיבתנו ברצותו להרבות הקנאת סופרים, ביקש מרבינו שירשה לבחורים שיעמדו לנסיון על שישים דפים מהמסכתא שיוכלו לבא להסדר של רבינו בליל פסח, ואמר רבינו ע"ז שהגם שאינו מאמין שהדפים שגורים בפיהם ומונחים בקופסא, עכ"ז אם דבר הזה יועיל שילמדו בהתמדה הוא מסכים לזה. ואני נתמנתי אז לבחון הבחורים, ואכן ראיתי שרבינו הי' אז צודק שלא היו אז תלמודם בידם בשלימות. [ואמר הגרמ"ד ז"ל, כ'האב אסאך געפאפט, לבחור טוב העלמתי עין].

קעד

ט"ו פעמים סוגיא דלמפרע הוא גובה

עוד סיפר הגרמ"ד ז"ל מאז, אשר מזה נלמד גם על גודל דביקותו בתורה: בתחילת שנות לימודי בישיבה למדנו בעיקר אז סוגיות שבסדר מועד. ופעם אחת נתודע לנו שרבינו ילמוד עמנו הסוגיא דלמפרע הוא גובה. התחלתי ללמוד את הסוגיא כדי להיות מוכן לזמן שילמדנו רבינו. למעשה לא מצאתי את ידי ורגלי כי לא הייתי אז בסוגיות דחו"מ. ולמדתי את הסוגיא ט"ו פעמים ובכיתי מרוב צער עד שהתחלתי להבין, ותלי"ת הייתי עקשן גדול, וב"ה לבסוף נתיישב כל הסוגיא על בורי'. ואותן הסוגיות שלמדתי אז באף חביבין עלי עד היום הזה, והנני חוזר עליהם כל ב' וג' שנים.

קעה

כי הם חיינו

סיפר הגרמ"ד ז"ל בשם אביו (הגה"צ רבי משה הלל זצ"ל הרב מסענזשארץ) שהיה תלמיד בישיבתו של רבינו בעיר קראלי יצ"ו, כי כשרבינו השיא את בתו רחל עם

גדולים וקדושים, שבדאי היה להם סייעתא דשמיא להנצל משיבושים, עכל"ק. יש לציין שכן כתב גם הגאון בעל חזון איש באגרותיו (אגרות חזו"א סי' לב).

סו. יש להוסיף מה שמספרים התלמידים, כי פעם למד רבינו שיעור סוגיא לאחר השלחן בל"ג בעומר, וכן למד סוגיא דחצי שיעור, ביום א' סליחות תשכ"ד.

פרק ח'

סיפורי צדיקים מפי רבינו

קעו

מצא מים

אמר הגרמ"ד ז"ל, כי אף שבאופן כללי לא היה רבינו נותן אמונו בסיפורים, מכל מקום ראה ונכח כשסיפרו לפניו מעשה שהיה לזה מקור מוסמך, סבר וקיבלו.

וסיפר כי פעם נכח כשבא רבינו לביקור בקעמפ וביקר בביתו של הראש ישיבה הגאון הצדיק רבי שמעון ישראל פאזען ז"ל אב"ד שאפראן בעל תורת א"י, וסיפר הרב משאפראן זצ"ל כי הרבנית שלו היא נכדת הרה"צ ר' פנחס ארי' הכהן מסאמאטערס"י ז"ל, והוא היה חתן אצל הרה"צ ר' מיכל סאמאטער ז"ל, והוה עובדא אצלו ששלח ע"י שליח פתקא ופדיון אל הרה"ק מלובלין ז"ל, וכשקרא הרה"ק מלובלין ז"ל הפתקא אמר שהשולח הפתקא הוא ת"ח וירא שמים, אבל אני רואה שחסר לו מקוה, והיינו

סז. הגה"צ משאפראן זצ"ל נולד ביום ט"ו תמוז תרנ"ד בעיר פראנקפורט דמיין לאביו הגאון רבי גרשון מדייני העיר, ובימי בחורו נתקרב לדרך החסידות, ועלה ונתגדל לאילנא רברבא, ושאב מבארו של הגאון רבי דוד דוב מייזליש זצ"ל בעל בנין דוד בעיר אוהעל, ושם התקרב לאורו של הגה"ק בעל מנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל שהיה רגיל לבא לאיהעל שקירבו עד מאד והכניסו לפני ולפנים. כמה שנים לאחר חתונתו התקבל לרב דק"ק שאפראן. לאחר שעבר את מאורעות המלחמה בשנות ראינו רעה שהה בוואדקערט ובפעסט שם פעל רבות למען התרת עגונות, ואח"כ הגיע לאמעריקא ושם נתקרב לרבינו מסאמאטאר ז"ל שאף העמידו בראש ישיבתו תורה ויראה שיסד באותם הימים, ושם העמיד תלמידים רבים בדרכי התורה והחסידות. והיה מגדולי הרבנים ומעמודי ההוראה, ומגדולי הלוחמים ומקנאי קנאת ה'. אח"כ יסד את קהלתו בני אמונים שאפראן בו הרביץ דרכי החסידות ביום שביעי של פסח תשכ"ט השיב את נשמתו ליוצרה ונטמן בבית החיים דק"ק סקוירא.

רבי מרדכי דוד זצ"ל היה מתלמידיו ומשומעי לקחו של הגה"צ משאפראן זצ"ל בשנים הראשונות של יסוד ישיבת תורה ויראה. והיה חביב מאד עליו, עד כדי כך שהיה שהגה"צ משאפראן מחמת טעם הכמוס עמו לא רצה ליתן הוראה, השתדל בעדו אצל הגאון הגדול המפורסם רבי יונתן שטייף זצ"ל שיתן לו כתב הוראה, ובכתב הוראה שנתן לו מעיד כי רבו הגה"צ משאפראן זצ"ל הפליא אותו.

סח. היה מבני עליה שבדור, שהסתופף אצל הגה"ק מראפשיץ ז"ל, והיה מקום מושבו באיהעל והיה מבני היכלא קדישא של מרן רבינו הישמה משה ז"ל שאמר עליו שהוא מבני היכלא, ולא התחיל הזמירות בס"ג טרם שנכנס. מרן הייטב לב בספרו ייטב פנים (דרוש ל"ג מדות אות סז, ימי השובבים אות יג) מביא דברי תורה בשמו.

שלמען שלימות נפשו חסר לו ענין הטהרה במקוה, וענה השליח שיודע שהוא אונס בדבר כי כבר חפר כמה פעמים בורות ולא מצא מים כדי לבנות מקוה. וענה הרה"ק מלובלין ז"ל ואמר שילך לחפור בקצה הר פלוני אצל הבקעה, ושם ימצא מים, והיה לפלא כי הרה"ק מלובלין ז"ל לא היה מעולם במקום ההוא. השליח חזר למקומו ומסר להרה"צ ר' מיכל דברי הרבי מלובלין, ואכן חפר ומצא מים. והיה לו שם מקוה למען טהרת הנפש. ביום אחד נתייבש מקור המים, ואח"כ נתוודעו כי הרה"ק מלובלין ז"ל נסתלק^{סז}.

כששמע רבינו מפיו של הרב משאפראן ז"ל סיפור זה, שאל לו אם זה מקובל אצלם במשפחה, וענה על פי ההברה שלו כיהודי אויבערלאנד יע, יע, וראיתי שרבינו קיבל המעשה. ודכירנא שהיה לפלא בעיני הסובבים, שאף שלא היה דרכו של רבינו להאמין לסיפורים, קיבל מעשה זו, מאחר ששמע שכן הוא מקובל אצלם במשפחה.

קעז

גדולת הצדיקים

אמר פעם רבינו ז"ל: הרה"ק ר' בער ז"ל המגיד ממעזריטש היה גדול כמו תנא, והבעש"ט ז"ל אין חקר לתבונתו.

עוד אמר בשם רבינו שאמר בשם הקדיו"ט זי"ע בשם א' מהצדיקים, שבין הבעש"ט והאר"י ז"ל קען מען נישט און מען טאר נישט מאכן קיין חילוק.

קעה

המגיד ממעזריטש זי"ע

סיפר הגרמ"ד ז"ל, ששמע מפי רבינו בשם הדברי חיים הפלגה גדולה מאד על רום נוראת גדולתו בתורת הנגלה של הרה"ק הרבי ר' בער ז"ל ממעזריטש, ושעלה בזה על כל גדולי דורו. ורבינו אמרו פעם בגמר השיעור שלמד עם תלמידי הישיבה.

סט. עי' דברי תורה להרה"ק ממונקאטש זצ"ל (מהדו"ג אות כה) שהביא עובדא זו בעילים שם אודות גודל כוחו של הרה"ק מלובלין ז"ל.

קעט

דרך החסידות

פע"א בסעודת חול המועד בסוכה נסתובבה השיחה אצל רבינו בדרך הבעש"ט הק' ז"ל. וסיפר רבינו המעשה שסיפר הרה"ק משינאווא ז"ל, כי להרה"ק מאפטא ז"ל הי' שוחט מיוחד שרגיל הי' לנסוע עמו בכל עת שנסע על הדרך, פ"א אירע שנסע דרך עיר לייפניק, והלך השוחט שם להגאון בעל ברוך טעם, והראה לו את החלף שיבדוק אותו, ומצא הברוך טעםפגומות, ונתנו להשוחט בחזרה ושאלו אם הוא ג"כ רואה הפגומות, אבל השוחט לא הרגיש כלום, ונתן הברוך טעם החלף להשוחטים דמתא וכולם כאחד הרגישו הפגומות, והלך השוחט החסיד בחזרה להרה"ק מאפטא ובכה מאין הפוגות ונפל על הארץ וצעק מרורות היתכן שלא הרגיש עד עכשיו כלום ונמצא שהאכיל נבלות לישראל, אבל הרה"ק מאפטא ביקש ממנו שיראה לו החלף עם הפגומות, והראה לו הרה"ק מאפטא שבאמת אין בה שום פגימה, רק שהמלאך מט"ט ירד כאן ועשה פגומות על הסכין כדי שהברוך טעם ישאר בהתנגדותו על דרך החסידים. ודייק רבינו, ואמר נישט דער ס"מ, נאר דער מלאך מט"ט! כי כן היה צריך להיות מן השמים שהם ישארו בהתנגדותם על דרך החסידות.

קפ

התגלות החת"ס בהקיץ

שמעתי מרבינו, כשסיפר המעשה שהחת"ס הראה את עצמו בהקיץ ביוהכ"פ להישמח משה ז"ל, ואח"כ נתוודע שרצה שיתפלל לרפואות יוצאי חלציו. וא' רבינו שמזה נראה שהחת"ס הי' מתלמידי בעשטה"ק, כי דבר זה להיות נראה לאחר בריחוק מקום הוא רק מדריגת תלמידי בעש"ט הק' ז"ע. ופלא הוא היאך שלרבינו היה זה דבר פשוט.

קפא

כח החינוך

בדרשה לפני תלמידי הישיבה סיפר הגרמ"ד ז"ל ששמע מרבינו סיפור זה, שבאוהעל דר חותנו של הגאון בעל קול ארי' ז"ל והישמח משה רצה לקרבו לחסידות, ועל

כן סיפר לו מופת שהיה אצלו, כי החסיד המפורסם רבי פנחס מסאמאטער ז"ל, היה בעל תוקע קבוע בימים הנוראים בבית מדרשו של הישמח משה, ולפני ראש השנה היה רגיל ר' פנחס לבוא אל היש"מ ללמוד כוונות התקיעות, פעם לפני ראש השנה היה ר' פנחס שרוי בעגמת נפש ובאמצע הלימוד הרגיש היש"מ שראשו בל עמו, שאל אותו הישמח משה לפשר הדבר. השיב ר' פנחס כי מרתפו מלא עם חביות יין, ואין קונה, אמר לו היש"מ שאל ידאג. בעוד ימים אחדים בא סוחר אחד ושילם בעד כל היין שקנה, והקונה קבע לו זמן מיועד שאז ישלח את אנשיו לקחת החביות יין, אולם כשעבר זמן המיועד ושום איש לא בא לבקש היין, חזר ר' פנחס בלב מודאג אל הישמח משה, ענה לו היש"מ, הלוקח הזה הי' שליח מן השמים, ושלחתי אותו אליך בכדי שתוכל ללמוד הכוונות וסדר התקיעות במח צלול, ולך אכול בשמחה את לחמך.

כאשר סיפר היש"מ לתלמידו ר' לייביש על הישועה שהיתה לר' פנחס מסאמאטאר ע"י, הבחין על פניו של ר' לייביש שלא עשו דבריו שום רושם עליו, והיה זה לפלא בעיני היש"מ, ע"כ שאל את ר' לייביש איפוא למד בילדותו, וענה ר' לייביש שלמד הא"ב אצל מלמד בעיר זאמשטץ אשר הי' נמנה בין תלמידי הגר"א והי' מתנגד גדול לדרכי החסידות, נענה ואמר א"כ אין פלא על גודל התנגדותך ומדוע דברי לא עשו עליך רושם, כי מה שהמלמד דרדקי נוטע ומשריש בלב התלמידים נשאר בו כיתד שלא תמוט, ואפילו בעת שתהי' בן ע' שנה א"א לשנות את דעתך בזה.

וסיים עלה הגרמ"ד ז"ל ואמר: שבודאי כל מה שנכנס בלב הבחורים החוסרים ומשננים דברי רבינו אנו מקוים שישאר בלבם לכל משך ימי חייהם, ולא יצא מהם.

קפב

כוונתו של דוד

שמעתי מרבינו היאך שסיפר מעשה הידוע ממרן היש"מ ז"ל שהבטיח שלאחר הסתלקותו לא ינוח ולא יכנס לגן עד עד שתהיה הישועה, ושהקדי"ט ז"ל שמע בעצמו מהרה"ק ר' מאיר'ל מפרעמשילאן ז"ל, שהיה רגיל לומר דברים שגילו לו מלמעלה, כי באמת כן הי' שלא רצה הרב מאוהעל ליכנס לג"ע עד שתהי' הגאולה

ע. כפי הנדפס בספרי רבינו אמר רבינו שהקדושת יו"ט אמרו בשם הה"ק ר' מאיר מפרעמשילאן, אך הגרמ"ד ז"ל זוכר ששמע מפי רבנו שאביו שמעו בעצמו מפי הה"ק הר"מ. [וכנראה בימי בחורותו, כי ר"מ נפטר בשנת תר"ץ].

קפו

יומא קא גרים

פעם אחת הזכיר רבינו בשלש סעודות תורה דבר בשם צדיק א', וידוע הדבר ההוא מהרה"ק ר' בונם מפשיסחא ז"ל, ולפלא כי ה' אז בשב"ק יומא דהילולא של רבי בונם ז"ל [ומסתבר שלא רצה להזכיר ברבים] י.

קפז

הרה"ק מקאמארא זי"ע

זכורני פע"א סעודת ברית מילה של בן הנולד להרה"ח בנש"ק ר' יוסף כ"ץ ז"ל, ונסתבבה השיחה אודות ספרי הרה"ק ר' יצחק אייזיק מקאמארא ז"ל, אמר רבינו זקני הייטב לב הספידו, דער קאמארנער איז געווען א גאון וצדיק, אן אמתער בעל רוה"ק. ואמר עליו שמוחו השיג יותר ממלאך. ופירש בזה הפסוק (בראשית כד סב) ויצחק בא מבוא באר לחי רואי, ובתרגום שם מבירא דמלאך קיימא איתחזי עלה. והמליץ הייטב לב על הרה"ק ז"ל ואמר, ויצח"ק ב"א הרה"ק ר' יצחק אייזיק מקאמארא השיג, מב"א באר לחי רואי, יותר ממה שמשיג המלאך הנקרא לחי רואי, עכל"ק.

קפח

הרה"ק מהרי"א מזידטשויב זי"ע

מענין לענין סיפור אז רבינו מה שהספיד הייטב לב את הרה"ק ר' יצחק אייזיק מזידטשויב ז"ל על הפסוק שלאחריו (בראשית כד סג) ויצא יצחק לשוֹח בשדה לפנות ערב, שבעת שהרה"ק מזידטשויב ששמו יצחק הלך להתפלל זענען די הימלען געווען

ולב יודע מרת נפשו, אבל כבר קודם בריאת אדם אמרו מלאכי השרת זמין הוא למחטי קמן, והשיב להם השי"ת עד לא בראתי עלמא אתקינת תשובה שקדמה לעולם, ובוה פירשו צדיקים "ראשו כחם פז" כלומר, בראשית הבריאה ראה ה' כי אפי' באותן שהם נקיי הדעת ומבהיקים כפז, יהי' כחם בבגדיהם ולבושיהן מלשון כתמי אשה המטמאים, ועכ"ז רצה לברוא אותן כי תשובה רפואה לכל, וז"ש אכול בשמחה כי כבר קודם בריאת עולם רצן במעמדך ומצבך, עכ"ד.

עב. עי' מה שהאריך בזה בדברי רבינו בזה בספר מבצר תורה ויראה (פרק נט).

שלימה לאוקמי שכינתא מעפרא, ונעשה רעש גדול בפמליא של מעלה, עד שדוד המלך ע"ה בעצמו התחיל לנגן בכינורו ונתפעל מנועים עריבות ומתיקות הקול, ושאל מהיכן בא קול הזה, והשיבו לו שיבוא ויראו לו, וככה נמשך לפני ולפנים לתוך הג"ע. **ורבינו** פירש בזה את הפסוק (תהלים קלב י) בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך, שלא יתעכב ביאת המשיח בעבור שירת דוד המלך בכינורו.

קפג

אחד מבני החבורה

ביודה"ל של מרן הייט"ל זי"ע סיפר פעם רבינו באריכות, העובדא מהחבריא קדישא ברימונוב שהיו מתאספים ובאים ביומא דהילולא של הרה"ק ר' מענדלע מרימונוב ז"ל, ובראשם ה' הרה"ק ר"ש מיערסלוב ז"ל. והייטב לב נתן מע"ד והצטרף עצמו להחבורה י, ונמנו וגמרו שאם א' מהחבורה יפטר מהעולם יבא כ"א לקבל פניו, והייטב לב נשאר האחרון, ואמר אני עשיתי די בעסטע געשעפט.

קפד

מלחמת הדברי חיים

אמר ששמע מרבינו ז"ל, כי עיקר המחלוקת שיצא מרן הדברי חיים ז"ל בשעתו היה ווייל מען האט פארגעטערט די רבי'ס.

קפה

אבני נזר

כשדיברו פעם אודות המעשה של מרן הד"ח ז"ל עם הגאון בעל האבני נזר ז"ל [שרצה ליקחו כחתן לבתו ובחנו וכו'], אמר רבינו שהמעשה אינו אמת ולא קיבלו.

עא. ומסופר כי הרה"ק רבי שמעון מיערסלוב ראה את שברון לכבו של הייטב לב, אמר אליה: "אברך, זייטס נישט ביי זעך ציבראכן". כתיב, ראשו כחם פז (שיה"ש ה' יא), 'ראשו' בראשית בריאת העולם, 'כתם' ראה הקב"ה את הכתמים שיהפך לפז, פירוש זו מובא בתוספת מרובה בייטב לב פר' מצורע, וז"ל: ונראה לי עפ"י מה ששמעתי מפי הרב הקדוש רבי ר' שמעון זלה"ה מיערסלוב שאמר לפרש אכול בשמחה כי כבר רצן, דהר"ל לומר 'כי רצן' מה זה כב"ר רצן, אבל הענין [הוא] כי לכאורה יקשה, ולשמחה מה זה עושה ואוכל, הלא אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא

אפן, פראנק און פריי ווי א פעלד פון גראז אן דערנערע, לפנו"ת ער"ב, שפנה כל הערבות והחשכות בתפלתו.

קצ

קונטרס ההתפעלות

רבינו הביט פעם בקונטרס ההתפעלות של הרה"ק ר' דוב בער ז"ל האדמו"ר האמצעי לבית ליבאוויטש, והתבטא ע"ז ואמר: ער רייסט שטיקער.

קצא

ספר ישמח ישראל

בשעראן ספרינג'ס ישב הגה"צ מסאדאוונא ז"ל ולמד בספר ישמח ישראל (שהוא הוציא לאור), ורבינו הביט בה והוטב בעיניו מאד, ואמר איך טרעף מיך דארט, וביקשו שישאלו עדי יסע לביתו, אחר הקאנטרי א' להרב מסאדאוונא בבקשה בארג מיר דאס אויף נאך אביסל עד אחר הימים נוראים, והשאירו אצל רבינו^ע.

אמר ששמע בשם רבינו, פעם דיבר רבינו מענין החלוקה בין חסידי קאצק^ע, ואמר 'דער איזשביצער האט גענומען דעם דעם שענסטען עולם'.

קצב

עצי חיים

פע"א אמר רבינו תורה א', ואמרו לו שתורה זו כבר כתובה על סה"ק רב טוב לזקנו הייטב לב ז"ל, אמר רבינו שהוא שכח, אבל דער ברודער (העצי חיים ז"ל) האט נישט פארגעסן, והוסיף לומר עוד בחינה חדשה.

עג. ענין זה כבר נדפס במקומות אחרים, אך חשיבות מיוחדת מה שסיפר הגרמ"ד ז"ל והרגיש לשון קדשו של רבינו כנדפס כאן.

עד. ואמר הגרמ"ד ז"ל כי אחיו של רבינו העצי חיים היה לו יותר שייכות לפולישע רבי'ס מרבינו.

עה. בשנת ת"ר נחלק הרה"ק רבי מרדכי יוסף ליינער צוק"ל בעל מי השילוח מאיזבא ויסד עדתו.

קצג

דור דעה

פעם אחת דיבר רבינו מהחיבור 'דור דעה', ואמר דער דור דעה איז נישט געווען קיין דור דעה^ע...

עו. תולדות הגדולים להרב יקותיאל ארי' קאמלעהאר ז"ל מטארנא ומסטאניסלאב, חיבר הרבה ספרים בתולדות הצדיקים, מעורכי קול מחזיקי הדת, בסוף ימיו גר בארה"ב והיה רב בבית הכנסת אנשי רישא, ואנשי ספרד ואח"כ עלה לארה"ק, וכמה הצדיקים לא היה ניח"ל בכמה דברים שכתב בספריו.

פרק ט'

ענינים שונים

קצד

לא להפטר מהמצוה

בשלהי שנת תשע"ד לפ"ק היה בקרית יואל מגבית למען מוסד קרן השביעית בארה"ק, ואחד דיבר עם הגרמ"ד ז"ל איזה עצות שיש לפעול למען לא יצטרכו כ"כ לעזרת הציבור, נענה הגרמ"ד ז"ל ואמר: כי זוכר פעם אחת שאספו מעות לצרכי צדקה, ואחד העסקנים רצה לעלות בפני רבינו עצה יעוצה איך לסדר הדבר שלא יצטרכו להגיע לעזרת הציבור, ואמר רבינו, כי קודם יאספו המעות, ואח"כ יתייעצו איך יכולים לסדר הדבר, כי אם יתנו רק עצות יהא נראה 'אז מען זוכט זיך ארויסדרייען'.

קצה

שם תלמיד רבינו

בשנת תשכ"ז תיקן רבינו ז"ל תקנות הישיבה, והסיבה שהביאו לזה הי' כי התוודע לרבינו שאיזה בחורים כתבו על כותל הישיבה, והי' מזה היזק ממון להישיבה, ועל כן עלה בדעת קדשו לעשות התקנות, שבתו"ד כתב גם התקנה שלא להזיק נכסי הישיבה, וכתב גם תקנות אחרות בלימוד ובהתנהגות. ונפלא הדבר היאך סיים לשון התקנות בלשון הזה 'מי שלא יקיים תקנות הנ"ל אין לו שם תלמיד דישיבתנו', כי אין זה דבר פשוט להיות נחשב כתלמיד רבינו.

[אמר המעתיק; כשהובילו אותו לבית החולים קודם פטירתו, אמר לבני משפחתו שיכתבו על מצבתו שהי' תלמיד רבינו, וכמו שאמר מרן הדברי חיים ז"ל כי יכתבו על מצבתו שהוא נכד החכם צבי ז"ל, כי כידוע הי' החכ"צ לוחם גדול נגד רשעי דורו ע"כ החיצונים יראים ופחדים משמו, וכמו"כ רבינו ז"ל היה לוחם מלחמות ה', ע"כ גם משמו יראים החיצונים].

קצו

הליכה לציון

התבטא פעם: אני מפחד לילך לציון הק' של רבינו זי"ע כי אין אנו משיגים כלל מה זה צדיק אמת, וכ"ש במוותם שגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, כשאני הולך אני שוהה שם רק לזמן קצר, בזמן שביכולת לצמצם המחשבה.

קצז

הודאה שזכיתי להדבק לרבינו...

בבית החולים בעשי"ת, ימים ספורים טרם פטירתו, אמר הגרמ"ד ז"ל לגיסו מו"ה זושא פר"מ הי"ו ולמו"ה חיים יאקאב הי"ו, עלי להודות לה' שנדבקתי לרבינו, באתי לאמערקע, כ'וואלט געגאנגען קיין.... כ'וואלט געגאנגען א קנייטש היטל, און איך וואלט געווען א געזונטער ציוניסט^ט, דער אייבירשטער האט מיר געהאלפן.

קצה

רק מיואל משה ידעו שהיה מדינה...

התבטא פעם הגרמ"ד ז"ל בצחות לשונו ואמר: ברור שהמדינה יתבטל מכל וכל כמ"ש רבינו ז"ל, ועוד יבא עת מ'וועט וועלן וויסן וואס איז דאס געווען די מדינה, וועט מען וויסן פונעם ספר ויואל משה.

קצט

לא יצא מפי אותו צדיק

הראה לא' מתלמידיו, בספר של הגה"ק ר' צדוק ז"ל על שמות התנאים [נדפס בקצת מהדורות של סדר הדורות], דהמול' שהיה נתפס בציונות כותב שם, שיש לעיין בצדקת הצדיק (אות מ"ו) האיך שחזה לטובה ענין המדינה, מפני שכתב

שם על המעפילים שכתוב בתורה "והיא לא תצלח", דכמו דבכל מקום דרשו חז"ל היא ולא אחרת, ה"ה הכא נמי יש אחרת שמצליח, והיא בזמנינו זה, עכ"ד המו"ל הנ"ל.

והגרמ"ד ז"ל כתב על הגליון שהוא אפיקורסות וזיוף, והראה לי בפנים הספר צדקת הצדיק שם, שכותב על המעפילים שבזוה"ק מבואר שהוא ענין שרצו ללמוד תורה ולקיים מצוות בלי תשובה מקודם, והיא לא תצלח, וע"ז כ' ר' צדוק שזמנינו עיקבתא דמשיחא חוצפא יסגי, ויועיל תורה ומצוות גם בלי תשובה מקודם, וע"ז סיים והיא לא תצלח היא ולא אחרת, אבל זה ודאי שמעולם לא כיוון על פשטות הדברים.

גדולים מעשי צדיקים

מספרים התלמידים, לא הרי שיחתו של מורינו הגרמ"ד ז"ל כשאר שיחת בני"א, אשר בבואם לדבר מרבינו ז"ל דרכם לומר לא זכיתם למה שזכינו אנו וכדומה, רחמנות עליכם כי לא זכיתם לראות את האור כי טוב, מען האט נישט געהערט ביי איהם די שפראך, רק סיפר מגדלות רבינו, ומדבריו והדרכתיו, ומה שיש ללמוד מזה כל אחד לפי מדתו.

רא

צדיקים אינם מטמאים

אמר הגרמ"ד ז"ל, לדעתי הי' מותר לילך לציון קדשו של רבינו גם בשבת וביו"ט, רק זה שצריכים לעבור את הבית החיים איז א פראבלעם^{ע"ה}.

עת. ע"י בשו"ת דברי יואל לרבינו ז"ל (סימן צט, אות ד) מה שהאריך בענין זה ובמקור המנהג שלא לילך לבית הקברות בשבת וביו"ט, ובסוף דבריו מסיק על פי דברי המג"א, כי יש ענין שלא ללכת על הקברים מחמת שלא יתדבקו החיצונים, רק מה שנהגו לילך על קברי אבות אין לכטל, אמנם זה רק מה שנהגו כבר, אמנם בשבת וביו"ט שלא נהגו כלל ולא נתבאר מפי ספרים וסופרים דהוא זמן מוכשר לדבר, בודאי יש לחוש טפי למה שכתב המג"א שלא לילך לקברים מחמת חשש שיתדבקו בו החיצונים, ע"כ אין להנהיג חדשות לילך בשבת וביו"ט לקברים, עיי"ש. וע"ע בענין זה בדברי תורה להגה"ק ממנוקאטש ז"ל ח"א סי' צו מש"כ בענין זה, שהביא משער הגלגלים להאריך"ל דבשבת ויו"ט הנשמות עולות, ואין תועלת להתפלל, אמנם שוב הביא מעשה רב משם החוזה מלובלין ז"ל שצוה להתפלל על ציונו של הרה"ק רבי שכנא מלובלין ז"ל גם כחוה"מ, כי ההבלא דגרמא נשאר שם, עיי"ש.

רב

כ"א צריך לדאוג על עצמו

אמר רבי מרדכי דוד ז"ל בצחות לשונו, אף שיש הבטחה של 'לא תשכח מפי דרעו' אין זה הבטחה על 'סאטמאר', רק רבינו ז"ל היה שליח מן השמים אשר נשלח ממרומים אריינצוברענגן אידישקייט, אבל כל אחד צריך לדאוג על עצמו [מ"מ היה מעורר כי צריך להשתייך לקהלה, וזה נחיצות ליהדות].

רג

והוא יולכינו

מספר נכדו הר"ר יושע צבי גליק שליט"א: בשבת שובה האחרון לימי חייו אמר לי בזה"ל: רבינו ז"ל האט מיך באגלייט ביז יעצט, ער באגלייט מיך יעצט, און ווען איך וועל נפטר ווערן אויף יענע וועלט וועט ער מיך אויך באגלייטן. ע"כ, ובדבורים אלו פתח צוהר לעולמו הפנימי ולגודל התקשרותו ברבינו ז"ל.

אמר הגרמ"ד ז"ל: אני הייתי מאותם האנשים שלא דימו מעולם שרבינו ז"ל יסתלק ולא יוליך אותנו לקראת משיח.

ברכת רבינו

סיפר בנו הרה"ג ר' יחיאל מיכל שליט"א, בילדותו הי' לי פענדיקיס ל"ע ובכיתי בשפיטאל, ואמרו לי אם לא אבכה וכו' אזי יכנסו עמי לרבינו שיברך אותי. וכשנכנסתי עם אבי אני זוכר האיך שרבינו קיבל אותו עם צהלת פנים, אה, וואס מאכסטו עפעס מרדכי דוד, ונתן קוויטל. ואח"כ אמר אבי לרבינו שאמו הבטיחה לו שרבינו יברכו, וכן הוה שרבינו בריך אותי.

כשבאנו לביתנו שאלה אמי תחי' את אבי, הלא אינו מן הנימוס לומר כן לרבינו שרק משום הבטחת אמו רוצים ברכה. וענה לה אבי, ווי אזוי צו רעדן צום רבי'ן דאס לאז פאר מיר. והסביר שידוע שרבינו אינו רוצה לברך רק חתן ביום חופתו, אבל מכיר אני בנפשו של רבינו שהוא טוב ומטיב, וכשהוא ישמע שהאם הבטיחה לבנה שרבינו יברכו, לא יוכל רבינו לסרב, ואף חכמתו עמדה לו אז.

יום פטירת רבינו בישיבת עצי חיים סיגעט בצל הגרמ"ד ז"ל

תלמיד אחד שלמד אצל הגרמ"ד ז"ל בישיבת עצי חיים סיגעט, מתאר איך היה נראה יום כ"ו אב שנת תשל"ט בצלו של הגרמ"ד ז"ל, כאשר הגיע הבשורה הנוראה אודות הסתלקותו של רבינו זי"ע. הגרמ"ד היה אז המנהל והר"מ של הישיבה, (מרחן הברך משה לא היה בנמצא שם כי שהה אז על שב"ק בעיר לאס אנדשלעס). כשנשמע הבשורה המרה עמדו התלמידים סביבות הגרמ"ד ז"ל, ותיכף ומיד נתמלאו עיניו בדמעות, והביטוי הראשונה שיצא מפיו היה 'איך האב מורא אז די רשעים וועלן זיך אויפהייבן די קעפ'. ובתוך דבריו סיפר שגדול היה התקשרותו לרבינו, שבשנת תשכ"ח היה לו איזה חלום בו הרגיש שיארע לרבינו איזה דבר (שבשנה ההוא נפל רבינו למשכב בעוה"ר).

אח"כ ציוה שיסדרו ווענס ליסע להלוי, והוא לא נסע רק עם הווען האחרון, כי רצה לראות שכל הבחורים נוסעים.

ועמדת אצלו במעמד הלוי, וכשכיבדו את הגה"צ בעל עזר יהודה מווען זצ"ל להספיד, אמר 'יעצט קומט א גוטע הספד אויפן רבי'ן, ואכן כך היה, שהספיד הספד נפלא, והמליץ באופן נפלא על רבינו מה שאמרו חז"ל (חגיגה דף ה:): כי קא ניח אנפשיה דרבי יהושע בן חנניה אמרו ליה רבנן מאי תיהוי עלן מאפיקורסין, ואמר על רבינו שהיה בן חנני' והיה הלוחם הגדול.

וסיפר מו"ה משה פאלקאוויטש הי"ו שהיה אז המנהל גשמי של ישיבת עצי חיים, שכשבא בחזרה ציוה שיכינו ארוחת ערב רגיל להבחורים, ודאג שכל הבחורים יאכלו כראוי לשובע אחרי יום קשה כזה.

תם ולא נשלם פרק זה

